

EN GOD OG EN OND KEISER?

Idealkeiseren og hans motsats i Svetons De vita Caesarum

Mira Berglund Nyløvold

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie, IAKH

Universitetet i Oslo, UiO

Våren 2009

Forord

En stor takk går til min veileder, Jon W. Iddeng, hvis veiledning har vært utrolig inspirerende, konstruktiv og ikke minst morsom! Tusen takk for at du til tross for din vanskelige jobbsituasjon, alltid har vært engasjert for studentene og tilgjengelig for veiledning. En stor takk går til Jon, Knut og alle antikkstudentene på masterprogrammet for seminar- og kollokviegruppene på Blindern og i Athen. Staben ved det norske instituttet i Roma fortjener en stor takk, for å ha gitt meg et fruktbart opphold i byen. Gjengen i Norsk klassisk studentforening – *Sodalitas Humanitatis Antiquae*, skal berømmes for virkelig å engasjere seg for fagområdet og studentmiljøet. Takk til Tor Gunnar for gjennomlesning, korrektur og mange år som trofast studiekompis. Sist, men ikke minst en stor takk til familien min: Mamma, Pappa, Marte og Edvard. Til Marianne som i det siste har hatt en særdeles åndsfraværende venninne. Og selvsagt til min kjære Anders, for all verdens hjelp og støtte.

Takk!

Mira Berglund Nyløvold, våren 2009

Innhold

Forord	iii
Kapittel I. Introduksjon: Tema, samt metodiske og kildemessige utfordringer ...	1
Problemstillinger og utfordringer	2
<i>Veritas</i> eller <i>inventio</i> ? Metodiske betraktninger.....	4
Kilder og litteratur	7
Avhandlingens oppbygning.....	9
Kapittel II. En historisk-tematisk bakgrunn: litteratur, retorikk og moral.....	11
Romersk biografi og historieskrivning: historiografi og sjanger.....	11
Forholdet mellom retorikk og litteratur: påvirkning og virkemidler.....	15
<i>Mos, moralis</i> – moral.....	19
Den retoriske tyrann: stereotypiske skikkelser.....	23
Kapittel III. Metodologisk verktøy: Kan en idealkeiser konstrueres?.....	27
En kanon av dyder	28
Argumenter og ambisjoner	29
Den gode keiserens egenskaper.....	33
Kan en idealkeiser konstrueres?	38
Kapittel IV. Casestudie: En analytisk tilnærming til <i>De Vita Caesarum</i>	45
Keiseren som erobrer: utenrikspolitiske anliggender	46
Den fredsbevarende keiseren: innenrikspolitiske anliggender	51
Administrasjon av byen og riket I: lovgivning.....	56
Administrasjon av byen og riket II: økonomi.....	60
Keiseren og folket: den sjenerøse keiseren.....	62
Tekstens utfall: Kontekst, intensjon/motiv og konsekvens som virkemidler.....	65
Keiseren som individ: Fremstilling av personlighet og egenskaper.....	69
Idealkeiseren og den retoriske tyrann.....	75
Svetons metode: Hvordan bygde han opp biografiene?	76
<i>Divus Vespasianus</i> og <i>Domitianus</i> : stereotyper?	79

Kapittel V. Tolkning: <i>De vita Caesarum</i> historiske og tekstuelle kontekst.....	83
Fra flavere til adoptivkeisere: historisk kontekst.....	84
Litteraturpolitikk under adoptivkeiserne: tekstuell kontekst	88
Anekdoter som et retorisk grep	92
Svetons hensikt og tekstens funksjon	95
 Kapittel VI. Avslutning og konklusjon	 103
Sammenfatning: Hvordan bør Svetons <i>De vita Caesarum</i> forstås?	106
 Bibliografi	 109
Oversatte kilder.....	109
Sekundærlitteratur	109

Kapittel I. Introduksjon: Tema, samt metodiske og kildemessige utfordringer

Utgangspunktet for denne avhandlingen er den karakteristiske god-ond-tematikken, som preger flere litterære fremstillinger av romerske keisere. I den klassiske litteraturen generelt er både gode og onde personer presentert, og ofte blir disse også kontrastert med hverandre.¹ Personenes gode og onde egenskaper i form av deres dyder og laster er stadig i forfatterens fokus, og det er ofte tydelig hvor hans sympati ligger. Hva som ligger i god og ond oppførsel er imidlertid ikke alltid gitt, da forfatterne skrev i ulike sjangere, tider og med ulike temaer.

God-ond-tematikken kan spores tilbake til gresk filosofi og særlig til tanken om den gode kongen og hans motsats, tyrannen. Denne ble adoptert til Roma, og tyrannen ble her synonym med eneherskeren. Motstanden mot den tyranniske eneherskeren gjorde seg gjeldende inn i keisertid, og påvirket hvilke idealer en god romersk keiser skulle leve opp til.² Stikkord her er moderasjon og likeverd med folket.

Mitt fokus vil her være på romersk keisertid. Litteraturen i denne perioden opplevde et stadig større fokus på enkeltpersonen i form av keiseren. Kategoriseringen av karakterer som enten gode eller onde var imidlertid ikke noe nytt som kom med prinsipatet, men hadde en lang tradisjon i antikk sammenheng. Litteraturen er i dag vårt fremste vitne på hvilke tanker og forestillinger som var rådende i den antikke verden. I denne møtes leseren ofte av tematikk om den gode og onde lederen, og gjerne også av kontrasten mellom disse. Dette introduserer spørsmålet om hva som var karakteristisk for den gode og den onde keiseren, og hva en slik fremstilling bunner i.

Et litterært verk som foretar en slik inndeling i gode og onde keisere er Svetons keiserbiografier, *De vita Caesarum*. Biografiene omhandler Romerrikets tolv første keisere, fra Julius Caesar til Domitian. Av disse tolv er Augustus og Vespasian de klart beste keiserne. Nero, Caligula og Domitian er derimot dårlige og ofte onde keisere. Andre ligger i gråsonen mellom god og ond. Eksempelvis bærer Claudius egenskaper som er typiske for begge gruppene. Titus er også vanskelig å plassere ettersom han i sin ungdom demonstrerte tyrannisk oppførsel, som senere ble erstattet med en svært dydig en. Til tross for dette er det et gjennomgående fokus på den enkeltes gode og dårlige egenskaper, og en av egenskapene ender som regel opp som dominerende.

¹ Braund, 2002, 130; Mellor, 1993, 54-55

² Stevenson, 1992, 421, 423

I denne avhandlingen vil jeg innsnevre temaet til keiserbiografiens siste omtalte dynasti - flaverne, hvor jeg vil legge hovedvekt på Vespasian og Domitian. Keiserne var far og sønn, og essensielt i denne avhandlingen er deres kvaliteter som en henholdsvis god og dårlig keiser. Personlighetstrekkene kommer tydelig frem gjennom skildringer av deres handlinger og personligheter. Deres familieforhold og derav deres nære regjeringsperioder er blant årsakene til at jeg har valgt Vespasian og Domitian som innfallsvinkel, de var kun avskilt av Titus sine to år i embetet. Videre er det interessant at Sveton, forfatteren selv, levde under disse regimene. Trolig hadde han førstehåndskunnskap til flere av begivenhetene han skildrer. I kapittel 12 i *Domitianus* forteller han også om sine egne minner fra keiserens såkalte terrorvelde. Mest spennende er likevel det faktum at regimet Sveton selv var en del av, adoptivkeiserne, tok over etter at Domitian ble drept i år 96, og sørget for forbannelsen over hans minne, *damnatio memoriae*.

Problemstillinger og utfordringer

Den litterære fremstillingen av enkeltpersoners moral er fundamental i denne avhandlingen. Spørsmålet er så hvordan denne litterære fremstillingen bør forstås. Flere elementer kan ha spilt inn og påvirket forfatteren i hans arbeid. Umiddelbart relevant for god-ond-tematikken er spørsmålet om retorisk innvirkning og stereotypiske fremstillinger. Å bedømme personer etter deres personlige kvaliteter kan videre forstås som et moralsk standpunkt. Min hovedutfordring er derfor hvordan de litterære fremstillingene av keisere som gode eller onde bør forstås eller tolkes. Dette fordrer at jeg må sette meg inn i litteraturens forutsetninger, i form av rettesnorer som lå til grunn for denne. Dette innebærer at sjangerforutsetninger og sjangerkrav, samt retorikkens innflytelse og moralske fundament er må betraktes. Som nevnt er god-ond-tematikken relevant for flere tekster og for flere sjangere. Biografisjangeren vil derfor ikke stå alene i disse betraktningene, men større deler av litteraturtradisjonen vil bli trukket inn.

Etter at de litterære faktorene er blitt undersøkt er det vesentlig å etablere et bilde av den gode og den onde keiseren. Min første problemstilling, som ble antydnet allerede innledningsvis lyder: Hva er karakteristisk for den gode og den onde keiseren? God-ond-tematikken indikerer en stereotypisk fremstilling av keisere i antikken. Her ønsker jeg å presentere stereotypien bak begrepet "den retoriske tyrann", introdusert av R. Dunkle. Deretter vil jeg skape et bilde av den romerske idealkeiseren, basert på et utvalg romersk

litteratur. Problemstillingen vil videre innlede en casestudie av *De vita Caesarum*. Casestudien vil ta for seg en analyse av biografiene over Vespasian, *Divus Vespasianus*, og Domitian, *Domitianus*, i Svetons *De vita Caesarum*. Dette innebærer at drøftningen av min første problemstilling vil preges av dette fokuset på Sveton og hans tekst. Jeg ønsker med analysen å finne ut av hvorvidt den gode keiserens dyder er gjort om til den onde keiserens laster. Med andre ord vil den ta for seg selve fremstillingen av Vespasian som en god keiser og Domitian som en dårlig keiser i keiserbiografiene. Min agenda bak analysen er å finne ut om Sveton konsekvent lar den dårlige keiseren gjøre dårlig, det den gode gjør godt. Dette vil avsløre om det ligger en stereotypisk fremstilling bak Svetons arbeid. Hvordan biografiene er oppbygget, og hva som styrer fremstillingene i en bestemt retning, anser jeg som grunnleggende for resultatet. I forlengelsen av dette ønsker jeg derfor å avdekke eventuelle mønstre i Svetons arbeidsmetoder, og drøfte hvorvidt han behandler den gode keiseren og den onde keiseren likt. Mitt mål med denne casestudien er på ingen måte å renvaske eller sverte keisere, men å sette fokus på god-ond-tematikken, og de punktene hvor keiserne oppleves som rake motsetninger.

Deretter ønsker jeg å tolke de resultatene casestudien bringer. Det er en kjent sak at et hvert litterært verk kan hevdes å være et resultat av sin samtid. Her vil jeg fremsette min andre problemstilling: Hva avslører god-ond-tematikken om forfatteren og opphavssituasjonen? Besvarelsen av denne problemstillingen vil bære preg av innfallsvinkelen i casestudien. Derfor vil fokuset ligge på Sveton og hans samtid, adoptivkeiserregimet. Klare publiseringsår for biografiene er vanskelig å sette, men trolig ble de utgitt i løpet av Hadrians første årtiene som keiser.³ Det er imidlertid sannsynlig at disse ble påbegynt under keiser Trajan, og jeg anser her Svetons samtid som regimene under Nerva, Trajan og Hadrian. Den historiske konteksten er vesentlig, og politikken under det sittende regimet vil være et knutepunkt. Jeg ønsker å se på adoptivkeisernes forhold til tidligere regimer og hvorvidt de stilte krav til den samtidige litteraturen. Øvrig litteratur som ble skrevet under adoptivkeiserne vil her bli trukket inn i en sammenligning med Sveton. Svetons hensikt med biografiene vil bli drøftet, og det vil bli lagt vekt på hva god-ond-tematikken avslører om Svetons motivasjon bak *De vita Caesarum*.

³ Wallace-Hadrill, 1995, 1

***Veritas* eller *inventio*? Metodiske betraktninger**

I et større perspektiv er det tydelig at god-ond-tematikken presenterer spørsmålet om hvorvidt fremstillingene er sannferdige. Til tross for at dette vil bli drøftet underveis i avhandlingen, så er det ikke min ambisjon å konkludere med hvor virkelighetsnært Sveton eventuelt skrev. Mine problemstillinger omhandler den litterære fremstillingen og hva denne bunner i. Hvilket forhold antikkens forfattere hadde til fakta og fiksjon er imidlertid av interesse.

Når vi i dag skriver historisk litteratur i en faglig sammenheng er det et klart krav om at teksten skal skrives så tett opp mot sannheten som mulig. Til tross for den brede faglige enigheten om at fullstendig objektivitet trolig er en umulighet, så bør dette etterstrebes. I tråd med dette skriver Tacitus at han vil gjengi sin historie ”sine ira et studio”, uten uvilje og forkjærlighet (*Ann.* 1.1). Slik erklærte Tacitus seg fri fra det vi kan kalle forutinntatte meninger. Han hadde ikke slike fordi han manglet grunn til det. Her henviser Tacitus til sin mangel på personlig omgang med de involverte og han hevder at han ikke kan være emosjonelt tilknyttet det han ikke har opplevd selv. En tilsvarende erklæring finner vi i hans *Historiae*. Her begrunner han sin mangel på forutinntatte meninger med at han kjente verken Galba, Otho eller Vitellius. (*Hist.* 1.1) Det å erklære seg fri fra forutinntatte meninger på denne måten var ikke uvanlig i historieskrivningen, og vi finner det igjen hos Polybius, Sallust og Livius.⁴

I Ciceros *De Oratore* tar taleren Antonius til ordet og ytrer at historiens første lov er å ikke våge å si noe falskt, og den andre at man ikke skal avstå fra å si noe sant. Dette er ifølge Antonius, allment kjent. Han legger også til at personlige fordommer og forutinntatte meninger ikke måtte spille inn under skrivingen (*De Or.* 2.63). På denne måten kontrasterer Cicero sannhet og fordommer. Ved å være fri for forutinntatte meninger kan man oppnå sannhet.⁵ Også i *Historiaes* forord er dette tydelig: Tacitus skrev at sannheten led under forfatterne som viste smiger eller hat ovenfor sine karakterer. (*Hist.* 1) Det er vanskelig å forstå dette som noe annet enn at dersom en viste favorisering eller hat ville ikke sannheten komme frem.

Det er tydelig at romerne hadde et begrep om sannheten, *veritas*, men ifølge T.J. Luce fantes ikke noe ord for vårt ”objektivitet” eller ”upartiskhet”.⁶ På tross av dette kan det hevdes at de hadde et begrep om at dette var et ideal. Det er vanlig å si at Tacitus erklærer sin

⁴ Luce, 1989a, 16

⁵ Woodman, 1988, 73

⁶ Luce, 1989a, 17

objektivitet når han skriver ”sine ira et studio”(Ann. 1.1). Å verken hate eller favorisere noen av partene er en vesentlig del av det vi også legger i begrepene objektivitet og upartiskhet. Imidlertid er det svært få av de antikke kildene som er overlevert til oss, som diskuterer betydningen av sannhet inngående. Muligens var det fordi dette var et enkelt begrep, dersom en viste verken fiendtlighet eller favorisering ville man oppnå historisk sannhet.

I *De Oratore* er det imidlertid tydelig at kravet om sannhet er en selvfølge for Cicero og historikeren. Med andre ord er det ikke dette som er hans hovedpoeng med teksten. For i samme åndedrag gir Cicero råd til historieskriveren om hvordan en tekst bør bygges opp så den blir leselig og interessant, uten å gripe inn i det naturlige hendelsesforløpet, hvor innhold og stil er vesentlige poenger (*De Or.* 2.62-2.64). Slik tilbyr Cicero typiske retorikkråd til historikeren. De ulike retoriske talene var delt inn i grupper og en av disse var *narratio*, altså fremstillingen av et tilfelle, hvis regler i stor grad sammenfalt med historieskrivningen. Videre inspirasjon fra retorikken finnes i teknikkene som ble benyttet i historieskrivningen, hvor en av disse var *inventio*. *Inventio* går ut på å framstille en handling på en realistisk måte, uansett om det var falskt eller sant.⁷ På denne måten finnes det ingen skiller mellom det sanne og det realistiske, hvilket bryter med den moderne historieskrivningen, hvor fiksjon ikke har noen plass. Retorikken stod med andre ord sterkt også innenfor andre sjangere, og denne diskusjonen vil bli tatt opp igjen i kapittel II, denne gang med et sterkere fokus på retorikkens påvirkning på øvrig litteratur.

Retorikkens innflytelse på litteratur er helt essensiell å merke seg, da den problematiserer vår mulighet til å benytte antikk litteratur som beretning, det vil si som kilde til de faktiske forhold den refererer til. Dette fordi det er svært vanskelig å skille mellom det vi kaller fakta og fiksjon. Slike opplysninger om litteraturens forutsetninger er viktige, både i forhold til selve teksten, og til den historiske og den tekstuelle konteksten. Disse tre momentene er viktige deler i en fortolkningsmodell, presentert av J.W. Iddeng. Modellen inneholder ulike punkter det er viktig å være bevisst på at kan ha innflytelse på forståelsen av en tekst: Sentralt står teksten, og rundt opptrer momentene leser, forfatter, emne, språklig uttrykk, historisk kontekst og tekstuell kontekst. Modellen har et hermeneutisk preg ved at den gjenspeiler forståelsesprosessen som foregår under lesningen, ved vekselvirkninger mellom de ulike punktene. De nevnte momentene i modellen bør tas i betraktning under lesingen for å gi et mer helhetlig bilde av litteraturen.⁸

⁷ Woodman, 1988, 84-88

⁸ Iddeng, 2005, 437

Når det gjelder selve teksten er det viktig å ha seg bevisst hvilken sjanger som er benyttet og hvorvidt retoriske grep er sentrale. Rettesnorer for sjanger og litteratur bør også tas i betraktning, da de har direkte innflytelse på teksten. Slike rettesnorer kan også ses som en tekstuell kontekst, altså de litterære forhold som preger en tekst. Hvilke kilder forfatteren selv benyttet seg av bør også tas i betraktning, til tross for at dette kan være vanskelig å si noe om. Muligheten for at muntlige kilder er benyttet er uansett stor, noe som byr på utfordringer. Forfatterens egne kilder er et spørsmål om intertekstualitet, og er et ledd i den tekstuelle konteksten.⁹ I et litt bredere perspektiv kan samtidens politiske, kulturelle og sosiale strukturer ha preget selve teksten gjennom forfatteren, dette reflekterer den historiske kontekstens innflytelse på litteraturen. Her er forfatterens intensjon med teksten vesentlig, men som mange andre aspekter ved antikk litteratur kan en slik intensjon være vanskelig å oppnå kjennskap til. Dette kan knyttes til forfatterens representativitet, og et viktig spørsmål kan være hvorvidt Sveton representerte allmenne romerske holdninger. I denne sammenheng er det avgjørende at keiserbiografiens forord er tapt. En kan selvfølgelig spørre seg hvorvidt et slikt forord overhodet kan ha gitt et innblikk i forfatterens virkelige intensjon, da det like gjerne kan reflektere en påtatt holdning. Videre kan forfatterens egen bakgrunn være illustrerende, og selvfølgelig hvem han skrev for, altså den tenkte leseren.¹⁰ Her er det viktig å skille mellom den intenderte leser og resepsjonshistorie, trolig ble teksten oppfattet annerledes av Shakespeare som angivelig skal ha lest den på 1600-tallet og en senator som levde samtidig med Sveton.¹¹

I antikk sammenheng er det vanlig å hevde at litteraturen ble skrevet *av* den øverste standen, altså av senatorer og riddere, *for* den øverste standen. Hvilket betenkeliggjør spørsmålet om hvorvidt Svetons fremstilling er et uttrykk for en allmenn romersk oppfatning eller ideologi. Utfordringen her er mangel på kunnskap om den brede befolkningmassen i Romerriket. Lese- og skrivekunnskapene blant den brede understanden var dårlige, og ofte er den beste skriftlige kilden til denne standen gravmonumenter. Henvisninger til folkets reaksjoner og lignende er til stede i litteraturen, men de er ofte få og knappe. En sterk kontrast til den godt dokumenterte senator- og ridderstanden. Sveton var selv ridder, og i posisjonen som embetsmann, til tider en viktig figur i det keiserlige hoff. Et av de gjennomgående temaene hos Sveton er hver enkelt keisers forhold til senatet, en faktor som vi skal se at i aller høyeste grad var med på å bestemme hvorvidt regenten var ond eller god.

⁹ Iddeng, 2005, 444-447

¹⁰ Iddeng, 2005, 437-438, 447-450

¹¹ Berry, 1948, 74

Kilder og litteratur

Som hovedkilde, er *De vita Caesarum* fremtredende i avhandlingen. Etter drøftningen om den antikke litteraturens verdi som historisk kilde, er det imidlertid tydelig at denne bør ses i sammenheng med andre tekster. I denne avhandlingen vil kildene benyttes på to måter. Enkelte verk vil bli brukt til å eksemplifisere grunnleggende forestillinger og tanker, noe som er mest aktuelt i kapittel I og II. Disse vil bli anvendt som kilder til blant annet biografiens og historieskrivningens retningslinjer og historiografi, antikkens retorikk og dens innflytelse på litteraturen. Mesteparten av kildene vil imidlertid være knyttet mer direkte til keiserbiografiene og problemstillingene. Disse vil jeg dele inn i grupper, for ryddighets skyld. Kun en kort presentasjon vil bli foretatt her, da alle tekstene vil bli nærmere presentert utover i avhandlingen.

Den første gruppen kilder vil være særlig knyttet opp mot den første problemstillingen om hva som karakteriserer den gode og den onde keiseren. *Panegyricus* av Plinius den yngre *Res Gestae* av Augustus og Senecas *De Clementia*, vil i samspill med *Divus Augustus* fra keiserbiografene sammenlignes for å skape et bilde av den romerske idealkeiseren. *Panegyricus* ble holdt som tale i senatet trolig i år 100, og var en hyllest fra den nye konsulen til keiseren, som nylig hadde innsatt han i embetet. Panegyrikk var en typisk retorisk sjanger som var orientert mot enkeltindividets moralske fortrefelighet. *Res Gestae* er Augustus' egne livsmemoarer, trolig skrevet av Augustus selv da han var 76 år gammel (*RG.* 35). Med andre ord er teksten selvbiografisk, og vi vet at den ble presentert på steintavler rundt om i riket. Betegnelsen "livsmemoarer" er derfor noe misvisende, da vi ikke kjenner til om disse er de samme som ble presentert på tavlene. Senecas *De Clementia* vil også bli tatt i betraktning her. Dette verket bærer imidlertid en annen karakter enn de to andre, da den snarere er en filosofisk tekst enn en biografisk. Seneca levde sine siste dager under keiser Nero, og var ansatt som hans lærer. Nero er nevnt flere ganger i selve teksten, men er langt fra noen hovedperson. Selve dyden, *clementia*, står her i fokus, og verket vil bli trukket inn som en sammenligning. *De vita Caesarum*, her representert ved *Divus Augustus*, vil i dette arbeidet være mindre fremtredende, da det er denne som skal analyseres med utgangspunkt i idealkeiseren.

Den andre kildegruppen tar for seg *De vita Caesarum* i forhold til samtidige tekster, og vil være aktuell i forbindelse med den andre problemstillingen, hvor forfatterens samtid skal vurderes i forhold til god-ond-tematikken. *Panegyricus* er fremdeles aktuell. Talen ble riktignok holdt mange år før Sveton ga ut sine biografier, men det er sannsynlig at Sveton

begynte sitt arbeid allerede under Trajan. Hovedpoenget her er at tekstene er utgitt under samme dynasti, hvor det mellom de ulike keiserne trolig var stor kontinuitet i litterære retningslinjer og politisk ideologi. Relasjonen mellom Plinius og Sveton er for øvrig kjent for ettertiden, blant annet gjennom Plinius' *Epistulae*, som er av interesse i denne avhandlingen. Historikeren Tacitus var også litterært aktiv under både Nerva og Trajan, og ga i denne perioden ut blant andre *Agricola*, *Historiae* og *Annales*. Disse tre tekstene er aktuelle i denne sammenheng da enkelte kapitler vitner om Tacitus holdninger til flaverne, og spesielt til Domitian, samt til det sittende regimet.

Øvrig litteratur som er aktuell, men som vil bli omtalt i mindre grad er flavisk diktning, her representert ved dikterne Martial og Statius. Flere av deres verk omhandler samtidens Roma og Domitians regime, og diktningen er som regel blitt beskrevet som særlig smigrende av keiseren. Dio Cassius' historieskrivning, og biografisamlingen *Historia Augusta*, vil også bli trukket inn. Senatoren Dio Cassius skrev selv at han brukte 22 år på å skrive sitt historieverk (*Dio Cass. 72.23.5*), og antagelig ble dette arbeidet foretatt på begynnelsen av 200-tallet.¹² Når *Historia Augusta* ble skrevet og hvem den ble skrevet av er et område for diskusjon. Relevant her er at den første biografien ut var over Hadrian, *Vita Hadriani*, keiseren som Sveton utgav sine biografier under. Årsaken til at disse kildene er av mindre betydning, er problemstillingenes begrensninger og avhandlingens tema.

Sitater som er hentet fra kilder, som kun er oversatt til engelsk, er oversatt til norsk av undertegnede. Alle kilder, som jeg i avhandlingen siterer direkte fra og eventuelt oversetter, står oppført i bibliografien. Øvrige benyttede kilder er markert i selve teksten, med forkortelser etter systemet presentert i *The Oxford Classical Dictionary*.¹³

Enkelte av min hyppigst benyttede sekundærlitteratur fortjener også en presentasjon. K.R. Bradley skrev i 1985 en bokanmeldelse i *Classical Philology*, med navn "The Rediscovery of Suetonius".¹⁴ Tittelen henviser til det forfatteren anser som en gjenopdagelse av Sveton og hans tekster. Artikkelen vurderer A. Wallace-Hadrills *Suetonius: The Scholar and His Caesars*,¹⁵ og B. Baldwins *Suetonius* kritisk.¹⁶ Disse er ifølge Bradley et sårt trengt engelskspråklig supplement til G.B. Townends artikkel "Suetonius and his influence" fra 1967.¹⁷ Begge er aktuelle i denne avhandlingen. K.H. Waters' artikkel "The Character of

¹² Barnes, 1984, 240-241

¹³ Hornblower & Spawforth, 2003, xxix-liv

¹⁴ Bradley, 1985, 254-265

¹⁵ Wallace-Hadrill, 1995

¹⁶ Baldwin, 1983

¹⁷ Townend, 1967, 79-111

Domitian”, fra 1964, er også høyst aktuell, særlig på grunn av dens etterdønninger.¹⁸ Waters viste seg her kritisk til fremstillingen av Domitian i de klassiske tekstene, et arbeid som er blitt normgivende, og videreført først og fremst av B.W. Jones i hans bok *The Emperor Domitian* og P. Southern i *Domitian: Tragic Tyrant*.¹⁹ Kritiske bemerkninger til disse arbeidene er blant annet representert av R. Saller og M. Wilson.²⁰

Jones’ og Southern’s bøker vil, i samspill med en rekke andre forskningsarbeid, være relevant i en sammenligning med *Domitianus*. I samme hensikt vil jeg betrakte B. Levicks ”Vespasian” i forbindelse med *Divus Vespasianus*. Jones har også skrevet kommentarer til begge de aktuelle biografiene, samt en for flaverne, i samarbeid med R. Milns, hvor alle blir benyttet i avhandlingen.²¹

Avhandlingens oppbygning

Avhandlingens hovedutfordring er som nevnt hvordan de litterære fremstillingene av gode og onde keiser bør forstås eller tolkes. En rekke faktorer kan hevdes å ha hatt innvirkning på litteraturen, og også på forfatteren i hans arbeid. Kapittel II vil derfor benyttes til å skissere opp biografi- og historiesjangerens utvikling og hovedtrekk, da dette utvilsomt har påvirket det ferdige resultatet. Som allerede nevnt hadde retorikken stor innflytelse på andre litterære disipliner, derfor vil jeg drøfte retorikkens påvirkning, og også moralens innflytelse innenfor litteraturen. Videre vil presentasjonen av den retoriske tyrann innlede en drøftning om stereotyper i antikk litteratur.

I tråd med min første problemstilling ønsker jeg i kapittel III å danne et bilde av den romerske idealkeiseren. Min fremgangsmåte her vil være å sammenligne tekstene fra den første kildegruppen presentert ovenfor: *Res Gestae* og *Panegyricus*, med tråder til *De Clementia* og *Divus Augustus*. De to hovedtekstene er skrevet om og under henholdsvis Augustus og Trajan, og rammer inn perioden da flaverne regjerte. I denne sammenheng vil jeg gå frem ved å trekke ut episoder hvor de enkelte keiserne gjør noe som blir betraktet som positivt, eller deres dyder blir beskrevet. Deretter vil jeg sammenligne disse, og se hvorvidt det finnes likhetstrekk eller mønstre for hvordan de gode keiserne blir framstilt. Muligens vil tekstene reflektere så ulike bilder av de keiserlige dyder, at et bilde av idealkeiseren vil være

¹⁸ Waters, 1964, 49-77

¹⁹ Jones, 1992; Southern, 1997

²⁰ Saller, 1980, 69-83; Saller, 2000, 4-17; Wilson, 2003, 523-542

²¹ Jones, 1996; Jones, 2000; Jones & Milns, 2003

vanskelig å danne, men forhåpentligvis vil sammenligningen bidra til at idealet blir representativt. Hensikten bak disse sammenligningene er å finne ut av hva som karakteriserer den gode keiseren. Bildet vil deretter bli benyttet som en innfallsvinkel i det påfølgende kapitlet, til casestudien og analysen. Utfallet av dette arbeidet vil være avgjørende for om jeg vil være i stand til å si noe om keiserbiografiene er et uttrykk for mer allmenne eller eventuelt tidløse romerske idealer.

I kapittel IV vil jeg foreta selve casestudien med analysen av Vespasians og Domitians biografier. Metoden her vil være å sammenligne utdrag hvor den gode og den onde keiseren handler i lignende situasjoner. Hensikten er å benytte bildet av idealkeiseren, etablert i forrige kapittel, som en innfallsvinkel til drøftningen. Arbeidet som er blitt gjort vil assistere meg i å skille ut hvilke episoder som er relevante i en sammenligning. Videre vil jeg avgjøre om keiserne handler i forhold til idealkeiseren eller ikke. Følgelig vil dyder og laster og gode og dårlige handlinger stå i fokus, og jeg vil metodisk gå frem ved å gjøre en komparativ analyse av Vespasian og Domitians liv. På denne måten vil de romerske keiseridealene fungere som en overbygning i oppgaven og være et verktøy til å finne ut av hvorvidt den godes dyder fungerer som den ondes laster. Målet med å bruke denne metoden er å finne frem til strukturer i teksten som ikke er åpenbare ved vanlig lesing. Her vil det være interessant å se hvordan keiserne svarer til idealkeiseren fra kapittel III.

I kapittel V vil forfatteren og konteksten være hovedpunkter, og min andre problemstilling vil stå i fokus. Keiserbiografiene vil være aktuelle først og fremst som en levning. Altså teksten som kilde til selve opphavssituasjonen. Dette kan problematiseres gjennom tre elementer: Teksten kan regnes som uttrykk for det samtidige samfunnet, det vil si kulturelle, politiske eller sosiale omstendigheter eller mentaliteter. Alternativt kan teksten si noe om forfatterens intensjon og om folket den var skrevet for. Eventuelt kan den regnes som et rent estetisk uttrykk. Disse elementene utelukker ikke nødvendigvis hverandre, men representerer trolig snarere et samspill.²² Her vil jeg se spesielt på hva Svetons vekt på gode og onde keisere avslører om forfatteren og det samtidige samfunnet.

Kapittel VI vil fungere som en oppsummering og en konklusjon på avhandlingen.

²² Iddeng, 2005, 432-433

Kapittel II. En historisk-tematisk bakgrunn: litteratur, retorikk og moral

”Vi bringer Jupiter, befrieren, dette drikkoffer. Ja, bare se, unge mann, men måtte gudene forby at dette skal bli et dårlig varsel for deg. Men du er jo født i en tidsalder da det kan trenges å stålsette sin ånd ved å se eksempler på karakterfasthet.”

Tacitus, *Annales* 16.35

Jeg vil benytte dette kapittelet til å skissere opp en historisk bakgrunn, først og fremst for Svetons anvendte sjanger, biografien, men også for historieskrivningen. Disse to sjangrene var ulike og hadde egne rettesnorer, men blir til tross for dette ofte betraktet under ett, både i moderne tid og i den antikke verdenen, noe jeg vil drøfte nedenfor. Denne delen av kapittelet vil omhandle sjangrenes generelle trekk, disse i et historisk perspektiv, og de flere framstående forfatterne som har benyttet seg av dem.

På grunnlag av retorikkens nære slektskap med litteraturen er det i dette kapittelet nødvendig å se nærmere på dens betydning i det antikke samfunnet, og spesielt på hvilke utslag talekunsten hadde i litterære verk. Denne utfordringen vil være gjennomgående i hele avhandlingen, da flere av de retoriske virkemidlene ikke var begrenset til selve talekunsten. Trolig påvirket den flere av tekstene som vil bli vurdert i denne avhandlingen, og jeg vil drøfte hvordan retorikken preger litteraturen. Selve oppdelingen i gode og onde keisere, har trolig sin opprinnelse i nettopp retorikken. Den moralske siden av dette er også viktig i denne sammenhengen. Fokuset på gode og onde gjerninger innleder en drøftning av moralens plass både i det romerske samfunnet, og hvilken innvirkning dette hadde på litteraturen som ble skrevet.

Den valgte god-ond-tematikken setter lys på diskusjonen rundt tyrannen, den brutale eneherskeren. I dette kapittelet vil jeg presentere begrepet ”den retoriske tyrann”, noe som vil bli satt i sammenheng med idealkeiseren og fremstillinger hos Sveton i kapittel IV.

Romersk biografi og historieskrivning: historiografi og sjanger

Opphavet til både den romerske biografien og historieskrivningen fant sted i Hellas, men historikere som Herodot og Thukydides hadde ingen stor direkte innflytelse på sine romerske kolleger. Grekeren Polybius derimot ble normgivende, men han bodde og virket i Roma.

Sistnevnte var ingen stor tilhenger av sine greske forgjengere, men ideen om at historien skulle være pragmatisk stammet fra Thukydidés, og i tillegg dro Polybius stor nytte av Aristoteles' politiske teorier. Polybius blir ofte regnet som en av de store romerske historikere, og settes som regel i samme bås som Livius og Tacitus. Allerede i Homers *Odysseen* er biografiske detaljer presentert, og enkelte har regnet denne som den tidligste greske biografien. Platons dialoger om Sokrates og Pindars oder bærer begge biografiske trekk, og er også blitt betraktet som tidlige biografier.¹ I likhet med Tacitus arbeidet Xenofon både som historieskriver og biograf. I *Agésilaos* og *Cyropaedia* omtaler Xenofon henholdsvis spartanerkongen Agésilaus og perserkongen Kyros. A. Momigliano påpeker at Xenofon selv kalte disse tekstene *encomia*, lovtaler over store menn. Slike eksempler vitner om diversitet innenfor biografisjangeren. Momigliano hevder at en skarp avgrensing mellom biografi og *encomia* er umulig, men at sistnevnte ofte har mer til felles med politisk historie, til tross for at den inneholder flere biografiske detaljer enn historieskrivningen.²

Med filosofien og Aristoteles' etterfølgere tok utviklingen av biografisjangeren en ny vending: Aristoteles benyttet en stil hvor anekdoter var essensielt. Han skrev aldri biografi selv, men hans etterfølgere beskjefteget seg med denne type tilnærming, og her hadde Aristoteles' sans for anekdoter stor innflytelse. Anekdoter er korte historier, med ett eller flere narrative element, som har som hensikt å karakterisere en person eller en begivenhet. Som regel var disse inkludert for å illustrere den omtaltes dyder og laster, altså hadde de en moraliserende tilnærming. Dette var en teknikk som Sveton brukte flittig i komponeringen av sine keiserbiografier. Her er det imidlertid viktig å merke seg at en tekst med flere biografiske detaljer ikke nødvendigvis er en biografi.³

Den greske biografien kom til Roma både i bokform og gjennom opplæring i retorikk, noe som vitner om retorikkens relevans innenfor litteratur som historie og biografi. Ciceros taler, hvor hans klienters liv blir presentert, er blitt betraktet som de eldste bevarte romerske biografier.⁴ Den første romerske biografisamlingen ble imidlertid skrevet av Cornelius Nepos: *De Viris Illustribus*. Samlingen inneholder biografier over utenlandske generaler og fremtredende romerske borgere. Bevart i dag er en rekke biografier over greske generaler, samt Eumenes, Hannibal og Hamilcar, og romerne Cato og Atticus. Disse er blitt regnet som de eldste bevarte politiske biografier og bærer ulik karakter. Enkelte er meget moraliserende, mens andre er rent faktoorienterte. Nepos var også banebrytende ved å være

¹ Mellor, 1999, 6-11, 133

² Momigliano, 1971, 51-56, 82-84

³ Momigliano, 1971, 68-72; Saller, 1980, 69

⁴ Mellor, 1999, 136-137

den første til å skrive biografier over intellektuelle og samtidige personer.⁵ Grekeren Plutark skrev også biografier over både grekere og romere. Nytt her var hans metode med å skrive parallelle liv. Et gresk og et romersk liv ble presentert etter hverandre, og avslutningsvis skrev forfatteren en sammenligning mellom de to livene.

I sine keiserbiografier gir Sveton oss verdifulle opplysninger om keiserne og deres regjeringstid. Verket er blitt benyttet som historisk kilde, både til sine omtalte perioder og til sin samtid, men i denne sammenheng er det verdt å merke seg at *De vita Caesarum* trolig ikke var ment som en nedskrivning av historien fra Caesar til Domitian. Keiserbiografiene er snarere en biografisk tilnærming, og bærer derav et annet vitnesbyrd enn for eksempel Tacitus' *Annales*, som er for historieskrivning å regne. Forfatterens interesseområde er en umiddelbar og tydelig forskjell mellom de to sjangrene. Beskrivelsen av perioden under keiser Tiberius i *Annales* og *De vita Caesarum* illustrerer en vesentlig forskjell, historieskrivningen dekker nemlig et langt større spekter av begivenheter enn biografien. Tacitus skriver flere kapitler om begivenhetene ved Romerrikets grenser, hvor Germanicus og ikke keiseren selv er i fokus (*Ann.* 2.7-2.26). Hos Sveton derimot spiller Germanicus en langt mindre rolle, og hovedfokuset ligger på keiserens personlige karakter og hans handlinger (*Tib.* 52). Utenrikspolitiske anliggender beskrives ikke inngående så lenge keiseren ikke var personlig involvert.

Kronologiens posisjon varierer også mellom de to sjangrene. Hos Tacitus er årstallene presentert tydelig, og selve tittelen på verket, *Annales*, vitner om kronologiens betydning. *Annales* fortsetter i en lang romersk tradisjon med å skrive historie kronologisk. Tidlig begynte romerne å skrive ned hvert års hendelsesforløp. Oppgaven tilfalt prestene og de registrerte årlig hvem som var konsuler, hvilke kriger som ble ført med eventuelle påfølgende triumfer, samt religiøse aspekter. Kun fragmenter av disse årbøkene er bevart, men senere kilder omtaler deres innhold og funksjon. Momigliano påpeker at disse årbøkene i romersk tradisjon kun registrerte hva som skjedde år for år, men at de trolig ikke bidro med forklaring utover dette. Da Fabius Pictor skrev sine *Annales* var han påvirket av den romerske årbokformen, men også av den typisk greske vektleggingen av endring i historien. Stadig større vekt ble dermed lagt på kriger og andre politiske omveltningers innflytelse på romersk historie som større endringsmekanismer, noe som siden Thukydides hadde vært et typisk trekk ved gresk historiskrivning. Momigliano hevder at dette ble normgivende i romersk

⁵ Tuplin, 2000, 124, 143-150; Mellor, 1999, 139-143

historieskrivning, og videre at årboken etter dette ikke fikk tilbake sin status, da den nye formen for historieskriving stadig ble mer benyttet.⁶

Årbokformen ble senere tatt i bruk også av andre historikere. Som nevnt dukker dette opp igjen hos Tacitus, og også hos andre historikere som Livius og Dio Cassius.⁷ Til tross for denne påvirkningen er det tydelig at kronologien langt fra ble fulgt slavisk hos historikerne. Blant annet påpeker D. Potter at Tacitus langt på vei var selektiv i forhold til kronologien når han skulle sette begivenheter sammen og i forhold til hverandre.⁸

Biografien har også en sans for kronologi, da den skildrer et liv fra fødsel til død. Årstall er imidlertid underordnet og oppbygningen er snarere tematisk enn kronologisk. Momigliano definerer en biografi som en historie om en manns liv fra begynnelse til slutt.⁹ J. Geiger føyer her til, at en vesentlig del av biografisjangeren er å definere den aktuelle karakteren.¹⁰ Hvert liv i *De vita Caesarum* begynner med å redegjøre for hver enkelt keisers familieopphav og ender med keiserens død. Mellom disse ytterpunktene beskrives keiserne innenfor visse temaer som utseende, oppførsel, bidrag til leker og ikke minst, deres dyder og laster.¹¹ Følgelig bærer keiserbiografiene en annen karakter enn Tacitus' historieskrivning. Flere viktige sider av den romerske politiske og militære begivenhetshistorie er tildelt en minimal plass i keiserbiografiene. Romersk ekspansjon og kronologi er underordnet keiserens personlighet. Dette vitner imidlertid ikke om at Sveton mente at slike forhold var mindre viktige, eller at han var underlegen Tacitus, men snarere om at han skrev i en annen sjanger. *De vita Caesarum* deler sjanger med Tacitus' biografi over svigerfaren *Agricola*, da de begge er konsentrert om enkeltpersonen og hans handlinger. Historikeren Tacitus skinner imidlertid igjennom, til tross for sjangerskiftet. *Agricola* inneholder flere av historieskrivingens aspekter som mangler hos både Sveton og Plutark. Først og fremst inneholder den en god del detaljer og beskrivelser som kan oppfattes som ren historieskriving. Eksempelvis de britanske folkenes historie, landets topografi og deres produksjonsforhold (*Agr*, 10-18). Dersom det gjøres en sammenligning med Cornelius Nepos' greske generaler, tydeliggjøres det at biografiene svært sjeldent inkluderte beskrivelser av natur, politiske institusjoner og lignende.

Agricola skiller seg også fra de øvrige biografiene, i det den er langt mer kronologisk enn tematisk oppbygget. Videre har ikke skandalene og hoffsladderet som er karakteristiske for *De vita Caesarum* noen plass i *Agricola*. Tacitus' biografi er langt mer alvorlig og bærer

⁶ Momigliano, 1977, 165, 169-171

⁷ Mellor, 1999, 13-14

⁸ Potter, 1999, 94

⁹ Momigliano, 1971, 11

¹⁰ Geiger, 1985, 14

¹¹ Mellor, 1999, 148

til tider form av en begravelles- eller hyllingstale.¹² *Agricola* er imidlertid ikke alene om å skille seg ut innenfor biografisjangeren. Eksempelvis er Sveton kort og presis i sine fremstillinger, der Plutark er narrativ og flytende. Nepos' biografier var som sagt til og med ulike seg i mellom. Disse ulike fremstillingene har sitt opphav i at det eksisterte flere sjangertradisjoner innenfor biografisjangeren. Plutark skrev i en stoisk og moraliserende stil, som slektet på Aristoteles og den peripatetiske retningen. Sveton skrev i den aleksandrinske tradisjonen hvor den narrative fremstillingen var byttet ut med faktamateriale og mindre anekdoter.¹³

Diversitet innad i sjangeren innebærer altså ikke at noen av forfatterne bryter med biografisjangerens tradisjon. Snarere vitner det om en kompleks sjanger. Muligens er faste sjangertrekk et moderne krav, som ikke lar seg overføre til antikken. Eksempelvis er Ciceros oppfattelse av hva historie er eller bør innebære ofte blitt hevdet å være i overensstemmelse med den moderne. A.J. Woodman derimot har påpekt at vi misforstår de antikke tekstene når vi trekker slike slutninger og forventer det samme av et historieverk fra antikken som fra vår egen tid.¹⁴ Trolig gjelder dette også den antikke biografien. Antikkens krav til biografien var nødvendigvis ikke i overensstemmelse med våre egne, og R. Mellor nevner at det antagelig ikke fantes noen fastsatt modell for hvordan en biografi skulle skrives.¹⁵ Vi er også nødt til å ha bevisst at store deler av antikkens biografier, historieskrivning, og årbøker ikke er bevart for oss i dag. På grunnlag av dette har vi ikke full innsikt i antikkens oppfatninger og bevissthet rundt historieskrivning og biografi. Sannsynligvis ble den litteraturen som er bevart for oss i dag betraktet som god litteratur, og muligens er den langt fra representativ fra annet som ble skrevet.

Forholdet mellom retorikk og litteratur: påvirkning og virkemidler

Retorikken hadde en rådende posisjon i det litterære miljøet i antikken. I et samfunn sterkt preget av muntlighet var de retoriske begavelser svært nyttige i det politiske og juridiske liv. Innenfor retorikken kan det nevnes flere fanefigurer, som for eksempel Aristoteles, Demosthenes, Cicero og Quintilian. Disse vitner om retorikkens brede gyldighet, da de opererte innenfor ulike yrkesområder og sjangere. I første omgang forbindes retorikk med

¹² Mellor, 1999, 143-146

¹³ Mellor, 1999, 132-137, 148

¹⁴ Woodman, 1988, 80-83

¹⁵ Mellor, 1999, 132-133

talekunst og politisk overbevisning, men den gjennomsyret stort sett all litteratur som ble skrevet.¹⁶

Både Woodman og R.W. Cape Jr. trekker frem Ciceros *De Oratore* som illustrerende for forholdet mellom retorikk og historieskrivning. De legger begge vekt på hvordan historieskrivningen fulgte flere av de samme retningslinjene som retorikken. *De Oratore* er et verk skrevet om talekunsten, hvor Cicero forteller om de ulike grunnreglene taleren må forholde seg til. Verket er ment som en irettesettelse av tidligere romerske historikere, ved å orientere om hvordan historien skulle skrives. Ifølge Cicero burde historikeren og taleren være den samme, og han roser den retorisk skolerte Lucius Coelius Antipater for hans historiske monografier, som var de første som inneholdt faktiske taler. Dette understreker at Cicero la rettesnorer for retorikken til grunn, også for historieskrivningen.¹⁷

Som jeg var inne på i kapittel I regnes teknikken *inventio* for også å ha spilt en vesentlig rolle i historieskrivningen. *Inventio* kunne ha sitt utgangspunkt i både en sann eller falsk opplysning, hovedsaken var at den skulle være sannsynlig. I tillegg til dette eksisterte det likevel et krav til et fundament av sannhet, alt kunne ikke være opplysninger uten rot i virkeligheten. Størrelsen på dette fundamentet kunne variere fra en liten faktaopplysning om for eksempel erobringen av en by eller opplysningen om en triumf, til en større sammenheng. Faktaopplysningen representerte den harde kjernen i historien, og skildringene rundt fungerte som en overbygning.¹⁸ Således kunne *narratio*, altså selve fremstillingen av en hendelse, hovedsakelig være basert på *inventio*, en sann eller sannsynlig fremstilling, og ble sammen med stil presentert som hovedinnholdet i selve overbygningen, av Cicero. I overbygningen skulle flere elementer presenteres, hovedsakelig intensjoner, hendelser og konsekvenser, og det hele skulle formidles med en stil preget av jevn flyt uten grovheten som var karakteristisk for rettssalene (*De Or.* 2.63-2.64).

Narratio, kunne med andre ord være ren diktning fra forfatterens side, da det ikke ble stilt noen krav til sannhet, kun til sannsynlighet. Således må det tas utgangspunkt i at dersom fullstendig informasjon om et tilfelle ikke forelå, var det opp til forfatteren å dikte opp en sannsynlig sammenheng. Dette er i nær overensstemmelse med talekunsten hvor taleren til tider tøyde sannheten langt for å få den til å passe inn i et bestemt mønster, eller få et spesielt utfall.¹⁹ Med andre ord bør talekunstens virksomhet i rettssalene tas med i betraktningen. En konsekvens av dette kunne være at flere situasjoner ble fremstilt likt. For å kunne dikte opp en

¹⁶ Pelling, 2000, 2

¹⁷ Cape Jr. 1997, 221-223; Woodman, 1988, 74-75

¹⁸ Woodman, 1988, 77-78, 80-95

¹⁹ Pelling, 2000, 6

historisk overbygning rundt enkelte sannheter måtte historikeren være retorisk begavet. Stil og virkemidler var helt essensielt, men disse midlene var ikke nødvendigvis de samme som retorikeren benyttet seg av, hevder Cape Jr., da historieskrivningen krevde et enda bredere spekter av stil enn retorikken.²⁰

Slike momenter fører til at dersom antikk litteratur skal benyttes som kilde, må stor forsiktighet utøves. Videre er det en fordel å kjenne til samtidens retoriske teknikker og virkemidler. Avgjørende her er det imidlertid å legge merke til at det var et klart krav om at historien skulle være troverdig. Dette innebærer at selv om ikke beretningen var fullstendig i tråd med virkeligheten, så var den meget tett opp mot et realistisk hendelsesforløp. Teksten er derfor av interesse for historikeren, da den kan benyttes som kilde til samfunnet utenfor teksten. Her vil jeg imidlertid ta forbehold om at dette var et ideal, og følgelig er det usikkert hvorvidt det ble fulgt. I denne avhandlingen vil jeg problematisere om Svetons fremstilling av eksempelvis Domitian var sannsynlig. Hvor langt utenfor sannheten kunne en forfatter egentlig bevege seg, og var fremstillingen av Domitian et retorisk grep for å tilfredsstille det sittende adoptivkeiserregimet?

Så langt har biografien stått i skyggen av historieskrivningen i deres forhold til retorikken. Dette er som følge av Ciceros vekt på historieskrivningens forhold til talekunsten. Biografien konsentrerte seg imidlertid, i likhet med historieskrivningen, også om historiske forhold, men med en større interesse for enkeltindividet. Narrasjon, et av historieskrivningens fremste trekk, er derimot mindre fremtredende i biografien, især i Svetons tilfelle. I de allerede omtalte anekdotene derimot forekom det likevel narrative presentasjoner, hvor de retoriske innfallsvinklene gjorde seg gjeldende. Retoriske grep som *inventio* og *narratio* var derfor også essensielt i den biografiske oppbygningen. Anekdotene var av varierende lengde og det varierte også hvor mange narrative elementer som var inkludert. Eksempelvis nevner ikke Sveton alltid både årsaken til og konsekvensen av en handling, kun når det har relevans for enkeltindividet.²¹

Med enkeltpersonens moral i fokus hadde biografien fellestrekk med den epideiktiske retorikken.²² Denne formen for retorikk tok for seg en lovprisende og/eller en bebreidende form for tale.²³ Fokuset på positive eller negative sider var altså et grep hentet fra retorikken, som ble inkludert i flere typer litteratur. I tråd med dette delte Aristoteles poesien inn i risende

²⁰ Cape Jr., 1997, 221

²¹ Disse aspektene tilhører en større diskusjon om årsak/virkning og motivasjon i keiserbiografiene, som vil bli foretatt i kapittel IV.

²² Egeland, 2001, 11-14

²³ Andersen, 2007, 28-29

og rosende, og Polybius skrev at innenfor historieskrivningen var det plass til både lovprisning og fordømmelse.²⁴ Veltalenhet var således også et viktig moment i biografenes fremstillinger, men hvor fremtredende den var, avhang ofte av forfatterens valgte stil og sjanger.

Potter hevder at ettersom de romerske keiserne utover i prinsipatet fikk økende makt, ble stadig mer av historieskrivningen konsentrert rundt deres person, hvilket førte til at biografien og historieskrivningen etter hvert ble svært like sjangere.²⁵ Den epideiktiske retorikken ble således mer dominerende, da den omhandlet enkeltpersonen.²⁶ Resultatet av samfunnets økende oppmerksomhet rettet mot enkeltindividet, var en mer personorientert historieskrivning. For biografisjangeren derimot, var dette normen.

Da den politiske debatten i senatet ble erstattet med en keiser og maktmonopol, mistet også den rådende retorikken mye av sin slagkraft. Til tross for dette beholdt litteraturen mange av sine retoriske virkemidler,²⁷ og diskusjonen om retorikk, litteratur og stil fortsatte blant utøverne. Tacitus argumenterte gjennom sine skikkelser i *Dialogus de Oratoribus* for at både sjanger og stil forandret seg i takt med tiden og den politiske utviklingen. Dette var en nødvendighet ettersom tilhørerne eller leserne også endret seg, og krevde en annen stil enn den Cicero presenterte.²⁸ Han stilte seg dermed kritisk til Quintilian som i sin kritikk av Seneca hevdet at den gamle stilen som Cicero representerte måtte beholdes, og ikke ofres for nye strømninger.²⁹ Tacitus tar heller det motsatte standpunktet og hevder at dersom retorikken og litteraturen ikke endret seg i takt med samfunnet, mistet den sin funksjon, nettopp gjennom å være et uttrykk for de samtidige endringer og mentaliteter. Således vil litteraturen være et produkt av sitt samtidige samfunn, noe som ikke styres av strenge regler og stiler, og må tolkes deretter (*Dial.* 18-20).³⁰ Sistnevnte er et poeng som er svært aktuelt i denne sammenhengen: Litteraturen må tolkes i sin kontekst, og i lys av sin samtids retorikk. Eksempelvis er det sannsynlig at retorikken under adoptivkeiserne, som Sveton skrev under, ikke nødvendigvis var lik retorikken under flaverne. Politiske strømninger påvirket også litteraturen som ble produsert.

En type litteratur som ofte vitnet om samtidens rådende politikk var lovprisning eller panegyrikk, som ble holdt i en politisk sammenheng. En panegyrikk var en hyllende tekst som

²⁴Potter, 1999, 134; Woodman, 1988, 40-44, 95-96

²⁵Potter, 1999, 67

²⁶Egeland, 2001, 15-16

²⁷Cape Jr., 1997, 225

²⁸Dominik, 1997, 61-65

²⁹Dominik, 1997, 51

³⁰Dominik, 1997, 65-66

fremstilte den som ble hedret på en svært fordelaktig måte. En av de mest kjente panegyrikker fra antikken er *Panegyricus*, skrevet av provinsguvernøren Plinius den yngre, til hans patron, keiser Trajan. Forfatteren av en panegyrisk tekst hadde hele trettiseks retningslinjer å forholde seg til, og det er nærliggende å tenke seg at *inventio* gjorde seg gjeldende under skrivingsprosessen. Følgelig hevder Ø. Andersen at mange panegyriske tekster i første omgang bør benyttes som kilde til selve retorikken, framfor til de historiske hendelsene.³¹ Til dette ønsker jeg å poengtere at dersom *inventio* ble benyttet etter Ciceros anbefalte måte, nemlig å skape en sannsynlig fremstilling, så kan de panegyriske tekstene være en god kilde til samtidens idealer og ideer. Sett på denne måten reflekterer ikke *Panegyricus* nødvendigvis Trajan som keiser og person, men snarere de oppfatninger om hva en idealkeiser skulle representere under adoptivkeiserregimet.

Uansett sjanger og tema var retorikken grunnleggende. Alle som var skolerte, var skolerte i retorikk, også Sveton.³² Dette innebærer at uansett sjanger som senere ble valgt, så hadde de fleste de samme forutsetningene. At de retoriske virkemidlene favnet flere litteraturtyper, er tydelig. Woodman hevder at vår oppfattelse av ulike sjangere som forskjellige typer litteratur, ikke er overens med den antikke oppfatningen. Her var sjangrene samlet under en overordnet type: retorikken.³³ C. Pelling påpeker også at all litteratur er retorikk, uansett hvor sannferdig eller oppdiktet den er.³⁴ Ciceros budskap understreker poenget: Taleren og historikeren skal være den samme. Videre er det essensielt å merke seg at poesi og historieskrivning ble sett som svært nære sjangere, eksempelvis av Quintilian.³⁵ Dette er et eksempel på at litteratur, innenfor levningsbegrepet, ofte også bør regnes for å ha en ren estetisk verdi.³⁶

***Mos, moralis* – moral**

Litterære overleveringer fra antikken vitner om at moral var vesentlig for romerne. Disse er ofte av en svært moraliserende natur,³⁷ og er verdifulle for oss da de trolig bærer preg av sin samtids forestillinger. Bygninger og gjenstander bærer også vitnesbyrd, og spesielt er mynter blitt benyttet i forskning på antikkens moralske idealer. Videre var historieskrivningen

³¹ Andersen, 2007, 23

³² Wallace-Hadrill, 1995, 3, 145

³³ Woodman, 1988, 100

³⁴ Pelling, 2000, 1

³⁵ Woodman, 1988, 98-101

³⁶ Iddeng, 2005, 433, 236

³⁷ Cape Jr., 1997, 216

nettopp ment å skulle oppmuntre romere til å følge *mos maiorum*, ved å vekke deres nasjonalfølelse.³⁸ Når det er sagt er det vesentlig å avdekke hva som lå i begrepet moral, og hvorvidt den antikke termen i overensstemmelse med vår egen.

I denne sammenheng er *mos maiorum* sentralt. Begrepet blir som regel oversatt som ”forfedrenes skikker” og refererer til den sterke romerske tradisjonen. Vårt ord ”moral” er avledet fra det latinske *mos*, som altså betyr sed eller skikk. Begrepet kan imidlertid hevdes å være langt mer komplekst: *Mores* er pluralisformen av *mos* og kan oversettes med blant annet moral.³⁹ Adjektivet *moralis* er svært likt vårt begrep og vi møter det blant annet hos Cicero, Seneca og Quintilian. En videreutvikling kom med *moralitas*, men denne varianten kom ikke i bruk før med Ambrosius. Således er det essensielt å merke seg at *mos*, *moralis*, *moralitas* og vårt ”moral” sannsynligvis alle dreier seg om en samling verdier eller normer, konsentrert rundt hva som er godt og ondt, og rett og galt.⁴⁰

Videre er det essensielt at *mores* også kan bety oppførsel og karakter. Slik jeg oppfatter det, vitner dette om at moralen var personlig orientert. Individet skulle være moralsk, noe som ble illustrert av en rekke dyder og laster som preget karakteren. En dyd kan betraktes som en moralsk kvalitet den gode er i besittelse av, og dens rake motsetning er en last: en umoralsk kvalitet. Disse opptrer gjerne i par: eksempelvis blir *severitas* eller *crudelitas* regnet for å være *clementias* rake motsetning.⁴¹ Moralens personlige orientering er et viktig aspekt i god-ond-tematikken, som preger både historieskrivningen og biografien. Til tross for at historieskrivningen ikke var like orientert mot enkeltpersonen som biografien, kommer de omtalte dyder og laster ofte klart frem. Forholdet mellom folk var også bestemt av moralske bånd, i følge T. R. Stevenson. Han hevder at når en var overlegen en annen i rang, ble dette forklart med at den ene var mer dydig enn den andre eller at moralske termer institusjonaliserte dette forholdet, eksempelvis at det var preget av *pietas*.⁴² Moralens personlige orientering er imidlertid også noe som preget det romerske folk i sin helhet. Grekeren Positnios omtalte romerne som et svært dydig folk og Sallust skrev omfattende om sitt folks moral.⁴³ Sistnevnte hadde riktignok en langt mer negativ orientering: Han fokuserte på det romerske folks moralske forfall, en ergrelse han delte med blant andre Cato den eldre og Cicero.

Cato den eldre så det som sin oppgave å gjeninnføre *mos maiorum* og dermed den gamle romerske skikken. Ønsket om å trekke frem de gamle dydene ble gjeldende i tiden

³⁸ Cape Jr., 1997, 218

³⁹ Morwood, 1994, 117

⁴⁰ Lind, 1994, 69-71

⁴¹ Lind, 1994, 46-47

⁴² Stevenson, 1992, 423

⁴³ Lind, 1979, 7

fremover, et arbeid forfattere innenfor flere sjangere tok på seg. I tråd med dette var det forfatterens oppgave å formidle hvorvidt en person gjorde gode eller onde gjerninger.⁴⁴ Historikeren skulle være mild ovenfor sine karakterer og velge de versjonene av hendelsene som var mest fordelaktig for dem. På denne måten hadde forfatteren et moralsk ansvar ovenfor de personene han skildret, men også ovenfor seg selv. For dersom en slik inndeling ikke ble foretatt, vitnet det om forfatterens eget moralske forfall.⁴⁵

Biografen trekker ikke alltid normative slutninger som historikeren. Plutark kan her betraktes som et unntak, i selskap med Tacitus og hans *Agricola*. Sveton presenterte imidlertid den omtalte både negative og positive sider, og gjorde dermed bildet av enkeltpersonen mer balansert enn mye av historieskrivningen.⁴⁶ Tråder kan her trekkes til den retoriske opplæringen hvor det å sammenligne var en del av pensum. Hensikten var å kunne avgjøre om det var det positive eller negative som var fremtredene. Rettssalenes forensiske retorikk var også orientert mot denne tosidigheten, da den tok for seg begge sidene av en sak, representert ved anklage og forsvar.⁴⁷ I overensstemmelse med dette er det tydelig at Sveton tar de omtalte keisernes både dyder og laster i betraktning i sine biografier. Uansett arbeidsmetode kan det hevdes at forfatterens personlige moral var et kritisk verktøy han til enhver tid benyttet seg av i sitt arbeid.⁴⁸ Til tross for at biografen ofte ikke var like moraliserende som historieskriveren, så lå den romerske moralen til grunn for hans arbeid og kritiske sans.

Bruken av *exempla* i litteraturen vitner om en retorisk påvirkning og et klart moralsk standpunkt. Gjennom *exempla* skulle folk få innblikk i *mos maiorum* og den romerske tradisjonen. Et *exemplum* tok ofte en anekdotisk form, og hensikten var å belyse den moralske verdien i tidligere handlinger. Gjerne i form av en allusjon til en tidligere tekst. På denne måten kunne en handling enten berømmes eller fordømmes. *Exempla* var et virkemiddel hentet fra retorikken, hvor det spesielt ble benyttet i rettslig og politisk sammenheng, hvor det gjaldt å fremheve seg selv eller kaste skygge over andre.⁴⁹

R. Saller påpeker at det i følge Cicero var fullstendig legitimt å skape egne *exempla* dersom historien ikke hadde noe passende å by på. Med andre ord gjorde teknikken *inventio* seg gjeldende også på dette feltet, noe som ikke er underlig ettersom *exempla* faller innenfor retorikkens virkemidler. Derimot er det spesielt at det på dette området ikke var noe krav til

⁴⁴ Potter, 1999, 14-15

⁴⁵ Luce, 1989a, 17, 21

⁴⁶ Mellor, 1999, 135; Ørsted, 1978, 190-191

⁴⁷ Andersen, 2007, 22-23, 28

⁴⁸ Potter, 1999, 102, 106

⁴⁹ Saller, 1980, 71

sannsynlighet, og flere *exempla* har vist seg å være ekstreme og oppsiktsvekkende. På bakgrunn av slike opplysninger er det viktig å være bevisst på at spesielt biografene ofte benyttet seg av anekdoter i sitt arbeid, noe som understreker at forsiktighet må utøves i tolkning av denne type litteratur.⁵⁰ Den tidligere nevnte sannsynligheten for at muntlige kilder kan ha vært benyttet, bør selvsagt tas i betraktning i tolkningen av enhver form for litteratur. Dette er imidlertid spesielt aktuelt i forbindelse med biografier da disse ofte inkluderte større en del av personlige detaljer og kuriositeter, som ofte var område for rykter og hoffsladder.⁵¹

Inventio har i dag ingen naturlig plass i historieskrivningen, men også i antikken ble det ytret kritikk mot bruken av *inventio*, og Tacitus var blant dem som reagerte på dens sterke posisjon innenfor retorikken. T.J. Luce har hevdet med utgangspunkt i Tacitus' *Annales* 3.65 at det trolig blant Tacitus' egne ambisjoner om å skrive historie, fantes et ønske om å formidle sannheten i fortidige hendelser. Enkelte keisere brukte makt i sin sensurering av dem som ytret kritikk. Landsforvisning og henrettelser av diktere var derfor ikke uvanlig i tidlig keisertid. Det er nærliggende å tenke seg at dette skapte frykt blant forfatterne, at talefriheten ble rammet, samt at flere verk heller fikk innslag av panegyriske detaljer enn av kritikk. *Exemplas* avskrekkende funksjon kommer her inn som et virkningsfullt redskap, og Tacitus kan tolkes dit hen at han ønsket å demonstrere tidligere umoralsk oppførsel, for å avskrekke ettertidens ledere fra å gjenta tilsvarende oppførsel. Muligens ønsket han å vise at hyllester under en keisers regjeringstid snart kunne vendes om til fordømmelser etter hans død:

De som fra meg eller andre kilder vil ha kjennskap til disse tiders begivenheter, vil på forhånd være klar over at hver gang keiseren gav befaling om landsforvisning og mord, ble det brakt gudene takk, og at dette som før i tiden var tegn på lykkelige begivenheter, nå ble et tegn på statens forfall. Men jeg skal allikevel ikke fortie senatsvedtak som er særlig påfallende ved sin fjesking eller betegner ytterpunktene av underdanighet. (*Ann.* 14.64)

Et dårlig rykte ville skade en keisers ettermæle, og et godt ettermæle var en viktig faktor i det romerske samfunnet. Den som ikke tok hensyn til et slikt, ble betraktet som svært umoralsk. I dette tilfellet fungerte *exempla* som en advarsel snarere enn et forbilde, og vi ser at dette moralske og retoriske virkemiddelet hadde flere bruksmåter og funksjoner.⁵² Slik vil det kunne hevdes at å avskrekke fremtidige herskere fra å oppføre seg tyrannisk, var blant Tacitus' motiver for å skrive sannheten. Tidligere keisere kjente ikke til hva folk synes om deres styre, ettersom ingen valgte å fortelle dem sannheten. Slik var Tacitus' mål å forhindre

⁵⁰ Saller, 1980, 71-73

⁵¹ Andersen, 2007, 18-19; Iddeng, 2007, 70-71

⁵² Luce, 1989b, 2911-2920; Mellor, 1993, 55-56

at tyrannen kom unna med det han hadde gjort, ved at forfatteren skulle nedskrive sannheten.⁵³

Bruken av *exempla* i biografien vitner om dens relasjon til den forensiske retorikken. I denne avhandlingen vil det være interessant å se med hvilken motivasjon Sveton fremsatte historiske *exempla*. Hadde han i likhet med mye Tacitus en rent pragmatisk hensikt?⁵⁴ Eller var hans hensikt en annen? Dette vil bli videre drøftet i kapittel V, etter selve analysen av *Divus Vespasianus* og *Domitianus* er blitt foretatt.

Den retoriske tyrann: stereotypiske skikkelser

Et stadig gjentatt tema innenfor retorikken, og samtidig essensielt i denne sammenheng, er den opprinnelige greske forestillingen om tyrannen. De typiske trekkene ved en tyrann var en eneveldig regent som erklærte seg uavhengig av folkeforsamlinger og andre politiske organer, ved et politisk kupp. Tyrannen var som regel populær og kunne ha stor oppslutning i *demos*, men møtte motstand blant aristokratene. Denne motstanden, sammen med etter hvert brutale tyranner, førte til at tyrannbegrepet ble negativt ladet. Forestillingen ble basert på oppfatningen om at samfunnet var i sitt beste velgående når tyrannen var ute av bildet. Begrepet om tyrannen hadde med andre ord allerede et negativt preg da den ble presentert i Roma gjennom gresk litteratur. Videre er det illustrerende at ordet for konge, *rex*, samt *dominus*, en herre over slaver, er de latinske ekvivalentene til det greske *tyrannos*.⁵⁵

Forestillingen om tyrannen ble ofte brukt som et politisk virkemiddel, og Ciceros egen politiske karriere var delvis basert på dette konseptet ettersom han i sine taler beskyldte andre for oppførsel som stemte overens med tyrannens, blant annet i den kjente rettsaken mot Catilina. På tilsvarende måte ble Cicero selv beskyldt for tyranni da han nektet Catilina og hans følgesvenner muligheten til å forsvare seg i rettssaken.⁵⁶ Med romernes anstrengte forhold til eneveldig makt fikk begrepet en litt annen betydning, enn i de greske bystatene. Tradisjonelt hadde romerne foraktet konger siden den siste av dem ble drevet ut og republikken innført, og begrepet tyrann kunne bli brukt om enhver som forsøkte å tilegne seg mer makt en vanlig.

⁵³ Luce, 1989b, 2920-2922

⁵⁴ Ørsted, 1978, 53, 150

⁵⁵ Dunkle, 1967, 152

⁵⁶ Habinek, 2005, 10-11

Tyranttoposen ble i Roma et etablert retorisk virkemiddel med det formål å sverte en annens personlighet. Karakteristisk ved tyrannbeskyldningene er at de som regel er rettet mot personligheten til den anklagede, og ikke direkte mot det politiske standpunktet til vedkommende. Dette vitner om den grunnleggende moralismen i det romerske samfunnet, hvor dårlig politisk dømmekraft var resultatet av en personlighet med manglende moralsk innsikt.⁵⁷

Begrepet ”den retoriske tyrann”, presentert av J.R. Dunkle, understreker betydningen av tyrannen som et retorisk virkemiddel. Han er overbevist om at utvikling og retorisk arbeid i de ulike skolene førte til eksistensen av en litterær stereotypi av tyrannen. I sin artikkel ”The rhetorical tyrant in Roman historiography: Sallust, Livy and Tacitus”,⁵⁸ presenterer han de karakteristiske trekkene ved denne stereotypen, og sammenligner den med fremstillingen av personer med tyrannisk atferd i sine utvalgte kilder. Den retoriske tyrannen var ifølge Dunkle i besittelse av en rekke egenskaper i form av laster, der de fremste var lastene *crudelitas* og *saevitia*, som representerer tyrannens grusomhet. Videre var *avaritia*, som betyr grådighet eller begjær, et karakteristisk trekk, samt *superbia*, som innebærer hovmod og arroganse. Og til slutt *libido* som også representerer en form for begjær etter både makt og seksuelle forlystelser.⁵⁹

Gjennom sine undersøkelser blant Sallusts, Livius’ og Tacitus’ arbeider hevder Dunkle å finne igjen denne stereotypen i alle tekstene, ved å vise til påfallende likheter mellom tyranner som Tarquinius Superbus, Sulla og Domitian, som alle representerer ulike tider og situasjoner. Som resultat av dette er det legitimt å sette spørsmålstegn ved den historiske nøyaktigheten i beskrivelsen av disse tyrannene. Trolig ble den retoriske teknikken *inventio* benyttet i variert grad for å få hver enkelt tyrann til å samsvare med den etablerte tyrann-standarden, hvilket resulterte i flere lignende episoder både på tvers av tid og av litterære verk. Antagelig var dette uproblematisk i sin kontekst da leseren trolig forventet seg en tyrann av et visst slag.⁶⁰ Trolig påvirket det de litterære fremstillingene, hvilket vitner om den mer estetiske verdien av litteraturen, da fargerike innslag av tyrannen gjorde litteraturen mer spennende.

Drøftningen av den retoriske tyrann og *exempla* kan etter min mening med fordel settes i sammenheng. Ved å tillegge de omtalte personene tyrannens typiske egenskaper, gjorde forfatterne sine skikkelser til negative stereotyper. Disse fungerte som eksempler på

⁵⁷ Dunkle, 1967, 153, 156, 171

⁵⁸ Dunkle, 1971, 12-20

⁵⁹ Dunkle, 1971, 13-19; Dunkle 1967, 168-169

⁶⁰ Dunkle, 1971, 18-19; Dunkle, 1967, 166-167

dårlig moral, som regel ved hjelp av anekdoter som skildret den fordømte oppførselen, samt motivasjonen bak handlingen, som var ytterligere beskrivende for enkeltindividets moral. Dette reflekterer hensikten med litteraturen, nemlig å demonstrere god og dårlig moral, gjennom å gi eksempler på de ekvivalente holdningene.

C. Gill skiller i sin artikkel "Character development in Plutarch and Tacitus" mellom å forstå og omtale skikkelser som "typer" eller "personligheter".⁶¹ Han hevder at når en person betraktes som en type er de moralske trekkene i fokus, og personen bedømmes etter hvorvidt de gode eller onde trekkene er fremtredende. Ut ifra dette blir personen enten lovpriset eller fordømt på grunnlag av en "standard of excellence, such as "virtue" or "good character"."⁶², altså ut ifra en allerede etablert standard. Personen er moralsk handlekraftig i at han selv er ansvarlig for sine egne handlinger, og derav for sin egen moral. Dersom en person betraktes som en personlighet er de personlige trekkene fremhevet på bekostning av de moralske, og forfatteren er snarere ute etter å forstå personens trekk og handlinger, framfor å bedømme hans eller hennes moral. Personen har også i mindre grad kontroll over sine egne personlighetstrekk.⁶³

Ut ifra drøftninger som er gjort i dette kapittelet vil jeg erklære meg enig med Gill i at å forstå personer som "typer" i denne forstand er i overensstemmelse med den antikke måten å fremstille personer på.⁶⁴ Den brede enigheten om at litterære skikkelser i den antikke litteraturen ble fremstilt som enten gode eller onde, reflekterer den retoriske skoloringen som var gjeldende, som flere av forfatterne hadde vært igjennom. Det er imidlertid viktig å merke seg at Gills synspunkter delvis bryter med andre forskeres synspunkter. Ifølge Mellor oppfattet romerske forfatterne sine omtalte personers gemytt, som bestemt ved fødselen, og dermed permanente.⁶⁵ Gill argumenterer med utgangspunkt i filosofien med at et slikt syn ikke var rådende på alle områder, snarere ble det hevdet at en persons moralske skjebne var opp til han selv, men at et slikt syn i mindre grad er kommet til syne innefor historieskrivningen og biografien. Han hevder likevel å finne den igjen gjennom en studie av utdrag fra Plutark og Tacitus. Mellors og Gills syn er imidlertid ikke nødvendigvis motstridende, trolig fyller de hverandre heller ut. Gill påpeker nemlig at for de fleste forfatterne så var det de omtaltes liv som voksne som stod i fokus. Barne- og ungdomsårene ble ofte kun kort omtalt, og ofte var det i denne perioden personlighetsutviklingen undergikk

⁶¹Omtalt som "Characters" og "personalities", Gill, 1983, 470

⁶² Gill, 1983, 470-471

⁶³ Gill, 1983, 471- 477, 481-483

⁶⁴ Skillet mellom fokus på "type" og "personlighet", reflekterer også skillet mellom antikk og moderne biografi. Gill, 1983, 471

⁶⁵ Mellor, 1993, 54-55

de største forandringene. Eksempelvis nevner han at de moralsk dramatiske ungdomsårene kan oppfattes som en klisjé i romersk litteratur. Ofte gjennomgikk også personene en endring i det voksne livet, men som regel var dette i tråd med det potensialet som hele tiden lå latent hos vedkommende, det var nærmest forutbestemt at det skulle ende slik.⁶⁶ Dette kan illustreres gjennom et utdrag fra *Gaius Caligula* i *De vita Caesarum*: ”Men heller ikke nå kunne han få bukt med den hang til grusomhet og liderlighet som var han medfødt.”(*Calig.*11) Utdraget vitner om en personlighet som var gjeldende allerede fra fødselen av, men henviser også til at de omtaltes gemytt kunne gjennomgå enkelte forandringer, samt oppleve stridigheter med seg selv i sin utvikling.

Begrepet ”den retoriske tyrann” knytter retorikk og moral sammen, da det å fastslå tyrannisk oppførsel er et moralsk standpunkt, og stereotypen ble benyttet som et virkemiddel i retorisk sammenheng. Retorikkens brede gyldighet er et essensielt punkt i denne avhandlingen da den kan hevdes å ligge til grunn for all litteratur som ble skrevet. Videre understreker den retoriske tyrannen relevansen av den grunnleggende god-ond-tematikk, som er høyaktuell i en sammenligning av *Divus Vespasianus* og *Domitianus*. Forståelsen av litterære personer i antikken som mer eller mindre statiske typer er vesentlig for mitt kommende arbeid med den enkeltes gode og dårlige egenskaper, og det vil være aktuelt å avgjøre hvorvidt Svetons fremstilling av Vespasian og Domitian rimer med dette. Med utgangspunkt i persepsjonen om stereotypiske fremstillinger i antikken, og et utvalg av romerske tekster ønsker jeg i neste kapittel å danne det positive motstykket til den retoriske tyrann; den romerske idealkeiseren.

⁶⁶ Gill, 1983, 474-478

Kapittel III. Metodologisk verktøy: Kan en idealkeiser konstrueres?

Da jeg allerede har nevnt gudene, vil jeg gjøre mitt beste for å etablere deres oppførsel til en standard, som en princeps skal kunne måle seg med. For han skal ønske å være ovenfor sine undersåtter, slik han også ønsker at gudene skal være ovenfor han selv.

Seneca, *De clementia*, 1.7.1

Målet med dette kapittelet er å skape et bilde av den romerske idealkeiseren, basert på et utvalg av tekster. Min første problemstilling om hva som karakteriserer den gode og den onde keiseren vil således bli innledet her. Et eksempel på den stereotypisk onde keiseren ble gitt i forrige kapittel, og i dette kapittelet vil jeg danne et bilde av hans motsats. Tanken bak å danne et bilde av den romerske idealkeiseren er todelt. Med utgangspunkt i denne forventer jeg å kunne avsløre karakteristiske trekk ved både den gode og den onde keiseren i casestudien i kapittel IV. Slik vil idealkeiseren fungere som et utgangspunkt for den komparative analysen. Videre vil dette arbeidet skape en skarpere bevissthet rundt hvilke mentaliteter som rådet i det romerske samfunnet, samt gi en god innføring i de gjeldende moralske oppfatningene rundt keiserlige dyder.

To romerske tekster vil være aktuelle i en sammenligning i dette arbeidet: Plinius den yngres *Panegyricus* og Augustus' *Res Gestae*. Min metode vil være å sammenligne hvordan disse tekstene presenterer den gode keiserens egenskaper. Utvalget er ikke tilfeldig da disse tekstene omhandler keiserer som både i sin egen tid og i ettertiden er blitt betraktet som gode: Augustus og Trajan. *De vita Caesarum* og biografien over Augustus vil kun bli trukket inn som sammenligning, da det er biografier fra denne samlingen, som skal analyseres i neste kapittel. Jeg er her ute etter likheter mellom de to tekstene, og jeg ønsker å finne ut av hvorvidt de gode keiserne på tvers av tekstene reflekterer de samme karaktertrekkene og dydene.

I dette kapittelet står arbeidet med idealkeiseren i fokus. Hensikten er å danne et metodisk redskap som skal fungere som innfallsvinkel for å kunne belyse situasjoner hvor Vespasian og Domitian handler i lignende situasjoner. Mitt argument for å benytte meg av et slikt redskap er det store omfanget av opplysninger og anekdoter som er beskrevet i keiserbiografiene. Ved hjelp av hva som karakteriserer idealkeiseren, er tanken å kunne sammenligne Vespasian og Domitian på en langt mer systematisk måte, enn kun ved vanlig betraktning.

En kanon av dyder

Sammensetningen av en rekke dyder til et ideal var tradisjonell i antikk sammenheng, og oppstod gjerne i filosofiske kretser, som rundt Sokrates og hos stoikerne. Slike kretser utøvet og underviste også i retorikk, hvilket førte til at dydene ble formidlet i den retoriske opplæringen. Slik ble de en del av både talekunsten og litteraturen. Sokrates/Platon la vekt på modighet (*andreia*), måtehold (*sophrosyne*), rettferdighet (*dikaiosisyne*) og visdom (*phronensis/sophia*), som menneskets viktigste dyder. Denne tanken ble videreført og supplert av Aristoteles, og den påfølgende tradisjonen. De fire dydene går ofte under navnet platonske, og blir knyttet til livet i polis. Summen av dydene var velferd, og ved å være i besittelse av disse bidro borgerne til polis' velbefinnende. Hvilke av dydene som ble betraktet som de viktigste varierte i tid og mellom de ulike utøverne. Andre moralske kvaliteter supplerte imidlertid også de fire hoveddydene til tider, kanskje først og fremst fromhet (*eusebeia*) og veltalenhet (*euglossia*), hvor særlig den siste vitner om retorikkens stadige større innflytelse.¹

Stoikerne tok etter hvert del i den platonske tradisjonen; visdom, rettferdighet, måtehold og modighet var deres *protai aretai*, men også her eksisterte det flere varianter.² Cicero dannet en romersk ekvivalent til det greske settet: *fortitudo* (modighet), *temperantia/continentia* (moderasjon/måtehold), *iustitia* (rettferdighet) og *prudentia/sapientia* (visdom).³ Romerne hadde imidlertid allerede et etablert sett av dyder før de stoiske kvalitetene gjorde seg gjeldende, om vi følger Cicero, *pudor* (moderasjon), *pudicitia* (kyskhets), *fides* (lojalitet), *pietas* (fromhet), *constantia* (standhaftighet) og *honestas* (hederlighet/integritet) (*Catil.* 2.25). Sannsynligvis fortsatte flere av de typiske romerske karaktertrekkene å gjøre seg gjeldende i samspill med innflytelsen fra stoikerne.⁴

De fire platonske dydene kan betraktes som en opprinnelig gresk kanon, som til tross for tilførsel og frafall, var en kjernegruppe på fire, som gjorde seg gjeldende over lengre tid, og innenfor flere filosofiske skoler. Et tilsvarende forsøk på å spore en romersk moralsk kanon bestående av keiserlige dyder, er blitt gjort med utgangspunkt i Augustus' gylne skjold, *clupeus virtutis*. Skjoldet, som ble skjenket Octavian av senatet, ble hengende i senatsbygningen i Roma og var prydet med fire dyder: *pietas*, *clementia* (mildhet), *virtus* (modighet/mandighet) og *iustitia* (rettferdighet). Dydene kan hevdes å være en variant av de kanoniske fire dydene, men forsøket på å gjenskape en romersk kanon bestående av disse

¹ North, 1966, 165-172

² North, 1966, 174-175; Schofield, 2003, 239-241

³ Braund, 1998, 57; Wallace-Hadrill, 1981, 300-301

⁴ North, 1966, 176-177

dydene er blitt angrepet fra flere hold.⁵ For det første er forskjellen mellom den greske filosofiske kanonen og det gylne skjoldet stor. *Iustitia* og *dikaiosyne* er de eneste sammenfallende dydene. Videre er *virtus* nær *andreia* i betydning, men Cicero benyttet aldri *virtus* som synonym til *andreia*. *Clementia* sidestilles svært sjeldent med *temperantia*, som er den romerske ekvivalenten til *sophrosyne*. Til tross for at *pietas* ofte var inne i bildet som *eusebeia*, kan den ikke relateres til verken *phronesis* eller *sophia*.⁶ For det andre er variasjonen i dyder som er gjengitt i ulike romerske overleveringer fra antikken stor. Hvilke dyder som ble ansett som essensielle varierte ikke bare mellom dynastiene, men også mellom de enkelte keiserne.⁷ Dersom det eksisterte en kanon, eksemplifisert i Augustus' skjold, ble den ikke etterfulgt, og kan derfor strengt tatt ikke betegnes som en kanon.

Trolig var en endring i hvilke dyder som ble oppfattet som de viktigste, i tråd med den politiske utviklingen. Som allerede nevnt i forrige kapittel fremhevet Tacitus retorikkens dynamikk. Den tilpasset seg de politiske strømningene ettersom dens utøvere endret seg. På grunnlag av dette mener jeg det er tydelig at den politiske situasjonen gjennom retorikken bestemte hvilke idealer som stod i fokus. Keiseren valgte selv hvilke dyder han ønsket å identifisere seg med. Iblant ble de klassiske stoiske dydene trukket frem, men keiserinstitusjonen hadde trolig ikke et fast sett med dyder som uttrykket de keiserlige kvaliteter. Til tross for at de platonske dydene til tider ble benyttet som propaganda for en keiser, så nøt filosofene selv variert anerkjennelse under keisertiden. Stoikeren Seneca arbeidet som Neros lærer før han ble tvunget til å begå selvmord. Flere filosofer ble også sendt i eksil. Ikke før med keiser Hadrian og de senere adoptivkeiserne opplevde filosofene et mer stabilt liberalt klima.⁸

Argumenter og ambisjoner

Theofrasts *Charaktêres* og Aristoteles' *Ta Ethika* vitner i samspill med de platonske dydene om en grunnleggende interesse for menneskelige karaktertrekk i antikken. I *Charaktêres* blir 30 mennesketyper presentert med sine viktigste karaktertrekk og eksempler på hvordan disse kom til uttrykk. Personkarakteristikkene som blir presentert her er negative, det vil si at de oppfattes som dårlige sider, eksempelvis presenteres smiger, skamløshet, arroganse og feighet

⁵ Braund, 1998, 57; Wallace-Hadrill, 1981, 300-302

⁶ Wallace-Hadrill, 1995, 154; Wallace-Hadrill, 1981, 300-302

⁷ Braund, 1998, 57-58; Noreña, 2001, 146, 153

⁸ Gill, 2003, 34-35

(*Cha.* 1, 6, 24, 25). Theofrast begrenser seg imidlertid ikke bare til å beskrive kun karaktertrekkene, han gir leseren et helhetlig bilde av en person, i ulike handlingssituasjoner: ”Arroganse er å vise forakt for alle andre enn en selv. Den arrogante mannen er en type som kan si til en som har det travelt, at han vil tale med han under sin ettermiddagstur.” (*Cha.* 24.1-24.2).⁹

Theofrast var Aristoteles’ etterfølger innenfor den peripatetiske grenen, som videreførte tanker fra Sokrates/Platon, blant annet i deres persepsjoner om moral og dyder. I *Ta Ethika* isolerte Aristoteles menneskets dyder og laster og omtalte dem hver for seg. I denne tradisjonen fortsatte Theofrast og flere av hans etterkommere. I Roma ble slike personkarakteristikker først og fremst en retorisk syssel, som det ble undervist i ved de retoriske skolene.¹⁰

Kanoniske dyder, moraliserende stereotypiske fremstillinger, samt skjold og mynter preget med dyder og personifikasjoner, er alle eksempler på at forestillingen om det ideale mennesket var sentral i det antikke samfunnet. Med dette som argument og utgangspunkt ønsker jeg å danne et bilde av den romerske idealkeiseren. Ambisjonene bak dette arbeidet ble presentert innledningsvis i kapittelet. Jeg ønsker imidlertid å føye til at keiserdømmet i antikk sammenheng representerte en ny form for regjeringsinstitusjon, som trolig fordret andre idealer. For øvrig forutsetter fokuset i denne avhandlingen at dydene som drøftes, er moralske kvaliteter som preget herskeren, og ikke nødvendigvis andre personer. De platonske dydene gjorde seg, blant annet gjennom de romerske stoikerne, fremdeles gjeldende, men litteraturen og myntene vitner om at andre dyder var vel så sentrale som de kanoniske fire.

To tekster er i dette arbeidet aktuelle: *Panegyricus* og *Res Gestae*. Tråder vil også trekkes til *De vita Caesarum* og *Divus Augustus*, men disse vil ikke stå i hovedfokus. Litteraturen kan regnes for å være et symbol på samtidens forestillinger. Her vil tekstenes fremstillinger av de to gode keiserne Augustus og Trajan kunne gi meg et innblikk i hva som ble forventet av en idealkeiser, og hvilke dyder denne skulle besitte. Disse to tekstene representerer ulike sjangere, tider og hensikter, ulikheter jeg mener kan betraktes som fordeler snarere enn ulemper, da dette nettopp vil være med på å illustrere hvorvidt det eksisterte en felles mentalitet rundt kravene til en god keiser, også utover de etablerte sjangerne. Den ulike plasseringen i tid kan også reflektere eventuelle endringer i oppfatningen av hva som ble forventet av en keiser. Begge verkene er biografisk orientert, i det de skildrer en persons liv

⁹ Egen oversettelse etter Rusten, 2002

¹⁰ Diggle, 2004, 6-7, 9, 11-12

og handlinger. Videre er de til dels kronologisk oppbygget, men uten at kronologien er dominerende, da den ofte blir avbrutt av mer tematiske kapitler.

I arbeidet med *Res Gestae*, *Panegyricus*, *De vita Caesarum* og *De clementia* i denne sammenheng har jeg arbeidet med hver av tekstene individuelt, hvor jeg har lest og bemerket meg i hvilke situasjoner keiserne får god omtale, og hvilken form omtalen får. Deretter har jeg sammenlignet arbeidene og kunnet plukke ut en rekke hovedtemaer som sammenfaller mellom alle keiserne og forfatterne. Disse ønsker jeg, for ryddighets skyld, heretter å omtale som idealhandlinger. Keiserne blir beskrevet i situasjoner som omfatter behandling av senatet og folket for øvrig, brød og sirkus til disse, deres forhold til embeter og andre æresbevisninger som blir tilbudt dem, behandling av rikets ulike instanser, dette innebærer administrasjon, men også et ansvar for byggverk, vanntilførsel og lignende. Videre er det gjennomgående hvordan hver enkelt keiser behandler den romerske tradisjon og religion, og sist men ikke minst, deres forhold til krig og fred. Sett under ett representerer disse punktene keisernes ansvar for Roma og Romerrikets ve og vel. Keiseren var rikets øverste beskytter, og dets skjebne lå i hans hender, og i litteraturen er det nettopp i den gode gjennomføringen av slike gjøremål at keisernes dyder blir presentert. Jeg mener det er tydelig at måten disse situasjonene ble løst på og ufallet de fikk, var avgjørende for keiserens personlige moral. Med andre ord kommer idealkeiserens karaktertrekk til uttrykk via hans handlinger.

Her ønsker jeg å gjøre oppmerksom på at denne innfallsvinkelen har en forenkende konsekvens. Det vil si at det er mye i tekstene som er blitt oversett fordi de ikke er relatert direkte til en god handling. Dette innebærer at idealkeiseren vil fremstå som det positive motstykket til stereotypien av den retoriske tyrann. Stereotypier forstås her som noe som er forenklet og ensformig, men felles for flere. Mellom Dunkles retoriske tyranner var det flere sammenfallende laster. Hva idealkeiseren vil bestå av vil drøftingene nedenfor avgjøre, men jeg ønsker her å ta utgangspunkt i dydene som er karakteristiske for keiserne i idealhandlingene fra de utvalgte tekstene.

Hvilke som er de viktigste og mest grunnleggende keiserlige dydene er ikke selvsagt. For det første er omfanget av de romerske dydene stort, og for det andre varierer det i tid hvilke dyder som er mest fremtredende. Keisernes mynter er en god kilde til aktuelle dyder og romersk moral. Flere keisere preget mynter med sine egne, samt familiemedlemmers ansikt og en ønsket dyd. Hvorvidt myntene var en del av en bevisst propaganda fra keiseren, er blitt diskutert, men uansett, med myntene som sirkulerte rundt i riket fikk keiserne gjort sine

holdninger kjent, både for sine samtidige og for ettertiden.¹¹ Å benytte dem som kilde i dag bør gjøres med forsiktighet da vi ikke vet hvor representative de myntene vi har fått overlevert er for den fullstendige produksjonen under hver enkelt keiser. Ved å ta myntene i betraktning vil jeg imidlertid også åpne for en numismatisk innfallsvinkel til temaet.¹²

Således er det på grunn av omfanget av både dyder og kilder til disse, vanskelig å plukke ut en gruppe som er representative for den keiserlige moral. Først og fremst vil jeg i denne sammenheng ta for meg dyder som er gjennomgående i idealhandlingene i den utvalgte litteraturen. Det vil si at jeg vil ta for meg de dydene som forekommer oftest i de fire kildene. Hvorvidt det er overensstemmelse mellom tekstene er selvsagt høyst aktuelt. I tillegg vil jeg benytte meg av forskningslitteratur som er skrevet om moral og dydene. Forskningslitteraturen vitner om at det eksisterer uenighet rundt hvilke moralske kvaliteter som var de mest sentrale, og jeg tar høyde for at andre kan ha en helt annen oppfatning enn den som blir presentert her. Min fremstilling vil bære preg av at mitt hovedfokus er på *Res Gestae* og *Panegyricus*, med sammenligninger fra *De Clementia* og *Divus Augustus*.

Keisernes dyder forekommer med variert hyppighet i de utvalgte tekstene. Fra *Res Gestae* ønsker jeg å trekke frem de fire dydene fra det gyldne skjold: *virtus*, *clementia*, *iustitia* og *pietas*. For Plinius var Trajan den perfekte hersker og i sin panegyrikk nevner han over 30 dyder.¹³ Enkelte av disse er langt mer i fokus enn andre, og flere av dydene har også mer eller mindre den samme betydningen. Derfor ønsker jeg her å trekke frem tre dyder som i stor grad absorberer flere andre dyder, noe jeg vil argumentere for nedenfor. Plinius' hoveddyder synes å være *civilitas*, *humanitas* og *moderatio*.¹⁴ Svetons hovedvekt er på *clementia*, *liberalitas*, *continentia* og *civilitas*.¹⁵ Senecas tekst er utelukkende fokusert på en dyd, *clementia*. I tillegg til disse ønsker jeg å ta *libertas*, frihet med i betraktningen. *Libertas* er ingen dyd, men aktuell her da den kan hevdes å illustrere den viktige relasjonen mellom keiser og senat.¹⁶

¹¹ Wallace-Hadrill, 1981, 308

¹² Wallace-Hadrill har laget en oversikt over mynter som er preget av dyder, og satt disse i sammenheng med keiserne som slo dem, Wallace-Hadrill, 1981, 323

¹³ Plinius' nevnte dyder er *pietas*, *abstinentia*, *mansuetudo*, *humanitas*, *temperantia*, *facilitas*, *pudor*, *modestia*, *moderatio*, *frugalitas*, *clementia*, *liberalitas*, *benignitas*, *continentia*, *labor*, *fortitudo*, *severitas*, *hilaritas*, *gravitas*, *simplicitas*, *vigilantia*, *indulgentia*, *bonitas*, *iustitia*, *veritas*, *patientia*, *sanctitas*, *fides*, *reverentia*, *comitas*, *aequitas*, *diligentia*. Bradley, 1991, 3718; Wallace-Hadrill, 1981, 312

¹⁴ Braund, 1998, 60-63, 66, Braund trekker frem *civilitas* og *humanitas* som hovedtemaet i *Panegyricus*, og som Trajans viktigste dyder. Hun vektlegger også *moderatio* som en viktig dyd, jeg velger å gi denne en plass på linje med de to andre, da jeg her er ute etter enkeltdyder.

¹⁵ Braund, 2002, 162; Wallace-Hadrill, 1995, 142

¹⁶ Morford, 1992, 584

Den gode keiserens egenskaper

Plinius åpner sin panegyrikk til keiser Trajan med å rose han ved benevnelsen av en rekke dyder. Kapittel 2 og 3 er delvis dedikert til Trajans *moderatio*, en dyd som vitner om keiserens måtehold og moderasjon på flere områder. *Moderatio* har sin motsats i *arrogantia* og *superbia*, to laster som betegner arroganse og stolthet.¹⁷ I *Panegyricus* er *moderatio* en gjennomgående dyd, og illustrerer at Plinius satt egenskapen høyt hos sin keiser. Hans *moderatio* gjorde utslag i at han blant annet viste beherskelse når det gjaldt å motta hedersbevisninger og embeter (*Pan.* 4, 9, 29, 55, 56), samt hans moderate bruk av makt (*Pan.* 10, 15, 63). En slik tendens er også tydelig i *Res Gestae*: Augustus skriver at han avslo en rekke triumfer som ble tilbudt han av senatet (*RG.* 4),¹⁸ videre avslo han også en rekke tilbud om embeter og æresbevisninger (*RG.* 6, 10).¹⁹ At han unnlot å skrive sitt eget navn på en rekke bygninger som ble restaurert, mener jeg også kan tolkes som et symbol på hans angivelige moderate natur (*RG.* 20), så vel som at han fjernet en rekke sølvstatuer av seg selv som var blitt reist og ofret de i sitt eget, så vel som i giverens navn (*RG.* 24). Avslutningsvis forteller Augustus at han ga staten tilbake til senatet og det romerske folk (*RG.* 34).

Moderasjon representeres imidlertid ikke alene av *moderatio*. Dydene *abstinentia* og *continentia* betegner også selvkontroll, og vitner om en tilbakeholden og moderat keiser. Blant annet leser vi hos Sveton at Augustus ”var svært moderat så at man umulig kunne finne noe å utsette på ham.”(*Aug.* 72) I dette tilfellet er superlativet *continentissimum* brukt. Slik betegner *moderatio* en ydmyk keiser, og dyden var trolig nært beslektet med *civilitas* og *humanitas*.²⁰ *Civilitas*, som også har motsats i lastene *arrogantia* og *superbia*, vektlegger keiserens forhold til folket, han skulle ikke være arrogant, men snarere vise respekt for befolkningen, og betrakte sine undersåtter som nærmest likeverdige med seg selv. Wallace-Hadrill hevder å se en likhet mellom *civilitas*, og dydene *moderatio* og *comitas*, hvor sistnevnte henviser til den direkte gode behandlingen av undersåtter.²¹ Keiserens likeverdighet med folket kan eksemplifiseres med et utdrag fra et av de innledende kapitlene i *Panegyricus*: “Han er en av oss – og i dette ligger hans fremste dyd, for han vil aldri glemme at han samtidig som å være en hersker over mennesker, også er et menneske selv.” (*Pan.* 2).²²

¹⁷ Wallace-Hadrill, 1982, 37, 41-42

¹⁸ Her bruker ikke Augustus ordet *moderatio*, men jeg mener det er tydelig at han henspiller på denne dyden, se nedenfor.

¹⁹ Ramage, 1987, 26

²⁰ Wallace-Hadrill, 1982;42-44; Stevenson, 422-423

²¹ Wallace-Hadrill, 1982, 42-47

²² Egen oversettelse etter Radice, 1969

Augustus blir omtalt med *clementiae civilitatisque* (oversatt med ”mildhet og forsonlighet”) i kapittel 51 av *Divus Augustus*. I *Res Gestae* derimot nevnes *civilitas* aldri. Dette kan imidlertid settes i sammenheng med at dyden ikke ble etablert før i det andre århundret evt. Tidligere ble adferden omtalt som *civilis*, en form for politisk høflighet, og senere ble denne egenskapen tillagt keiserens personlighet.²³ Augustus skrev om sin benådning av erobrede som ba om nåde. Ifølge han selv benådet han flere folk, og drepte ingen på urettmessig grunnlag (*RG.* 3). Til tross for at disse handlingene indikerer ydmykhet, bør denne oppførselen imidlertid heller forklares med *clementia*, en av de fire kvalitetene nevnt på *clupeus virtutis*. *Clementia*, betegner mildhet eller nådighet, og reflekteres over av Seneca i *De Clementia*: “Mildhet innebærer å kunne besinne seg fra å ty til hevn når en har makten til å gripe den, eller en overlegens overbærenhet ovenfor en underlegen, når straff skal bestemmes.”²⁴ (*Clem.* 2.3.1). Sitatet antyder at *clementia* er en dyd som ikke alle kan besitte, den er snarere dyden til en svært mektig person, som har mulighet til å hevde seg ved bruk av makt. Følgelig viser Augustus *clementia* ovenfor de beseirede folkene som underkaster seg keiseren og Romerriket, disse folkene skulle behandles med mildhet, og slik ble *clementia* et viktig prinsipp i keiserens utenrikspolitikk.²⁵ I tråd med Senecas definisjon viser også Trajan mildhet ovenfor Domitians informanter ved å utsette deres dom til gudene (*Pan.* 35).

Clementia overlapper blant annet med *comitas*. Forskjellen mellom disse to er hva de setter sitt preg på: *Clementia* er en kjernedyd og beskriver idealkeiserens karakter, han skulle være god, mild og nådig. *Comitas* derimot beskriver idealkeiserens handlinger, og tar sikte på de situasjonene hvor keiseren behandler sine undersåtter godt.²⁶ Først og fremst *clementia*, men også *comitas* vitner om at moralen var personlig orientert, som nevnt i kapittel II.

I *De Clementia* bruker Seneca på et tidspunkt *liberalitas* som synonym for *clementia* (*Clem.* 1.14.2). Begge begrepene omhandler en overlegen persons behandling av en underlegen, og i *liberalitas*' tilfelle innebærer dette ofte en eller annen form for sjenerøsitet.²⁷ I alle de utvalgte verkene opptrer keiserne tidvis sjenerøst, gjerne i forbindelse med penge- og matutdelinger, eller offentlige arrangementer. Plinius forteller om en svært sjenerøs keiser. Blant annet brukte han sine egne økonomiske ressurser til tilskudd for barnefamilier (*Pan.* 27-28). Flere ganger også til bidrag for folkets glede ved leker (*Pan.* 33-34, 51). Et slikt trekk gjorde også Augustus da han sanerte stendene, han ga penger av egen lomme for å

²³ Wallace-Hadrill, 1982, 43; Morwood, 1994, 33

²⁴Egen oversettelse etter Basore, 1928.

²⁵ Lind, 1994, 44-46, 54

²⁶ Lind, 1994, 17

²⁷ Millar, 1977, 136-138

oppretholde en homogen senatorstand (*Aug.* 41). Utover dette kan kapittel 15 til 24 i *Res Gestae* tolkes som en beskrivelse av Augustus' *liberalitas*, her forteller han detaljrikt om sine pengeutdelinger og andre gaver til samfunnet, men uten å benevne selve dyden.²⁸ At handlingen skulle være preget av ren sjenerøsitet, uten baktanker eller ytterligere motiv er essensielt i denne sammenheng.²⁹

Virtus skulle utvises i forbindelse med krig. Feltherren skulle være modig og bringe seier til fedrelandet, på en ærefull måte. Augustus' *virtus* er ikke bare antydning på det gylne skjold, også flere passasjer i *Res Gestae* vitner om den samme dyden. Ved sine seire i krig (*victoria*), sin mildhet ovenfor andre folkegrupper (*clementia*), og ved å stenge Janustempelets dører hele tre ganger (*pax*) henviser Augustus til sin *virtus*. E.S. Ramage hevder at Augustus' *victoria* og *pax* sørget for hans *virtus*. *Virtus* forstått som modighet, mandighet og fortrefelighet i krig, representeres av den gode keiseren som skaper fred i riket på et rettmessig grunnlag. Ettersom *virtus* er så nært linket til *clementia* forutsetter *virtus* at krigen er rettferdig.³⁰

Til tross for at *virtus* var en av Augustus viktigste dyder, er den lite representert hos Sveton og Plinius. Blant alle de moralske egenskapene som Plinius nevner er ikke *virtus* representert.³¹ Jeg vil likevel hevde at den er henvist til. I kapittel 14-16 i *Panegyricus* blir Trajans bragder i krig beskrevet, blant annet omtaler Plinius keiserens mandighet i krigsforbindelser. Mandighet er, som nevnt, en viktig betydning av *virtus*, men selve dyden blir altså ikke omtalt i panegyriken. Ettersom *Panegyricus* er svært rik på dyder er det nærliggende å tenke seg at han ikke ville unnveket å nevne *virtus* dersom det falt seg naturlig. Således er det fristende å hevde at *virtus* kanskje ikke var en naturlig del av dydsmønsteret i underkant av hundre år etter at Augustus skrev sine memoarer.

I tillegg til *clementia* og *virtus* var Augustus gylne skjold preget med *iustitia* og *pietas*. De førstnevnte er nevnt i forbindelse med keiserens krigshandlinger, og de sistnevnte preger keiseren i en mer innenrikspolitisk situasjon.³²

Iustitia innebærer å vise respekt for folkets og statens institusjoner, og å vise makt ved å opptre rettferdig.³³ I *Panegyricus* dukker denne dyden opp flere ganger, og Plinius skriver at Trajans *iustitia* vil stå som et verdig eksempel for ettertiden (*Pan.* 78). *Iustitia* blir kun nevnt en gang i *Res Gestae*; i kapittel 34 hvor han beskriver det gylne skjoldet. Dyden er imidlertid

²⁸ Ramage, 1987, 22

²⁹ Manning, 1985, 74-79

³⁰ Ramage, 1987, 76-80

³¹ Det vil si ordet *virtus* er nevnt, men i betydningen "dyd", og ikke den konkrete dyden *virtus*.

³² Ramage, 1987, 74

³³ Ramage, 1987, 88

tydelig gjennom alle hans livsmemoarer, fremst fordi Augustus er svært påpasselig med ofte å nevne at flere av hans bestemmelser og handlinger ble foretatt etter nøye rådførelse med, eller direkte påleggelse fra senatet og det romerske folk. I tråd med dette leser vi at det var senatet som tok Augustus inn i varmen og tildelte han *imperium* (RG. 1). Suppleringsen av patrisierstanden skjedde etter en ordre fra senatet (RG. 8). Senatorene var også de som lukket Janustempelets dører tre ganger (RG. 13), og sammen med folket tilbød de han en rekke embeter og ærestitler (RG. 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 14, 25, 34, 35). Med andre ord tok Augustus aldri makten i egne hender, og han håndhevet aldri loven i tråd med egne interesser alene. Trolig ønsket Augustus å stille seg selv i kontrast til Julius Caesar, som nettopp tok loven i egne hender, gikk mot senatet og endte opp med å bli myrdet av senatorene. Augustus ville trolig ikke bli forbundet med denne type politikk og understreker derfor sin rettskaffenhet i *iustitias* ånd. Senatet var republikkens øverste politiske organ og Augustus erklærer i kapittel 1 at han gjeninnførte nettopp denne. Hos Sveton er *iustitia* ingen fremtredende dyd, den nevnes kun med Augustus' egen far (Aug. 3) og Galbas operasjoner i Spania (Gal. 7).³⁴ Dette innebærer imidlertid ikke at eksempelvis Augustus blir fremstilt som urettferdig, men snarere at hans sans for rettferdighet ikke er noe sentralt tema for Sveton. Det ligger i kortene at keiserne opptrådte rettferdig eller urettferdig, men forfatteren har valgt å ikke gjøre noe poeng ut av denne dyden.

Pietas reflekterer en respekt for guder, den romerske tradisjon og det romerske folket, spesielt da for sin egen familie.³⁵ I *Panegyricus* nevnes Trajans *pietas*, men først og fremst folkets *pietas* ovenfor keiseren (Pan. 2, 21, 24, 55, 79). Med andre ord er *pietas* i *Panegyricus* først og fremst en hengivenhet fra folkets side ovenfor keiseren. Den eneste gangen Trajans hengivenhet er i bildet er ved Nervas død, og Plinius skildrer Trajans hengivenhet for adoptivfaren (Pan. 10). Dette vitner om en form for familieloyalitet, som også Augustus viser i *Res Gestae* ved å henvise til hevnen han foretok etter drapet på hans sin adoptivfar, og til den senere reisningen av et tempel til hans minne (RG. 2, 19). På det religiøse området viser både Augustus og Trajan *pietas*, ved blant annet å innta prestetitler og rette bønner til gudene (RG. 7, 19; Pan. 72). *Pietas* ble også demonstrert ved guddommeliggjøring av forfedre.³⁶ I *De vita Caesarum* leser vi at Claudius hyppig benyttet frasen "ved Augustus", og at han guddommeliggjorde Livia, og arrangerte sørgefest for sine foreldre (Claud. 11). Nero tok ifølge Sveton "først fatt på å spille den pietetsfulle." (Nero. 9), blant annet ved å gi Claudius

³⁴ Wallace-Hadrill, 1995, 153

³⁵ Ramage, 1987, 92

³⁶ Wallace-Hadrill, 1995, 154

en flott begravelse, og ved å hedre sin far og sin mor. *Pietas* var med andre ord en kompleks dyd, da den innebar både fromhet for guder, lojalitet mot forfedre og også en form for hengivenhet.

I forbindelse med keiserens forhold til senatet, og spesielt i form av rettigheter og talefrihet, kommer *libertas* inn som et viktig begrep.³⁷ Flere av dydene som nevnes her endret høyst sannsynlig karakter i overgangen fra republikk til keisertid, hvilket i særlig høy grad var aktuelt for *libertas*, da makten i denne perioden ble samlet hos keiseren istedenfor hos folket. Roma var aldri noe gjennomført demokrati og alle slapp ikke til i like stor grad, men flere borgere nøt en langt større grad av frihet og talefrihet i republikkens dager enn senere. *Libertas* betød med andre ord aldri fullstendig frihet, altså at man kunne handle etter helt fri vilje, snarere innebar den frihet fra en urettmessig fyrste, og at borgernes *libertas* var beskyttet av loven.³⁸ *Libertas* skiller seg fra de andre moralske begrepene da den ikke er noe keiseren er, i likhet med at han er sjenerøs, moderat og nådig. Dette er snarere noe keiseren representerer eller gir til folket, han representerer og gir frihet. *Libertas* er med andre ord ikke en dyd, men jeg mener den likevel er relevant å ta med i betraktningen i denne sammenheng. Karakteristisk nok er *libertas* et punkt i alle tre tekstene, men i varierende grad. Augustus hevdet å ha gjeninnført republikken etter drapet på Caesar og slagene ved Philippi og Actium: ”Jeg samlet en hær som hjalp meg i å gjeninnføre frihet til republikken, som hadde vært undertrykket av en fraksjon.” (*RG*, 1).³⁹ Trajan skapte fred og ro etter den turbulente perioden som fulgte av Domitians styre og hans påfølgende henrettelse. Dette er vesentlige poenger i de ulike tekstene, keiserne bringer fred etter turbulent styre, og de etablerer staten etter tyrannvelde.

Et annet viktig poeng med *libertas* er forholdet mellom keiser og senat, et forhold M. Morford hevder er det politiske hovedtemaet i *Panegyricus*. Trajans *moderatio* og *civilitas* stod i kontrast til Domitian, som opptrådte despotisk. Den nye keiseren var ydmyk og innordnet seg etter lovene.⁴⁰ Et viktig stikkord i denne sammenheng er gjenetablering. Keiserne gjenetablerte staten til sitt gamle fredelige, med respekt for tradisjonen. Eksempelvis legger Augustus selv vekt på at han gjeninnførte republikken (*RG*. 34). Eneherskere hadde siden republikkens tidlige dager ikke hatt noe særlig godt rykte i Roma, og Augustus gjorde klokt i å ikke erklære seg som enehersker, selv om dette uunngåelig ble resultatet. Ved å

³⁷ Morford, 1991, 3420-3424

³⁸ Hammond, 1963, 93, 96, 100

³⁹ Egen oversettelse etter Shipley, 1924

⁴⁰ Morford, 1992, 584-593

gjeninnføre det gode gamle styret sørget den nye keiseren både for staten og folkets *libertas* og for tradisjonen.

Flere typiske romerske moralske begreper er ikke nevnt i presentasjonen over, blant disse er kanskje *auctoritas* av de mest fremtredende. Verken denne eller to andre viktige begreper: *dignitas* og *gravitas* er nevnt på noen av myntene Wallace-Hadrill nevner i sin oversikt.⁴¹ Videre er ingen av dem nevnt som typiske kvaliteter hos verken Plinius eller Sveton. Ramage derimot legger stor vekt på Augustus' *auctoritas* i *The nature and purpose of Augustus' "Res Gestae"*. Han hevder at *auctoritas* er et rent, romersk og bredt konsept, som stod sterkt i republikken. Den favnet flere områder både politisk, militært og også religiøst.⁴² *Auctoritas* kan oversettes med makt eller autoritet, noe som er beskrivende med tanke på dens plass i det romerske politiske samfunnet i republikken, her var det viktig å demonstrere sin *auctoritas* da de makthavende ble byttet ut med hyppige mellomrom.

I *Res Gestae* blir *auctoritas* nevnt av Augustus i forbindelse med senatets makt (RG, 12, 20), og i kapittel 34 skriver han: ”men jeg var ikke i besittelse av mer makt enn noen av dem som var mine embetskolleger.”⁴³ Augustus' ønske om å vise at han besitter mye makt er imidlertid gjennomgående, noe hans enorme *liberalitas* og hans mildhet er et symbol på. Til tross for at Augustus her erklærer sin likeverdighet, er det ingen av hans kollegaer som blir beskrevet som på langt nær en like mektig person. Kun Augustus besitter de dydene som kreves.

Det er nærliggende å tenke seg at i keisertid var *auctoritas* summen av flere dyder. Som allerede nevnt var dette et komplekst begrep som var gyldig på flere av samfunnets arenaer. Keiseren var allerede den ubestridte hersker, i motsetning til republikkens embetsmenn som stadig konkurrerte om de høyeste stillingene. Likevel var keiseren avhengig av et maktgrunnlag og drøftingen ovenfor vitner om at dette maktgrunnlaget var sammensatt av en rekke kvaliteter. Nettopp gjennom besittelsen av de moralske kvalitetene tjente han befolkningen.

Kan en idealkeiser konstrueres?

Så langt er dyder som er representert i alle de tre tekstene presentert, men til tross for stor overensstemmelse, er det påfallende stor variasjon i hvor hyppig de faktiske dydene nevnes.

⁴¹ Wallace-Hadrill, 1981, 323

⁴²Ramage, 1987, 42

⁴³ Egen oversettelse etter Shipley, 1924

Panegyricus har klart flest dyder, bare i de tre første kapitlene blir over 20 dyder nevnt.⁴⁴ Hos Sveton dominerer dydene *clementia*, *liberalitas*, *continentia* og *civilitas*. Augustus derimot nevner bare sine fire fra det gylne skjold, og da kun i forbindelse med overrekkelsen av dette. Med tanke på i hvilken rekkefølge disse tekstene ble skrevet, taler ikke dette for en jevn utvikling mot et stadig mer komplekst dydsmønster, da Sveton, som skrev etter *Panegyricus* ble holdt, nevner betydelig færre dyder enn Plinius. Myntproduksjonen, som sammen med tekstene betraktes som en kilde til den romerske moralen, vitner derimot om en tydelig økning i både bruk av og i antall dyder utover i prinsipatet. Fra Tiberius' mynter som var preget med *iustitia*, *pietas* og *salus*, er det et betydelig sprang til Hadrians 24 pregede dyder.⁴⁵ Utviklingen var imidlertid trolig ikke så eksplosiv, da de overleverte myntene vitner om en jevn økning i bruk av dyder som preg, med blant annet en stadig større bruk av personifikasjoner. Problemet med myntenenes representativitet er selvsagt til stede, men på tross av dette er det blitt hevdet fra flere hold at dette var en gradvis utvikling.⁴⁶

På bakgrunn av dette må årsaken til variasjonen i benevnelsen av dyder i de aktuelle tekstene søkes andre steder enn i den generelle utviklingen av dydsmønsteret, og trolig har forskjellene sitt opphav i forfatterens forutsetninger og tekstenes samtid: *Res Gestae* er Augustus' livsmemoarer, angivelig skrevet av keiseren selv. Med dette tatt i betraktning er det legitimt å hevde at årsaken til Augustus' beskjedne benevnelse av egne dyder er en referanse til hans egen *moderatio* og *iustitia*, de dydene han faktisk nevner er det senatet og folket som har skjenket han, ikke kvaliteter han selv har erklært seg som i besittelse av. *Panegyricus* er en lovtale, skrevet til keiser Trajan, signert Plinius den yngre, keiserens nyutnevnte konsul i år 100. Muligens følte Plinius et behov for å vise sin takknemlighet ovenfor sin keiser og arbeidsgiver, og viste dette gjennom å smigre Trajan i sin panegyrikk. Svetons keisere derimot var alle døde da han skrev sine biografier, og det eksisterte ikke et tilsvarende behov for å smigre disse. Biografen var imidlertid knyttet opp mot adoptivkeiserregimet, noe som utvilsomt satte sitt preg på hans fremstillinger. Videre hadde de tre forfatterne helt ulike utgangspunkter for sine tekster, rent sjangermessig, og som følge av dette har tekstene en ulik fremtoning når det gjelder moralske kvaliteter.

Utover dette vil jeg anta, at hvilke begreper som ble benyttet under hver keiser kan ha vært et resultat av enten trend, økt politisk propaganda eller utvikling av selve det romerske dydsmønsteret, snarere enn om stadig mer dydige keisere. Eksempelvis, som nevnt ovenfor,

⁴⁴ Wallace-Hadrill, 1981, 312

⁴⁵ Bradley, 1991, 3719; Wallace-Hadrill, 1981, 323

⁴⁶ Noreña, 2001, 155-156

kan Augustus' oppførsel i flere kapitler tolkes som tegn på hans *liberalitas*, selv om han ikke nevner denne dyden selv. Videre er det påfallende at *virtus* aldri blir nevnt hos Plinius, med tanke på Trajans ekspansjoner. I forbindelse med dette kan det være verdt å spørre hvorvidt forventningene til keiserne utviklet seg i takt med utvidelsen av de keiserlige dydene. Dersom dette var tilfellet burde det ha blitt stadig vanskeligere for keiserne å oppfylle de kravene som ble stilt. C.F. Noreña mener at en endring i hvilke keiserlige dyder som ble erklært, blant annet på mynter, reflekterte en endring i oppfatningen om den romerske idealkeiseren.⁴⁷ Jeg vil imidlertid hevde at det er illustrerende at uansett hvor mange flere dyder som er benyttet for å gi et bilde av Trajan som idealkeiseren, så er episodene han blir beskrevet i og lovprist for i bunn og grunn de samme som Augustus høster anerkjennelse for. Den avgjørende forskjellen er at han hadde en panegyriker som etterlot seg en mer omfattende og utbroderende kilde enn flere andre.

Når jeg så skal avgjøre hvorvidt det er mulig å skape en idealtipe av den gode romerske keiseren, mener jeg det her er nødvendig å skifte fokus fra dydene og over til den moralske tendensen i tekstene. For til tross for at det har vært naturlig først og fremst å ta dydene i betraktning som symbolet på den romerske idealkeiseren, da disse står i fokus både i tekster, på innskrifter og på mynter, og i den romerske ideologien generelt. Så er det essensielt å merke seg hva disse dydene egentlig representerer: Hvilken handling eller intensjon er det for eksempel *clementia* eller *liberalitas* henviser til? Wallace-Hadrill hevder at Plinius' panegyrikk til Trajan la listen for keiserlige moralske kvaliteter. De påfølgende keiserbiografiene symboliserte denne trenden ved å være sterkt fokusert på karakterenes gode versus onde sider.⁴⁸ Hvilket indikerer at en tekst kunne være moralsk forankret uten konkret å nevne dyder.

Jeg vil hevde at det til syvende og sist er den handlingen dyden er et symbol på som er det vesentlige, da det selvsagt er mulig å vise mildhet uten å øremerke handlingen ved å nevne dyden *clementia*. Sett på denne måten er det ikke selve benevnelsen av dyden som er det viktige, men snarere at keiseren utfører handlingen som er dyden verdig. I tråd med dette hevder K.R. Bradley at det høyst sannsynlig fantes en etablert idealstandard som keiserne ble målt opp mot, men trolig bestod ikke denne av et fastsatt sett av dyder, men snarere av en oppfattelse rundt hvilke kriterier hver keiser skulle oppfylle, og disse kriteriene sørget

⁴⁷ Noreña, 2001, 153

⁴⁸ Wallace-Hadrill, 1981, 312-313

sammen for rikets og borgernes ve og vel.⁴⁹ Dette var også et av stoikernes viktige poenger: keiseren var ansvarlig for statens velbefinnende.⁵⁰

Etter all sannsynlighet var et slikt ideal tidløst, riktignok var keiserdømmet som institusjon knappe 150 år da Sveton skrev sine biografier, men både begrepet om tyrannen, samt republikkens valgkamper med eksempelvis oppslutningen rundt de såkalte *populares*, vitner om en forestilling om, at den eller de som sitter med makten alltid skal ha folkets interesser som sin første prioritet. Hvordan denne makten ble formidlet derimot, både i samtid og i ettertid, var et område i utvikling. Jeg mener derfor at Noreña absolutt har et poeng når han hevder at endringer i de keiserlige dydene også representerer endringer i oppfatningen om idealkeiseren.⁵¹ Her er det imidlertid viktig å merke seg at de dydene som ble formidlet, ble formidlet fra keiseren selv, særlig når det gjelder myntproduksjonen, som keiseren selv var ansvarlig for.⁵² Videre er det illustrerende at de fire utvalgte tekstene her ble alle skrevet av personer som var en del av eller svært nære det keiserlige hoff, noe som er representativt for de fleste romerske forfatterne. For hva er vel litteratur og formidling annet enn et område som var sterkt preget av retorikken og dens virkemidler?

Med slike aspekter tatt i betraktning ønsker jeg i forbindelse med teksten å se mest mulig bort fra elementer som trend, retorikk og propaganda, noe jeg mener dydene er et eksempel på. Riktignok hevdet jeg i kapittel II at en retorisk fremstilling kan være verdifull for den moderne historikeren, ettersom den kan gi informasjon om grunnleggende tankemønstre. I denne sammenheng er jeg imidlertid ute etter en fellesnevner i tekstene og denne finner jeg i idealhandlingene som de tre keiserne gjennomfører, og ikke i like stor grad i de dydene som forfatterne skildrer. Således må jeg gå tilbake å betrakte hovedtemaene i idealhandlingene jeg presenterte tidligere i dette kapitlet, da disse representerer fellesnevner mellom tekstene og keiserne, til tross for ulike sjangre, intensjoner og tider. Idealhandlingene, som bestod av en rekke bragder, representerer de handlingene keiserne gjennomførte på en god måte, og som hadde riket og borgernes velbefinnende som konsekvens. I mitt arbeid med å finne frem til disse hovedtemaene gransket jeg først de aktuelle tekstene, og foretok deretter en sammenligning av disse, hvor jeg isolerte en rekke fellestrekk, da det viste seg at hovedtemaene i tekstene sammenfalt i stor grad.

Således vil jeg hevde at det karakteristiske ved den romerske idealkeiseren var at han alltid hadde sine undersåtters beste for øye, og at hans gjerninger vitnet om en slik holdning.

⁴⁹ Bradley, 1991, 3715, 3722-3724

⁵⁰ Hammond, 1963, 97

⁵¹ Noreña, 2001, 153

⁵² Noreña, 2001, 146-147

Idealhandlingene vil således bli benyttet som utgangspunkt når jeg i neste kapittel skal gjøre en sammenligning av biografiene over Vespasian og Domitian. De er nyttige da jeg på en ryddig måte kan analysere biografiene ut fra en forståelse om hva som ble forventet av keiseren. Da hensikten med dette arbeidet er å avgjøre hvorvidt den gode keiserens gode egenskaper konsekvent er fremstilt som den onde keiserens dårlige egenskaper, mener jeg dette er en god innfallsvinkel.

Idealkeiseren skulle således sørge for byen og borgernes velbefinnende gjennom å respektere de etablerte stendene, sørge for at administrasjonen av riket gikk bra med alt dette innebar, at det var fred i riket samtidig som det ekspanderte, samt ivareta tradisjonen og religionen. Nettopp i beskrivelsene av slike handlinger kommer dydene til syne, hvilket understreker at de fungerer som symbol på handlingen, men at handlingen bak er den viktige. Derfor er det viktig å fokusere på hvilke krav som ble stilt til en keiser eksempelvis i forbindelse med gavmildhet.

Jeg ønsker imidlertid ikke å avvise dydene som nyttige i arbeidet med idealkeiseren. Flere av disse er tross alt sammenfallende mellom alle de tre keiserne, og en drøftelse av dydene kan føre til en ytterligere bevissthet rundt forventningene til idealkeiseren, da de har sitt utgangspunkt i romersk moralsk tankegang. Jeg vil hevde at dydene *liberalitas*, *clementia* og *moderatio* er de fremste basert på drøftningen ovenfor, med fortrinn av *civilitas*, som jeg mener kan settes som symbol på keisermakten. Til tross for at kildene er av ulike sjanger og tid er tendensen den samme i alle tekstene: Den gode keiseren er den som behandler sitt folk med respekt og alltid har deres, samt rikets beste, som sin første prioritet. Slik favner *civilitas* i stor grad de andre dydene, da keiserens *civilitas* kan hevdes å fungere som utgangspunkt for nettopp hans *clementia*, *liberalitas* og *moderatio*. I tråd med dette skriver Wallace-Hadrill: "Civilitas describes the pattern of a good emperor, *superbia* that of a bad one."⁵³

Mitt mål i dette kapittelet har vært å skape et bilde av den romerske idealkeiseren basert på en rekke representative keiserlige dyder. Dette har vist seg å være et omfattende og komplisert tema, og således mer utfordrende enn ventet. Som forventet fant jeg et sett med dyder som er sammenfallende mellom alle tre tekstene, men disse dydene er få og sammensetningen er etter min oppfatning ikke representativ nok for tendensene i de tre tekstene. Resultatet er at jeg ikke har kunnet danne et ideal av en romersk keiser basert på dyder alene. Derimot har

⁵³ Wallace-Hadrill, 1982, 43

arbeidet med tekstene og dydene gjort meg oppmerksom på at til tross for at dydene ikke er de samme, så vitner tendensen i tekstene om en oppfatning rundt hvilke kvaliteter som var en idealkeiser verdig. At keiseren demonstrer oppførsel en idealkeiser verdig er avgjørende, ikke hvorvidt forfatteren nevner dyder. Eksempelvis så tilsier ikke Augustus mangel på uttalte dyder at han ikke var i besittelse av noen av disse, for nettopp hans handlinger indikerer hans mange moralske kvaliteter. Med andre ord passer flere av Trajans tilegnede dyder like godt inn i bildet av Augustus. Idealkeiseren skulle gjennom sine handlinger utføre de grunnleggende forventningene til embetet på en god måte. Hvordan og hvorvidt dette fungerte i litteraturen vil være temaet for neste kapittel.

Kapittel IV. Casestudie: En analytisk tilnærming til *De Vita Caesarum*

Da styret av romerriket i lang tid hadde vært usikker og liksom på vandring fra en til en annen av tre keisere som først laget revolusjon og senere ble drept, overtok til slutt huset Flavius regjeringen og gjorde den stabil. Slekten Flavius var av tarvelig opprinnelse, den hadde ikke noe berømmelig stamtre, men allikevel trengte ikke romerne å angre på sitt valg, selvom det er velkjent at det var med rette Domitianus måtte bøte for sin havesyke og grusomhet.

Sveton, *Divus Vespasianus* 1

I dette kapittelet vil jeg gjøre en analyse av Vespasians og Domitians liv i *De vita Caesarum*. På samme måte som i kapittel III vil jeg bryte opp teksten i mindre deler og finne frem til situasjoner hvor de to keiserne handler i lignende episoder. Deretter vil jeg sammenligne episodene og se på hvorvidt, og eventuelt på hvilken måte, de er ulikt fremstilt. Da jeg illustrerte bildet av idealkeiseren i forrige kapittel fant jeg en rekke handlinger som i stor grad var sammenfallende mellom de ulike tekstene. Disse representerte keiserens ansvar for statens og borgernes velbefinnende, og vil være vesentlige også i dette kapittelet.

Analysen vil altså foregå i form av en komparativ undersøkelse, hvor jeg ønsker å sammenligne de to biografiene og sette dem opp mot hverandre. Dersom en komparativ undersøkelse skal foretas, er man avhengig av to eller flere tilfeller eller størrelser som bærer likhet. I dette tilfellet har jeg to romerske keisere, omtalt av samme forfatter, som skal sammenlignes. Som innfallsvinkel til sammenligningen vil jeg benytte temaene som er plukket ut på bakgrunn av undersøkelsene i forrige kapittel. Hvordan Vespasian og Domitian behandler eksempelvis senatet og folket, administrasjonen av riket og forhold relatert til krig og fred vil stå i fokus.¹ Således er utvalget på ingen måte tilfeldig og har støtte i tidligere arbeid.

Målet med en slik undersøkelse er å bli bevisst hvordan den gode og den onde keiseren fremstilles i Svetons biografier, især i forhold til hverandre. Videre vil jeg studere om hans metodiske arbeid skimtes bak teksten, og om han behandlet den gode og den onde keiseren forskjellig. Med andre ord vil jeg betrakte hva som styrer fremstillingen, og hvorvidt den gode keiserens moralske kvaliteter konsekvent gjort om til den onde keiserens dårlige. Ved å gjøre en sammenligning håper jeg å finne frem til trekk som ikke er åpenbare ved

¹ Se side 31 for fullstendig oversikt over idealhandlingene.

vanlig lesing. Etter arbeidet med å skape en idealkeiser i forrige kapittel, er jeg blitt ytterligere bevisst på at idealkeiseren og hans motsats er delvis konstruerte størrelser, noe som antagelig gjorde utslag i litteraturen. I denne sammenheng er det viktig å presisere at når jeg bruker stereotypen ”idealkeiseren”, så henviser jeg ikke til et historisk fenomen. Jeg mener heller ikke at idealkeiseren var en etablert størrelse i antikken. Derimot viser jeg, med utgangspunkt i drøftelsen i kapittel III i denne avhandlingen, at det trolig fantes en felles mentalitet eller enighet rundt hvilke egenskaper en god keiser skulle ha, og nettopp dette danner begrepet om den gode keiseren.

Hvorvidt *Divus Vespasianus* og *Domitianus* egner seg i en sammenligning kan imidlertid diskuteres. Biografiene ikke er åpenlyst parallelt skrevet, som eksempelvis Plutarks biografier. De flaviske liv ble imidlertid utgitt i en bok, hvor Domitians dårlige karakter blir presentert allerede i det første kapitlet av *Divus Vespasianus*. Tråder blir også trukket mellom de ulike regimene av forfatteren, både åpenlyst og indirekte. Jeg mener at dette taler for at biografiene bør ses i sammenheng, og at de derfor egner seg godt i en sammenligning.

Flere har argumentert for at fremstillingen av Domitian i stor grad er fabrikkert fra Svetons side. Jeg vil derfor trekke inn nyere forskning underveis i kapitlet, for å belyse de punktene hvor det er mulig å stille seg kritisk til fremstillingen. Hvorvidt Vespasians er tilsvarende konstruert, er et viktig spørsmål. Hva denne selektive fremstillingen av Domitian, og eventuelt også Vespasian, bunner i, vil bli vurdert, noe som vil være aktuelt også i kapittel V.

Keiseren som erobrer: utenrikspolitiske anliggender

Romerriket var i flere hundre år i stadig ekspansjon, og det var et ideal for herskeren å erobre nytt land til riket. Allerede i republikken var det prestigefyllt å fylle rollen som erobrer, noe de utallige triumfene vitner om. Under disse ble annekasjonene feiret og fanger vist frem, og det ble gjort ekstra stas på hærføreren. Triumfer ble feiret også i keisertid og *De Vita Caesarum* inneholder flere beskrivelser av de ulike keiserne som blir trukket opp til Kapitol i triumfvogner. Å erobre land kan hevdes å ha vært et ideal for en keiser, riket skulle ekspandere, og nye folkeslag skulle underlegges Romerriket.²

I Vespasians biografi er de tre første kapitlene tilegnet den flaviske slektens opphav. Deretter følger flere kapitler som demonstrerer hvordan Vespasian kom til makten, noe som

² Iddeng, 2003, 202

går hånd i hånd med hans krigsprestasjoner før han inntok keiserembetet (*Vesp.* 4-7). I Domitians biografi blir ikke noe slektsopphav presentert, men dette er trolig av naturlige årsaker ettersom både hans far og hans bror var hans forløpere i keiserembetet, og således også i keiserbiografiene. Både Titus og Domitian er beskrevet i sine ungdomsår, noe vi ikke finner i *Divus Vespasianus*. Derav er brødrenes dyder og laster mye tidligere fremtredende enn i deres fars biografi. Domitian blir tidlig presentert som en lastefull ung mann (*Dom.* 1), og allerede i kapittel 2 blir eksempler på hans krigsprestasjoner presentert. Sveton forteller at Domitian igangsatte felttog mot Gallia og Germania, før han ble keiser. Vespasian førte også som nevnt flere av disse, men felttogene er svært ulikt fremstilt. Vi blir fortalt at Vespasians første felttog var svært hendelsesrikt, hele tretti ganger kom han i åpen konflikt i Britannia, og han erobret flere byer, stammer og øya Vestis. Disse bragdene gjennomførte han i sitt embete som kommandant over en legion, og resultatet var konsulembete og prestetitler (*Vesp.* 4). Domitians første felttog får ikke tilsvarende god omtale som Vespasians. Sveton beskriver det som ”upåkrevet og [...] i strid med det råd han fikk av sin fars venner” (*Dom.* 2). Denne krigshandlingen blir beskrevet kun med få linjer og står i kontrast til Vespasians, da det er tydelig at Vespasians felttog blir langt mer verdsatt enn Domitians. Vespasians ble foretatt på beordring fra keiser Claudius og hadde et klart positivt utfall. Domitians ble utført av egen fri vilje, og Sveton skriver ikke noe om hvorvidt han oppnådde noe eller ikke. I et senere kapittel blir Domitians kriger igjen nevnt, chatterkrigen blir beskrevet som frivillig,³ mens krigen mot sarmaterne blir beskrevet som nødtvungent. Sveton føyer også til at Domitian en gang holdt dobbeltriumpf etter krigene mot chatterne og dakerne, på svært uklart grunnlag (*Dom.* 6).⁴ Denne triumfen står i sterk kontrast til Vespasians triumf som ble holdt etter de jødiske krigene. Selve triumfen blir ikke beskrevet inngående, men er omgitt av beskrivelser som fremstiller Vespasian som statens redningsmann (*Vesp.* 8). I ettertid ble de jødiske krigene stående som et symbol på Vespasians evner som hærfører. Blant annet avbildet flere ganger på Titusbuen, men da med Titus som triumfator. Vespasian ble valgt på grunnlag av sin handlekraft:

³ Ingen bevarte kilder beskriver årsakene til krigen, men Southern argumenterer for at chatterkrigen ikke så lett kan avfeies. Her argumenterer hun med utgangspunkt i Tacitus’ utsagn i *Germania*: ”Man kan se andre stammer rykke ut til kamp, men chatterne til en virkelig krig.” (*Germ.* 30). Southern, 1997, 82

⁴ Martial derimot mener at disse triumfene var velforjente, *Epigr.* 5,19, 7,2, 7,6. Jones på sin side argumenterer for at triumfene som ble feiret etter krigene mot dakerne, trolig var mer fortjent enn triumfene etter krigen mot chatterne. Det ble under Domitian feiret tre triumfer: triumfen i 83, etter krigen mot chatterne, så i 86, etter krigen mot dakerne, den siste var dobbeltriumpfen i 89 over chatterne og dakerne, Jones, 1992, 139, 151; Southern, 1997, 80-81

Så snart han hadde kommet til sin provins, henledet han oppmerksomheten på seg også i de nærmeste provinser; han fikk nemlig straks rettet opp disiplinen i hæren og kjempet så tappert i de to første slag at han under beleiringen av en festning ble såret i kneet av et stenkast og hans skjold ble rammet av en god del pileskudd. (*Vesp.* 4)

Dette er et eksempel på at Vespasians krigsprestasjoner er langt mer inngående beskrevet enn Domitians, og eksempelet står ikke alene. Kapitlene 4-8 i biografien over Vespasian er tilegnet hans prestasjoner på slagmarken, hvilket er en stor kontrast til biografien over Domitian, hvor vi leser om hans krigsprestasjoner så vidt i kapittel 2 og i hele kapittel 6. Her må det imidlertid tas i betraktning at opptaktstiden til at Vespasian ble keiser var langt mer urolig enn perioden under Domitian. Andre kilder opplyser likevel at Domitian gjorde mer på erobrings- og ekspedisjonsfronten enn det Sveton er villig til å gi han anerkjennelse for.⁵ Forfatteren nevner ingenting om hans fremskritt og tilbaketrekning i Britannia,⁶ krigen i Afrika eller i de østlige områder.⁷

Videre mener jeg det er påfallende hvor mye personlig innsats Vespasian tilsynelatende gjør i forhold til Domitian i sine kriger: ”Etter altså å ha begynt borgerkrig og sendt tropper og hærførere i forveien til Italia, seilte han selv imidlertid til Aleksandria for å sette seg i besittelse av denne innfallsporten til Egypt.” (*Vesp.* 7). Her utfører keiseren selv det vi får inntrykk av at er et viktig ledd i krigen. Noen lignende beskrivelser av Domitian finnes ikke i keiserbiografiene, men Jones gjør oppmerksom på at forfatteren har utelatt å nevne at Domitian var den første keiseren siden Tiberius, som i lengre perioder oppholdt seg i de militære stridsområdene. Han var også den første romerske keiser som satte sin fot i Donauområdet, hvor han i 92 og i 95/96 lå i krig med sarmaterne.⁸ Kun den første av disse krigene blir referert til av Sveton, og da kun indirekte og i en negativt ladet vending: ”når det gjaldt krigen mot sarmaterne brakte han bare den kapitolske Jupiter en laurbærkrans.” (*Dom.* 6). I dette området lå han også i stridigheter med klientkongedømmene til marcomannerne og quadiene, samt dakerne. Den eneste referansen til Domitians personlige innsats er som følger: ”Det opprør som Lucius Antonius, stattholderen i Øvre-Germania fikk i stand, ble slått ned uten at han selv behøvde å begi seg dit, takket være et forunderlig hell” (*Dom.* 6). Saturniusopprøret som dette refererer til var av meget kort varighet, og ble enkelt slått ned av andre legioner i området. Sveton velger her å fokusere på hellet som var med romerne fordi

⁵ Martial skrev flere epigrammer om eller med referanse til Domitians vellykkede utenriksekspedisjoner: *Epigr.* 7.1-2, 7.5-7.8, 8.1-2, 8.65, 9.101

⁶ Den eneste referansen til Britannia i *Domitianus* finnes i kapittel 10 hvor Sveton forteller at Domitian henrettet Lucullus, stattholderen i Britannia, fordi han hadde oppkalt en lanse etter seg selv.

⁷ Jones, 1992, Britannia: 131-135; Afrika: 139-141; Øst: 155-159; Jones, 1996, 53-55

⁸ Jones, 1992, 126-127, 150, 152-155; Jones, 1996, 55

Saturnius' allierte ble stående igjen på feil side av Rhinen.⁹ Således fremstår Domitians seier som ren flaks, og ikke som en vellykket militæroperasjon.

Stikkordet i denne sammenheng er handlekraft i krig, kjent som *virtus* fra kapittel III. En sammenligning av biografiene viser at Vespasian fremstår som en langt mer handlekraftig keiser, og ikke minst er hans kriger fremstilt som legitime. Dette fremgår også av resultatene. Vespasian hadde suksess i krig, og dersom en krig ble vunnet var den også utført på et rettferdig grunnlag. Hadde den vært urettmessig, ville krigsresultatet vært tap til romerne.¹⁰ Nå skriver riktignok ikke Sveton at Domitian tapte noen av sine kriger, men han gir han heller ikke ære for hans seire, og også triumfene blir bagatellisert og satt spørsmålsteget ved. Svetons fremstillinger av Domitians felttog, særlig i kapittel 2 indikerer at den unge Domitian brøt med denne ideologien, han hadde ikke noe annet motiv for sin krigføring enn sine personlige ambisjoner om å vinne ære, *gloria*. Sveton ytrer åpenbart kritikk mot keiseren i disse kapitlene da han fordømmer hans personlige motivasjon. Jones derimot påpeker at det å strebe etter *gloria* på de militære felt var vanlig blant de unge som hadde mulighet til å oppnå dette, og at det snarere hadde vært kritikkverdigg dersom han ikke hadde vist noen form for interesse for dette feltet.¹¹

Således vil jeg hevde at Domitians handlekraft og erobringer i krig er blitt bagatellisert av Sveton, da vi har kjennskap til at keiseren gjorde langt mer for riket rent utenrikspolitisk enn det som blir presentert i *Domitianus*. Vespasians bragder på krigsmarken er utenfor tvil. Til tross for at Sveton hadde en tendens til å overdrive Vespasians rolle i Britannia på bekostning av Claudius', som tross alt var ansvarlig for krigen. Vespasians legion *II Augusta*, var en av flere legioner som deltok i erobringen, men Sveton gir snarere inntrykk av at Vespasian foretok mesteparten av invasjonen på egenhånd. Flaviske diktere hadde også en tendens til å gi Vespasian vel mye anseelse i denne sammenheng, og sannsynligvis var Sveton inspirert av dette.¹² Videre ble Vespasians konsulat, som Sveton hevder han fikk som en av flere belønninger for sin innsats i Britannia (*Vesp.* 4), ikke inngått før i 51, altså minst fire år etter han returnerte til Roma. Videre varte konsulatet i de siste to månedene av året, hvilke var de to minst prestisjetunge månedene.¹³ Deler av *Divus Vespasianus* kan også tolkes som ren bagatellisering, men da i keiserens favør: Levick antar at

⁹ Jones, 1996, 60

¹⁰ Iddeng, 2003, 200

¹¹ Jones, 1992, 16-17

¹² Jones, 2000, 26-29

¹³ Levick, 1999a, 19

Vespasians prokonsulat i Afrika var upopulært, trolig på grunn av en større matkrise.¹⁴ Dersom dette stemmer så vitner følgende utdrag fra Sveton: ”[han] styrte her ytterst hederlig og uten å lide annet skår i sin verdighet enn at han under et oppstyr ble bombardert med neper i Hadrumentum.”(*Vesp.* 4), om at biografen undergraver problemene. Videre kan det argumenteres for at Vespasians popularitet er overdrevet hos Sveton. Utvilsomt hadde han suksess både i de jødiske krigene og i borgerkrigen, men med tanke på flavernes relativt ukjente status og deres dårlige økonomiske situasjon, er det heller tvilsomt at Vespasians og Titus hjemkomst vekte noen større begeistring hos folket.¹⁵ Sveton skriver riktignok heller ikke at de ble mottatt med jubelbrus, men han indikerer en god velkomst da han skriver at keiseren kom hjem med et meget godt omdømme etter at ryktene om alle de religiøse tegnene i hans favør hadde utbredt seg (*Vesp.* 7-8). Jones setter spørsmålstegn ved Vespasians gjenopprettelse av disiplin blant soldatene i kapittel 4, og hevder at dette arbeidet snarere bestod av å opprette respekt for seg selv, da denne trolig var laber med tanke på at han var sendt av den upopulære Nero. At de inntil nylig var blitt ledet av den utmerkede Corbulo, mener Jones taler mot den påståtte mangelen på disiplin i rekkene.¹⁶

Svetons bagatellisering av Domitians ambisjoner i krigs- og erobrings situasjoner, sett i sammenheng med at hans fars ambisjoner til tider kan virke overdrevne, taler for en tendensiøs fremstilling fra forfatterens side. Hva ligger det så i denne ambisjonen om å sverte Domitians kriger? Er det en bagatellisering uten rot, eller hadde Sveton og kolleger en grunn til å henge ut keiseren på dette området? Keiserens fremste utenrikspolitiske oppgave var å legge nytt land under Romerriket. Tradisjonelt hadde keiserne stadig ekspandert, annektert og skaffet seg klientkongedømmer. Slik anskaffet de seg *honor*, en ære, som fulgte ens rykte også etter døden.¹⁷ I tråd med dette førte Vespasians kriger til en stadig utvidelse av riket, han avanserte mot partherne, i Afrika, i Britannia og i Germania, og fikk et godt ettermæle.¹⁸ Domitians politikk langs rikets grenser tok imidlertid en annen form enn det som var normen. Etter invasjonen av Britannia er det kjent at Domitian trakk styrkene sine tilbake for å konsolidere grensene. En tilsvarende politikk ble også ført i Germania etter krigen mot chatterne. Mest sannsynlig var flere uenige i Domitians konsolideringspolitikk, med tilbaketrekning i Britannia og Germania, til fordel for å styrke grensene.¹⁹ Sett i sammenheng med hans angivelige mangel på personlig engasjement i felten gir dette et helhetlig dårlig

¹⁴ Levick, 1999a, 23- 24

¹⁵ Levick, 1999a, 63

¹⁶ Jones, 2000, 39; Vervaet, 2003, 460-462

¹⁷ Iddeng, 2003, 202-203

¹⁸ Levick, 1999a, 156-166

¹⁹ Jones, 1992, 126-135, 145; Southern, 1997, 82-83

bilde av Domitians *virtus*. Lite ekspansjon, ugyldige kriger og lite personlig handlekraft fører til et bilde av en keiser som på flere områder bryter med den romerske krigs- og ekspansjonstradisjonen, og sjelden handler til det beste for riket. Vespasians handlinger var derimot på dette området de motsatte, da keiseren selv var aktiv i felten. Videre var Vespasians kriger foretatt på et rettmessig grunnlag, og hadde ekspansjon som resultat. Både Iddeng og Jones påpeker imidlertid at generalen Frontinus, i *Stratagemata*, beskrev Domitians krigshandlinger som kloke.²⁰ Dette til tross for at Domitians politikk langs rikets grenser tok en annen form enn det som var normen. Domitian hadde også god oppslutning blant soldatene, som blant annet fikk høyere lønn under keiseren (*Dom.* 7). Hvilket vitner om keiserens engasjement for hæren. Videre var pretorianerne raskt ute med å kreve hans guddommelighet etter henrettelsen (*Dom.* 23). Til tross for hans negative anmeldelser hadde således Domitian bred støtte i de militære organisasjonene, hvilket vitner om at fordømmelse av hans krigshandlinger, langt fra var den samtidige normen.

Den fredsbevarende keiseren: innenrikspolitiske anliggender

Like viktig som krig og erobring, var fred for borgerne og riket. Det er blitt hevdet at i antikken var fred snarere unntakstilstand, enn normaltstilstand, og vi har sett at en av idealkeiserens oppgaver nettopp var krig og erobring, og at krigen skulle foregå etter reglene: på et rettmessig grunnlag. I Vespasians tilfelle er det tydelig at de krigene han førte mot slutten av trekeiseråret var en forutsetning for den freden som fulgte. Videre var krigen rettmessig siden det var svært urolig etter at Galba, Otho og Vitellius hadde sloss om keisermakten. Sveton skriver at ”i hele den tid han regjerte var det intet som lå han mer på hjertet enn først å bringe staten på fote [...], og så å sørge for dens glans og prakt.” (*Vesp.* 8). Med andre ord var rikets fred og borgernes beste et grunnleggende ønske hos Vespasian. Noen lignende uttalelser finner jeg ikke i Domitians biografi, og ingen av hans kriger virker å ha ført til noe fordelaktig for riket og borgerne.

Fred og fredelighet hadde imidlertid flere betydninger enn den rent utenrikspolitiske. Den gode keiseren skulle også sørge for fred og harmoni innenfor rikets grenser. Et viktig punkt her er hvordan keiseren opptrådte ovenfor det romerske folk. Befolkningen i Romerriket ble med keiser Hadrian delt inn i *honestiores* og *humiliores*, et skille som trolig var reelt lenge før det ble innført. Senator- og ridderstanden utgjorde sammen med den lokale

²⁰ Iddeng, 2003, 202; Jones, 1992, 127

eliten og militærveteraner toppsjiktet: *honestiores*. Resten av befolkningen ble samlet i en enorm understand, *humiliores*. Her er det viktig å poengtere at litteraturen ble skrevet av den øverste standen, som også var den klart minste antallmessig, med det resultat at den brede befolkningen er svært dårlig dekket i de overleverte kildene.

Et av hovedpoengene i forrige kapittel var at keiserne skulle opptre med respekt ovenfor befolkningen, noe alle dydene uttrykker. Trolig veide dette tyngst ovenfor den øverste standen i riket. Ifølge Sveton foretok ikke Vespasian noen urettferdige straffhandlinger, og dersom slike forekom så var de et resultat av at keiseren selv ikke var til stede for å ta beslutningen, eller hadde fått feilaktig informasjon om de faktiske forhold. I tilfellet med Helvidius Priscus som ble dømt til døden på rettmessig grunnlag av keiseren selv, gjorde Vespasian alt som stod i hans makt for å redde hans liv. ”For han hadde aldri noen glede av at noen led døden, men gråt og stønnet selvom dødsdommen var rettferdig.” (*Vesp.* 15). Keiserens oppførsel i denne situasjonen står i skarp kontrast til hans sønns i en tilsvarende episode, hvor Domitian kaster en dødsdom over en anklaget: ”Og for å misbruke folks tålmodighet på hånligste måte, felte han aldri en dødsdom uten å komme med en innledning om sin store overbærenhet” (*Dom.* 11). Videre forteller han at i stedet for å dømme de som var anklaget for majestetsfornærmelse til den tradisjonelle dødsstraffen, som var å bli pisket i hjel, så lot han dem bestemme sin egen døds måte. Dette blir for øvrig ikke begrunnet med ydmykhet eller lignende, men fordi ”han fryktet at anvendelsen av en så forferdelig straff ville vekke et altfor sterkt hat mot han” (*Dom.* 11). Med andre ord hadde han et egennyttig motiv bak handlingen. I dette tilfellet handler Vespasian og Domitian i prinsippet likt etter å ha blitt utsatt for majestetsfornærmelse, men leseren sitter utvilsomt igjen med ulik oppfatning av de to keiserne. I Vespasians tilfelle omtaler Sveton henrettelsen som ”rettferdig” (*Vesp.* 15), og vi møter en angrende keiser. I Domitians tilfelle derimot, er fokuset satt på keiserens egoisme og mangel på *clementia*, og ikke på rettferdigheten i henrettelsen (*Dom.* 11).

Kapittel 10 og 11 i *Domitianus*, vitner om keiserens grusomhet, *saevitia*, mot både senat og befolkning. Disse to kapitlene står i stor kontrast til kapittel 9, hvor leseren får kjennskap til Domitians ønske om å innføre et edikt som forbød ofring av okser, et ønske utstedt på grunnlag av at han var i mot drap av et hvert slag. I kapittel 10 snur imidlertid Domitians personlighet seg dramatisk og vi blir fortalt at han myrdet flere senatorer, og flere av disse på svakt grunnlag. Salvadius Orfitus og Acilius Glabrio var riktignok blitt dømt på grunn av mistanke om statskupp, men Sveton forklarer at disse drapene var urettmessige da mistanken kun var et påskudd fra Domitians side. Flere ble henrettet som en ren sensurering, blant annet ble Junius Rusticus drept som følge av å ha utgitt skrifter hvor han hyllet

republikaneren Helvidius Priscus, og Aelius Lama var skyldig i vitsing. Videre skildrer biografen hvordan keiserens oppførsel ble langt verre etter Saturniusopprøret:

Men etterat han hadde slått opprøret ned, gikk han enda langt brutalere frem, og på sin jakt etter skjulte medvitere lot han mange av sine motstandere utsette for en ny form for tortur, idet han stakk glødende nåler inn i kjønnsdelene på dem og dessuten hugget hendene av på noen av dem. (*Dom.* 10)

Sveton mener åpenbart at opprøret fremkalte keiserens mistenksomme natur, en kvalitet som er tydelig i flere av de kommende kapitlene (*Dom.* 12, 14, 15, 16), og resultatet var henrettelsen av ti senatorer.

En ytterligere kontrast til Domitian i dette tilfellet er presentert i kapittel 9 i *Divus Titus* hvor det står at Titus, i stedet for å straffe senatorer, som traktet etter keisermakten heller gav dem en rekke æresbevisninger. Slik står Domitians forhold til senatorene i sterk kontrast til Vespasians og Titus' relasjoner til den samme standen, og flere kapitler i Domitians biografi vitner om keiserens manglende respekt for senatet. At Sveton aldri nevner Vespasians henrettelse av Julius Sabinus med familie er påfallende. Sabinus ble henrettet ni år etter at han hevdet at han var av Julius Caesars avstamning, og beordringen av henrettelsen kom fra keiseren selv.²¹ Et slikt trekk stemmer dårlig overens med Vespasians øvrige personlighet, samt med hans angivelige forhold til senatet, som i *Divus Vespasianus* fremstilles som godt. Vespasian deltok stadig i senatet og drøftet fremtidige vedtak med dets medlemmer. Han fremhevet senatorenes fordeler på bekostning av eksempelvis frigitte, som i den siste tiden hadde fått stadig friere tøyler.²² Trolig var ikke dette forholdet så harmonisk som keiserbiografiene gir uttrykk for. Noe *lex de imperio Vespasiani*, som ble innført helt i begynnelsen av Vespasians regime, kan være et signal om. Loven styrket Vespasians autoritet på bekostning av senatets makt. Loven kan riktignok også ha vært gjeldende under det juliaclaudiske regimet, men uansett indikerer den en meget sterk keisermakt, hvor keiseren har den totale autoritet.²³

Henrettelsen av Priscus var resultat av en opposisjon mot den nye keiseren, som trolig gikk ut på å styrke senatet i forhold til keisermakten.²⁴ At Sveton her kun oppgir Priscus' frekkhet mot Vespasian i et enkelttilfelle i senatet, er å underminere noe som trolig var mer problematisk for keiseren i begynnelsen av regimet. Levick antyder at Vespasian tidlig

²¹ Baldwin, 1983, 190; Jones, 2000, 90-91; Levick, 1999a, 110,112

²² Levick, 1999a, 178-183

²³ Brunt, 1977, 95-116

²⁴ Levick, 1999a, 81-94; Pigon, 1992, 236, 245-246

demonstrerte hva slags oppførsel som var godtatt fra senatorenes side. Priscus' og Sabinus' skjebner stod trolig som eksempler på keiserens makt, og tøylet senatorenes oppførsel.²⁵

Domitians angivelige henrettelser av senatorer, ville trolig også stagget deres likemenns oppførsel. Kapitlene som beskriver Domitians brutale henrettelser er de mest makabre i *Domitianus*, og leseren får inntrykk av at keiserens ondskap rammet vilkårlig og hyppigere etter Saturniusopprøret. Jones forsøker ikke å avkrefte henrettelsene som skjedde under Domitians regime, men han fremhever at dersom det tas utgangspunkt i at Domitians regime omfattet omtrent 900 senatorer, så var det en ekstremt liten del av disse som faktisk ble henrettet på ordre av keiseren.²⁶ Videre er det et faktum at henrettelser var vanlig i antikken, og flere keisere foretok slike.²⁷ R.S. Rogers har studert flere av henrettelsene som Domitian foretok. Spesielt de som kan oppfattes som ren sensurering, da henrettelsene virker å ha skjedd på grunnlag av uttalelser eller sirkulasjon av tekster. Rogers argumenterer for at Sveton og andre forfatteres fokus på sensur som hovedmotivet bak henrettelsene, er misvisende. Muligens ble deres uttalelser eller skrifter brukt for å sverte de anklagede, men lite tyder på at det var dette som var årsaken til at de ble henrettet. Antagelig var det rent forræderi disse sto anklaget for.²⁸ Ved å oppgi sensur som hovedmotivet til Domitian, fremstiller Sveton keiseren som en motstander av senatorenes *libertas*, en lite smigrende egenskap.

Makabre detaljer og falske anklager gjør Domitians henrettelser ytterligere oppsiktsvekkende i forhold til Vespasians. Jones avviser imidlertid at opprøreren Saturnius hadde stor oppslutning i senatet, og at opprøret utløste en voldsbølge mot senatorer. Opprøret var en ren militær reisning, og ikke en større konspirasjon mot den sittende keiseren. Trolig ble det ikke oppfattet som noe annet heller. Opprørerne ble raskt slått ned, uten at dette hadde videre etterdønninger. Jones argumenterer mot Svetons påstander med at Saturnius som nylig hadde avansert fra ridderstatus til senator, hadde lav status i senatet. Videre hevder han med utgangspunkt i sine undersøkelser at av alle 535 senatorene vi kjenner til fra Domitians regime, kan ingen med sikkerhet oppgis som Saturnius' støttespillere.²⁹

Opposisjon mot regimet var noe alle keisere måtte ta stilling til. Oftest leser vi om sammensvergelses i senatet eller i det keiserlige hoff, eller om opprør i soldatleirene. Selve

²⁵ Levick, 1999a, 93

²⁶ Jones, 1979, 2, 86

²⁷ Blant annet forteller Sveton at Augustus tok livet av en pretor på grunn av mistanke om at han bar et sverd under togaen, *Aug.27*; Tiberius drepte flere brutalt, blant annet sin fortrolige Seianus, *Tib.61*; Caligula skal angivelig ha vært ansvarlig for både sin brors og svigerfars død, *Calig.23*; Claudius skal ha stått bak drapet på 35 senatorer og mer en hundre riddere, til tross for at han senere benektet dette, *Claud. 29*.

²⁸ Rogers, 1960, 19-23

²⁹ Jones, 1979, 30-35

Saturniusopprøret er ikke bevilget stor plass i *Domitianus*, men til tross for dette har det indirekte en viktig posisjon på grunn av dets angivelige etterfølger. Vespasian opplevde også opprør i soldatleirene, men opposisjon mot flaverne i begynnelsen av regimet og i etterdønningene av Vitellius langs Rhinen, blir nedtonet av Sveton. Opprøret blir kun antydning av Sveton i hans beskrivelser av Vespasians innstramninger i hæren, spesielt blant Vitellius' tidligere tropper (*Vesp.* 8).³⁰ Opprøret langs Rhinen var av en annen karakter enn Saturniusopprøret, da det var del av en større borgerkrig. Motstanden var imidlertid en hard nøtt for Vespasian, og det ble ikke slått ned før i begynnelsen av år 70, hvilket betød at det bød på utfordringer for Vespasian en god stund etter han tiltrådte sitt embete.³¹

Vitellius var Vespasians forløper i keiserembetet, men Galba ble betraktet som den rettmessige, på grunn av stridighetene mellom Vespasian og Vitellius. Claudius og Augustus derimot skulle bli de keiserne Vespasian identifiserte seg sterkest med.³² Han arbeidet under både Caligula, Claudius og Nero, og muligens var hans arbeid for sistnevnte et resultat av hans hengivenhet for Claudius.³³ Vespasian ferdigstilte Claudiusstempelen på Caeliushøyden, som var blitt stanset av Nero, og rev hans gylne hus for å bygge et amfiteater, noe Augustus i sin tid hadde planlagt (*Vesp.* 9). Ved å utføre en lignende politikk som Claudius og Augustus, viste Vespasian *pietas* for sine to forløpere, og ønsket å identifisere seg med disse, samtidig som han demonstrerte sin avstand fra Nero.³⁴

Domitian hadde, ifølge Sveton, et ønske om å identifisere seg med gudene, snarere enn sine forløpere, blant annet foretrakk han å bli kalt "dominus et deus" (*Dom.* 4, 13). Han uttalte også i begynnelsen av sin regjeringstid at det var han som hadde sørget for at flaverne kom til makten (*Dom.* 13), og Sveton skriver at han til den avdøde Titus ga "ingen æresbevisninger bortsett fra guddommeligheitserklæringen" (*Dom.* 2). Sistnevnte stemmer ikke, ifølge Jones, da det finnes flere overleverte eksempler på at Domitian hedret sin bror på mynter, innskrifter og ved reisning av nye bygg i hans og Vespasians ære.³⁵ Forskjellen mellom far og sønn i biografiene er tydelig. Begge hedrer sine forløpere, men Domitians *pietas* blir kraftig bagatellisert. At Domitian krevde å bli omtalt som "herre og gud" virker også som å ha vært et ledd i en svertingskampanje. Han ble riktignok omtalt slik av enkelte av sine diktere (*Epigr.* 5.8, 7.34, 8.2, 9.66), men dette er ikke synonymt med at han selv fremsatte dette som et krav. Eksempelvis skriver Statius i *Silvae* at keiseren nektet å motta

³⁰ Jones, 2000, 58

³¹ Levick, 1999a, 59-60, 81

³² Levick, 1999a, 71-75

³³ Levick, 1999a, 74

³⁴ Ramage, 1983, 212-214

³⁵ Jones, 1996, 27-28

tittelen *dominus* (*Silv.* 1.6.83-4). Trolig var det vanlig praksis blant klienter å hylle sin patron på best mulig måte, uavhengig av keiserens egne ønsker.³⁶ Plinius hilser keiser Trajan flere ganger som *domine* i bok 10 av sine brev til keiseren (*Ep.* 10). Videre forbinder han, i *Panegyricus*, ofte keiseren med gudene eller som guddommelig selv (*Pan.* 1, 5, 8,10, 11, 14, 23, 35, 52, 56, 63, 65, 67, 72, 74, 80, 83, 88, 89, 94), men dette betyr ikke at Trajan selv krevde denne tituleringen.

Domitians angivelige krav om å bli omtalt som en gud står i kontrast til *Divus Vespasianus*, hvor Sveton forteller blant annet om Vespasians motstand mot ærestitler. Eksempelvis drøyde han det lenge før han ville ta imot tittelen *pater patriae*, videre ønsket han ikke å bli betraktet som en gud: ”Da noen hadde anstrengt seg med å utlede slekten Fabius’ opprinnelse fra Reates grunnleggere og en ledsager av Hercules hvis gravmæle ennå finnes ved Via Salaria, lo han dem ut rett og slett.”(*Vesp.* 12). D. Fishwicks forskning står på dette punktet i opposisjon til Svetons anekdoter. Han hevder at Vespasian var ansvarlig for en massiv utbredelse av keiserkulten i sin regjeringstid. Helligdommer i Baetica, Gallia Narbonensis og Africa Proconsularis ble mest sannsynlig oppført i begynnelsen av det flaviske regimet. Ifølge Fishwick bestod disse, i tillegg til en tilbedelse av avdøde keisere, også av tilbedelse av den samtidige. Dette innebærer at Vespasian innførte en kult, hvor han selv var blant dem som ble tilbedt, hvilket står i kontrast til Svetons moderate keiser. At Vespasian selv synes å ha vært den første keiseren som presenterte en tilbedelse av den eksisterende keiseren, forsterker denne kontrasten. Mest sannsynlig var Vespasian godt inneforstått med at han ikke var guddommelig, og keiserkulten var trolig et politisk hjelpemiddel i provinsene, for å skape lojalitet blant befolkningen. Årsaken til at han selv valgte å bli tilbedt, var trolig et behov for å legitimere sitt eget regime i forhold til det julio-claudiske, hvis keisere allerede var en del av keiserkulten.³⁷ Uansett indikerer denne handlingen Vespasians behov for oppslutning, og at hans popularitet hos befolkningen trolig ikke var så stor som Sveton indikerer.

Administrasjon av byen og riket I: lovgivning

Både far og sønn blir omtalt av Sveton i sine reformarbeider, og om Domitian skriver Sveton:

³⁶ Jones, 1992, 108-109; Thompson, 1984, 470-471

³⁷ Fishwick, 1987, 219-221, 232, 238-242, 258-262

Han tok seg omhyggelig og ivrig av rettspleien; ofte tok han selv plass på dommertribunen på Forum ved særlige anledninger; han erklærte for ugyldige dommer av hundremannsdomstolen som han fant partiske, og han advarte stadig rekuperatorene mot å la seg påvirke av juridisk bløff; dommere som hadde latt seg bestikke straffet han og også deres meddommere som hadde tolerert dette. [...] Det lå ham også i den grad på hjertet å føre kontroll med embedsmennene i Roma og stattholderne i provinsen at de aldri ellers har opptrådt så uegennyttig og rettferdig; men etter hans tid har vi sett mange av dem bli stilt for retten for alle mulige forbrytelser. (*Dom.* 8)

På denne måten ryddet Domitian kraftig opp i den offentlige sektoren. Kapittel 7, 8 og 9 i *Domitianus* tar for seg hans reformer og opprydninger innenfor justisen, administrasjonen og morallovgivningen. En sannsynlig konsekvens av disse reformene, var at senatorene mistet mye av sin uformelle autoritet, noe utdraget ovenfor henviser til. Både ved å henrette senatorer og ved å stramme inn på områder de handlet, innskrenket Domitian senatorenes *libertas* ytterligere, en frihet som allerede var blitt kraftig uthulet ved innføring av keiserdømmet på bekostning av republikken. Særlig gikk Domitians opprydning i rettspleien, utover denne standen (*Dom.* 8).

Vespasian var også engasjert på det administrative området ved å sette ulike reformer ut i livet. Blant annet tok han opp tråden fra Augustus og reorganiserte toppstanden etter at den var blitt rammet antallmessig som følge av borgerkrigene og vanskjøtelse. Dette innebar opptak av nye slekter i disse stendene, samt utestenging av andre (*Aug.* 41; *Vesp.* 9). Domitian foretok også reguleringer i forhold til stendene. Blant annet tok han tak i det faktum at vanlige folk blandet seg med ridderne, på de plassene som var reservert for dem.³⁸ Han fratok også en mann som hengav seg til dans i pantomimen, senatorembetet (*Dom.* 8). Til tross for at Vespasian også innførte lovgivning som berørte det mer moralske området: ”Vespasian fikk senatet til å vedta at en kvinne som ga seg i lag med en fremmed slave, skulle tilfalle slavens herre som slavinne” (*Vesp.* 11), så var hans sønn langt tyngre forankret på dette området: ”Han forbød skuespillerne å opptre offentlig, men gav dem lov til å vise sin kunst rundt om i privathusene; han forbød kastrering av gutter; han satte ned salgsprisen på evnukker som ennå fantes hos slavehandlerne.”(*Dom.* 7). Domitian innførte et strengt moralprogram som antagelig, nok en gang, rammet den øverste standen kraftigst. Vi leser blant annet om vestalinner som tradisjonen tro ble levende begravd og senatorer som ble anklaget og dømt for perversitet etter loven *Lex Scantia*. Sveton forteller også om en ridder som mistet sitt dommerembete etter først å ha skilt seg fra sin kone, for så å ta henne tilbake (*Dom.* 8). Dette

³⁸ Dette var en forsterkning av loven *Lex Roscia theatralis* opprinnelig fra år 67, også omtalt av Martial (*Epigr.* 5.8); Sullivan, 1991, 35-36

siste moralske vedtaket blir gjort til skam i kapittel 3 og 13, der Domitian på ny gifter seg med sin fraskilte kone, stikk i strid med sitt eget lovforslag. Lovene var, ifølge Wallace-Hadrill, underordnet keiserens makt, hvilket innebar at keiseren sto over lovene. Å bryte disse ble imidlertid betraktet som tyrannisk adferd.³⁹ En ydmyk keiser skulle etterleve de samme lovene som den øvrige befolkningen. Det gis inntrykk av at skilsmissen skjedde tidlig i Domitians regjeringstid, og muligens var ikke hans reformer påbegynt, men uansett kaster dette et dårlig lys over hans senere lovgivning, da leseren gis inntrykk av at han selv ikke fulgte sine egne reformer.

Domitians reformer yter en stor kontrast til hans fars, hvis reformer synes å ha styrket den øverste standens rettigheter og privilegier. Flere av Vespasians innførte reformer hadde til hensikt å rydde opp i kaoset som følge av Nero og det påfølgende trekeiseråret. Suppleringen av den øverste standen understreker dette:

for å gjøre det helt klart at de to stender adskilte seg fra hverandre ikke så meget i reelle privilegier som i verdighet, uttalte han [Vespasian] med tanke på et munnhuggeri mellom en senator og en romersk ridder at vel var det utilbørlig å skjelle ut en senator, men å gi svar på tiltale var ens rett både etter statens og naturens lov. (*Vesp.* 9)

Slik sympatiserte Vespasian med den øverste standen, ved å sørge for at de opprettholdt sin gamle status. Reformene som Domitian innførte virker i større grad å ha preget hele befolkningen: ”Han kom også med mange reformer som berørte det folk var vant til. Utdelingen av kurver med mat avskaffet han og tok opp igjen den gamle skikk med å gi solide måltider.”(*Dom.* 7). Jordlapper som var til overs etter at veteranene hadde fått utdelt land, gikk tilbake til de tidligere eierne (*Dom.* 9). Domitian økte også soldatenes lønn med en tredjedel, og en viktig programpost, som ble normgivende for ettertiden var hans tildeling av statlige stillinger til riddere og frigitte (*Dom.* 7). En handling som trolig var mest populær blant de lavere stendene, som nå ble en større del av keiseradministrasjonen. Jeg mener det er tydelig, ut fra Svetons beskrivelser, at Domitian engasjerte seg mer for den brede befolkningens velbefinnende enn hva Vespasian gjorde. Vespasians fokus lå på senatorene og han tilrettela i langt større grad for denne standen. Dette står i stor kontrast til Domitian som fratok senatorene privilegier, og Sveton nevner blant annet at keiseren sørget for at det ble fremsatt en anklage mot en edil som i offentlige gjøremål handlet til sitt eget beste. Videre advarte han dommere mot å avgi falske dommer, og mot å ta imot bestikkelser, og han

³⁹ Wallace-Hadrill, 1982, 39

ugyldiggjorde dommer fremsatt av hundremannsdomstolen, som han oppfattet som urettmessige (*Dom.* 8). Vespasian derimot blandet seg ikke mer inn i domstolens anliggender, annet enn at han sørget for loddtrekning av nye dommere som skulle ta seg av saker som hadde hopet seg opp etter urolighetene (*Vesp.* 10). Med andre ord er det ingen tvil om at Vespasian gjorde en innsats på reformområdet, men det er tydelig at hans reformer ikke gikk like langt som sønnens. Vespasians hovedfokus syntes å ha vært på den øverste standen og deres velferd, og han var trolig forsiktig med å blande seg for langt inn på deres myndighetsområde.

Å tolke Domitian som en rettferdig keiser, i besittelse av dyden *iustitia*, hvor et av hovedpoengene nettopp var å regjere gjennom å vise rettferdighet, er nærliggende. Ut fra et moderne ståsted vil det være naturlig å hevde at Domitian viste seg langt mer rettferdig anlagt, i hvert fall på reform- og lovgivningsfronten, ettersom hans reformer trolig kom et langt bredere befolkningslag til gode. Her er det imidlertid viktig å merke seg hvilke flere kriterier *iustitia* trolig innebar. Et viktig aspekt ved begrepet var nettopp at keiseren skulle vise respekt for de etablerte stender og tradisjoner.⁴⁰ Som allerede nevnt stod tradisjonen sterkt blant romerne, en tradisjon som idealkeiseren skulle vise respekt for. Domitians reformer førte etter all sannsynlighet til at senatorenes privilegier nå ble spredd utover flere stender, og at de langt oftere måtte stå til rette for sine ugjerninger, skal vi tro Sveton. På grunnlag av dette vil jeg fremheve sannsynligheten av at den antikke leseren snarere vil ha tolket Vespasian og Augustus som keisere i besittelse av dyden *iustitia*, da de arbeidet til det beste for den gamle senatorstanden. Ved omrokking av det gamle systemet ved å spre beskjefigelser utover flere stender, gjorde Domitian trolig det motsatte.

Dydene *moderatio/continentia* og *civilitas* vitner om en respektfull og medgjørlig keiser. Bruken av makt skulle være rettferdig, og den skulle også være moderat. Som drøftet ovenfor var Domitians tiltak omfattende, og kan kanskje betraktes som alt annet enn moderat, men trolig er det essensielle her at han ikke felte dommer på urettmessig grunnlag. Selv i sine mest grusomme vedtak, som å la sjefsvestalinnen Cornelia bli levende begravd, så fulgte han romersk tradisjon. Videre får leseren inntrykk av at Domitian gikk den riktige veien via senatet for å få saker gjennomført: ”Han fikk også almuetribunene til å beskyldte en egennyttig edil for utpressinger og til å forlange av senatet at det ble oppnevnt dommere i den anledning”(*Dom.* 8). Et lignende hendelsesforløp, som jeg allerede har omtalt, finnes i Vespasians biografi: ”Vespasian fikk senatet til å vedta at en kvinne som ga seg i lag med en

⁴⁰ Wallace-Hadrill, 1995, 115, 117

fremmed slave, skulle tilfalle slavens herre som slavinne” (*Vesp.* 11). Begge disse situasjonene vitner om at keiserne gikk embetsveien for å få innført bestemmelsene: Vespasian får hjelp av senatet, og Domitian gikk veien om tribunene, som også var medlemmer av senatet. Utfallet og baktanken derimot, med tanke på hvem de to handlingene ser ut til å berøre, er forskjellige. Vespasians vedtak ville ikke angå senatorene selv, muligens eventuelt deres koner. I Domitians tilfelle derimot er selve beskyldningen rettet mot en korrump senator, som han ønsker dømt. At edilen var i embete da anklagen ble fremsatt, var ytterligere kritisk, ifølge H. Mørland.⁴¹ Jones hevder at Domitian prioriterte et dynamisk og effektivt system fremfor det tradisjonelle hierarkiske systemet. Stadig flere riddere fikk stillinger som senatorer tidligere hadde hatt, og stadig flere av senatorene ble erstattet med folk fra de østlige områdene av riket.⁴² Vespasian viser også her seg som sin sønns rake motsetning. Han fremhevet snarere enn å amputere senatorstandens privilegier, eksempelvis utnevnte han ni patrisiere til guvernørstillinger i de keiserlige provinsene, Domitian derimot utnevnte bare en, et antall som gikk opp til fire under Trajans første femten år som keiser.⁴³

Med utgangspunkt i Sveton og flere andre forfattere, er det tydelig at de keiserne som stadig handlet til fordel for den øverste standen, ble betraktet som gode keisere. De skulle utvise *civilitas* i omgang med denne standen, noe Domitian i *Domitianus* aldri oppnådde. I dette tilfellet vil det kanskje være mer naturlig å spørre hvorfor Sveton ikke viser seg mer kritisk til Domitians reformer. Det kan hevdes at han gjennom biografiene utviser en svært aristokratisk holdning, noe som er naturlig, da det er denne gruppen som produserte mesteparten av litteraturen. Muligens er dette et resultat av at Sveton selv var ridder og at denne standen fikk økte privilegier med reformene. Denne diskusjonen vil bli tatt opp igjen i kapittel V i forbindelse med keiserbiografiens kontekst og hensikt.

Administrasjon av byen og riket II: økonomi

Uansett hvilke dyder Domitian var i besittelse av, så gikk de etter hvert over i laster, og overgangen mellom kapittel 9 og kapittel 10 i hans biografi kan tolkes som et vendepunkt. I kapittel 9 blir flere gode egenskaper nevnt, mens kapittel 10 er viet til hans grusomheter, spesielt ovenfor senatorstanden. Videre blir hans pengegriskhet nevnt i kapittel 12, en last han delte med sin far. For Vespasian vedkommende var dette den eneste lasten han hadde skal vi

⁴¹ Mørland, 1974, *Dom.*8, fotnote 3

⁴² Jones, 1979, 22-29, 54

⁴³ Jones, 1979, 50-53; Levick, 1999a, 182-183

tro Sveton. Dette kommer til uttrykk ved at han innførte og fordoblet avgifter, og ”han drev i sin offentlige stilling en forretningsvirksomhet som han selv som privatmann burde holdt seg for god til, idet han kjøpte opp varer bare for å kunne omsette dem med stor gevinst.” (*Vesp.* 16). Pengegriskheten til Vespasian er omtalt som ”pecuniae cupiditas”, og *cupiditas* er en last. Domitians forbrytelser på pengefronten kan tolkes som grovere enn hans fars: han innkrevde skatter med en urimelig hardhet, og ”begynte han uten skrupler å røve og plyndre på alle vis. Både levende og døde formue rev han til seg hvor det så var; enhver anklager eller beskyldning var ham god nok.”(*Dom.* 12).

Til tross for at deres felles last er den samme er det her tydelig at Vespasian ifølge Sveton løser problemet på et langt mer ærlig vis enn sin sønn, selv om han får kritikk for blant annet å ha drevet handel som ikke sømte seg for en av hans posisjon. Domitian derimot tilegner seg pengene på særdeles uærlig vis, ved plyndring, konfiskering av arv og innkreving av skatter på en brutal måte. En ytterligere kontrast mellom de to keiserne er tydelig dersom årsakene til pengegriskheten tas i betraktning. Forfatteren forteller oss at det fantes både de som mente at Vespasians pengegriskhet var en medfødt egenskap og således en del av hans personlighet, og de som mente at lasten var et nødvendig onde, siden statskassen nærmest var bunnskrappt etter uroen før han tiltrådte sitt embete. Det er tydelig at Sveton støtter denne siste forklaringen da han skriver ”At det var dette som drev ham, blir sannsynligere ved den utmerkede anvendelse han gjorde av det han hadde skaffet seg på en mindre bra måte.” (*Vesp.* 16). Sveton mener således at Vespasian var gjerrig fordi han måtte, og ikke fordi han var ond av natur. Årsakene til Domitians bankerott får vi derimot inntrykk av at var selvforskyldte: ”Da han hadde tømt sin kasse på grunn av utgiftene til bygninger og gladiator kamper og soldatenes sold som han hadde økt, forsøkte han å innskrenke utgiftene til hæren ved å gjøre antallet av soldatene mindre.”(*Dom.* 12). Han måtte bygge opp statens økonomi og valgte å gjøre dette brutalt, en klar referanse til hans onde natur.

Detaljer om den økonomiske situasjonen i antikken er vanskelig å avdekke, svært sjeldent er slikt materiale representert i kilder som biografi, historieskrivning og diktning. Mynter er selvsagt en kilde til dette, og disse kan fortelle oss at Domitians mynter holdt en høyere standard enn Vespasians.⁴⁴ Domitians økonomi har vært område for mye diskusjon, og det er uenighet rundt hvilke effekter hans angivelige grep for å forbedre økonomien hadde. I tråd med biografien oppbygning gir Sveton inntrykk av at Domitians økonomiske griskhet kom inn i bildet som resultat av omstendighetene rundt Saturniusopprøret. Jones påpeker

⁴⁴ Jones, 1992, 75; Rogers, 1984, 62

derimot at flere av eiendomsconfiskasjonene skjedde flere år før opprøret. Han argumenterer også for at disse hadde smal avkastning, og at det derfor er vanskelig å forstå disse ut fra et økonomisk ståsted.⁴⁵ Rogers derimot antar at konfiskasjonene hadde større avkastning og at disse var med på å få økonomien på fote.⁴⁶ Utgangspunktet for disse to er ulikt: Rogers hevder at Vespasians gode økonomi var delvis ødelagt av Titus' omfattende sjenerøsitet.⁴⁷ Jones på sin side hevder at et slikt syn er utdatert og at finansene var gode da Domitian tiltrådte sitt embete.⁴⁸ Jeg velger her å støtte meg til Jones, da jeg mener Rogers presenterer et syn som tar lite høyde for Svetons potensielle vrangforestillinger.⁴⁹

Også den tilsynelatende gode økonomiske situasjonen under Nerva antyder at pengekrisen som Sveton forteller forekom under Domitian, trolig er overdrevet. Den siste flaverens stadige bidrag til det offentlige rom i form av templer, søylehaller, bad og lignende vitner om en økonomi som var langt mer stabil enn det Sveton hevder. Trolig opplevde Domitian økonomiske tilbakeslag. Jones fremhever år 85 som et økonomisk nedgangsår på grunn av kriger og økte soldatlønninger, men hevder at dette ble løst med økte skatter, og at effekten av dette ikke må overdrives.⁵⁰

Vespasians økonomiske reformer ble rost i hans ettertid, til tross for at de var harde. Levick påpeker at "financial security meant political security.", og Vespasian sørget med sin finanspolitikk for en sterk sentralmakt.⁵¹ Trolig eksisterte mye misnøye rundt dette da hans skatter ble innkrevet hardt, men Levick refererer ikke til noen urimelige innsamlingsmetoder. Et viktig punkt er at Vespasians skatte- og tollkrav ble gjort på statens vegne, og ikke på keiserens personlige.⁵² Med andre ord hadde han rikets og borgernes beste som hensikt, hvilket hadde en utmerket bruk av pengene som konsekvens.

Keiseren og folket: den sjenerøse keiseren

En klar kontrast til kapittel 16 i biografien over Vespasian kommer i de påfølgende kapitlene, hvor han blir fremstilt som en svært sjenerøs keiser. I *De vita Caesarum* kommer *liberalitas*

⁴⁵ Jones, 1992, 74, 77

⁴⁶ Rogers, 1984, 62, 75-77

⁴⁷ Rogers, 1984, 73

⁴⁸ Jones, 1992, 73, 213

⁴⁹ Rogers tar ofte Svetons opplysninger for "god fisk" uten å sette spørsmålstegn vedrørende deres innhold. Eksempelvis tar han ikke høyde for at Domitians utgifter til leker trolig var spredt ut over andre embeter (se nedenfor), 1984, 69-70

⁵⁰ Jones, 1992, 76

⁵¹ Levick, 1999a, 106

⁵² Levick, 1999a, 95-106

ofte til uttrykk ved utdeling av penger, samt ved oppføringen av offentlige arrangementer, som leker og gladiatorkamper. Sveton beskriver ikke Vespasians leker inngående, han nevner bare i en setning at keiseren holdt forestillinger etter å ha restaurert Marcellusteateret (*Vesp.* 19). Hans yngste sønn derimot holdt storslåtte leker og arrangerte både tradisjonelle og mer uvanlige konkurranser som sjøslag og nattlige gladiatorkamper (*Dom.* 4). Flere avsnitt er tildelt disse lekene, hvor han blant annet plukket opp tradisjoner fra Augustus, som selv var svært raus når det kom til arrangementer og offentlige leker (*Dom.* 4; *Aug.* 43-45). I likhet med Augustus ga han også pengegaver til folket (*Aug.* 41). Tre ganger gjorde han dette, hvor hver mann mottok tre hundre sestertser (*Dom.* 4). Vespasian blir ikke beskrevet i noen tilsvarende situasjon, men Sveton forteller at "Han var således den første som av egen kasse fastsatte en årslønn på hundre sestertser for lærere i retorikk, latinske og greske, og han gav lønn som forslo og dessuten flotte gaver til fremragende diktere og kunstnere" (*Vesp.* 18).

Jeg mener det er tydelig at Vespasian fremstår som langt mer moderat i sin sjenerøsitet enn Domitian. Selvsagt var hans utgifter også store, og beslutningen om å lønne lærere står som en milepæl i historien.⁵³ Han gav også flotte pengegaver til personer som hadde utrettet noe fremragende (*Vesp.* 18, 19). Domitian derimot beskrives i det han strør om seg med gaver blant tilskuerne, og delte ut kurver med delikatesser under offentlige fester, og flere seierskranser enn hva som var tradisjon under kappkjøringene (*Dom.* 4). På denne måten traff trolig hans sjenerøsitet mer vilkårlig enn Vespasians, og jeg mener det er grunnlag for å hevde at Domitians sjenerøsitet framstår som langt mer hemningløs. Pengegavene kom antagelig hele folket til gode, men de øvrige utdelingene virker som å ha hatt tilfeldige mottakere. Vespasians sjenerøsitet var i langt større grad øremerket, da den snarere kom som en belønning enn som en ren tilfeldighet.

Både Jones og G.W. Adams påpeker at Sveton i forbindelse med Domitians overdrevne sjenerøsitet har utelatt å nevne at flere av lekene som ble arrangert under keiseren var arrangert av kvestorene, og ikke av keiseren selv. Dette innebar at det var embetsmennene som betalte for arrangementet, og ikke keiseren. Ved å utelate slike opplysninger gir Sveton inntrykk av en keiser som nok en gang brukte opp de statlige ressursene på å skaffe seg personlig *gloria*.⁵⁴

På bakgrunn av dette, samt den overdrevne økonomiske situasjonen under Domitian, vil jeg hevde at keiserens uhemmede pengebruk i uvis grad er konstruert fra biografens side, og at han trolig var nærmere sin far enn biografien vitner om. Til tross for sin pengegriskhet

⁵³ Jones, 2000, 100

⁵⁴ Adams, 2005, 7; Jones, 1996, 35

viser Vespasian i kapittel 17 og 18 seg sjenerøs, og også langt mer rasjonell i sin bruk av ressurser enn sin sønn. Sveton skriver at da en innovativ mekaniker kom med forslag til keiseren om en ny måte man kunne få store søyler opp til Kapitol på en billig måte, svarte keiseren med ”rikelig belønning for hans sinnrike oppfinnelse, men han mottok ikke hans tilbud idet han sa det måtte være ham tillatt å skaffe fattigfolk føden.” (*Vesp.* 18). Dersom Vespasian virkelig hadde vært gjennomsyret av sin pengegriskhet, ville han trolig ikke ha nølt med å ta imot tilbudet. I det han avslår viser han seg som en god keiser, som prioriterer arbeid til folket fremfor personlig vinning. Levick derimot stiller seg kritisk til denne anekdoten. Hun påpeker at ingenting tilsier at keiserne rekrutterte bygningsarbeidere blant de fattigste, snarere ble slike prosjekter lagt ut på anbud, og entreprenørene benyttet trolig slaver i arbeidet. Trolig er anekdoten kun et middel i å skape godt ry om Vespasian fra Svetons side, eller dersom den stammer fra det flaviske dynastiet, er det sannsynligvis et tegn på populisme.⁵⁵

Domitians utallige gladiator kamper og gaver får i kapittel 12 sin negative konsekvens: Domitian har nådd bunnen av statskassen på grunn av enorme utgifter. Resultatet var at keiseren begynte å plyndre folket for penger og skatter, det samme folket han tidligere hadde overøst med gaver. På denne måten blir hans gladiator kamper og gaver i kapittel 4 satt i et negativt lys på grunn av utfallet som handlingen får. En keiser som øser ut med gaver for senere å plyndre ressursene tilbake, er ingen god keiser. Brian Jones påpeker at slike gaveregn som Domitian sørget for i kapittel 4, trolig var ment som en indikasjon på en dårlig keiser. Han argumenterer med at tilsvarende handlinger også ble utført av både Caligula (*Calig.* 18) og Nero (*Ner.* 11, 53), mest sannsynlig i et forsøk på å skaffe seg popularitet og positivt omdømme.⁵⁶ Sammenligningen er langt fra smigrende, da de to keiserbiografiene er de klart mørkeste i *De vita Caesarum*.

Samtidig er Domitian også i svært godt selskap da keiser Augustus også var rundhåndet med gladiator kamper og andre offentlige arrangementer til glede for folket (*Aug.* 43-45). Med andre ord hadde Domitians *liberalitas* store likheter med Augustus’ tilsvarende dyd, da de begge la store ressurser i underholdning til folket, og delte ut penger til folket i flere omganger. I Augustus’ tilfelle gjør Sveton imidlertid oppmerksom på keiserens hensikt med det hele: ”Men forat man skal skjønne at han var en fyrste som mer la an på folkets virkelige vel enn på å skaffe seg popularitet, bør man være oppmerksom på følgende:” (*Aug.* 42). Deretter følger en rekke episoder hvor Augustus velger ikke å gi etter for urimelige krav

⁵⁵ Levick, 1999a, 129

⁵⁶ Jones, 1996, 48-49

eller press fra folket. I dette kapittelet møter vi en hard, men rimelig keiser, nærmest en farsfigur, som handler til det beste for folket. Sveton forteller blant annet at Augustus etter å ha vurdert å nedlegge de offentlige kornutdelingene, da de førte til at mye jord forble udyrket, valgte å fortsette da han regnet med at skikken uansett ville bli tatt opp igjen av senere keisere som ønsket seg popularitet. Dette kan tolkes dit hen at enkelte keisere utførte handlinger som var i strid med idealkeiserens viktigste oppgave: å sørge for riket og borgernes velbefinnende, med den hensikt å skaffe seg popularitet blant folket. Samtidig brøt de med *liberalitas*' viktige prinsipper; ingen personlig vinning skulle styre den sjenerøse handlingen. At landbruket forfalt var ingen tjent med, og kunne trolig få alvorlige virkninger. Her kan det trekkes en sammenligning til Domitians sløsing med penger, trolig for å skaffe seg popularitet, en handling som vi har sett slo tilbake på han selv og på folket.

Hovedforskjellen her ligger mellom keiserne som arbeidet for folkets velbefinnende og de som egennyttig forsøkte å skaffe seg positivt omdømme blant befolkningen. Kapitlene over Augustus' leker vitner om at han samtidig med å underholde folket tok ytterligere ansvar. Han sørget for at vakter i byen forhindrede innbrudd mens folket var hjemmefra. Han var også svært påpasselig med at utøverne ikke skulle opptre ulovlig under lekene (*Aug.* 44, 45). Mulig var det en hårfin grense mellom en ydmyk og hengiven keiser, og en som ønsket å tekke folket, for å skaffe seg godt omdømme og popularitet. Hensikten er her avgjørende, og ofte er måten forfatteren har vektlagt de ulike aspektene ved situasjonen avgjørende for det inntrykket episoden gir. Videre er utfallet handlingen får, illustrerende for handlingens moralske verdi.

Tekstens utfall: Kontekst, intensjon/motiv og konsekvens som virkemidler

Keiserens sjenerøsitet kom også til uttrykk ved at de inviterte til gjestebud. I Vespasians tilfelle skriver Sveton at keiseren jevnlig holdt gjestebud "og de var stadig flotte og kostbare – så han hjalp kjøtthandlerne til fortjeneste." (*Vesp.* 19). Gjestebudene er nevnt i kapittel 19, altså i det tredje kapittelet etter at hans *pecuniae cupiditas* blir presentert. Det er karakteristisk at de påfølgende kapitlene etter Vespasians pengegriskhet nevnes, er viet til den samme keiserens *liberalitas*. At kapittel 17 åpner med strofen: "Ytterst generøs overfor alle mennesker som han var, ga han senatorer det nødvendige tilskudd så de oppnådde den påkrevde formue", avslører at Sveton ønsket å dempe det negative inntrykket leseren trolig ville sitte igjen med av Vespasian etter forrige kapittel. Nettopp fordi denne typen sjenerøsitet

som keiseren viser her, uten tvil er det motsatte av pengegriskhet, da keiseren bidrar med ressurser i form av penger.

Gjestebudene som hans sønn arrangerte er gjengitt to steder i biografien over Domitian. Kapittel 4 forteller om en bevertning som Domitian ga ved de syv høyders fest hvor han i forkant delte ut matkurver til folket. Eksempelen vitner imidlertid trolig heller om en offentlig bevertning, enn om et gjestebud. Gjestebudene i kapittel 21 derimot gis inntrykk av å være mer private, og omtales som ”overdådige” av Sveton. Dersom Vespasians gjestebud kan hevdes å ha blitt satt inn i en svært positiv kontekst, kan konteksten i Domitians tilfelle oppgis som den motsatte. I *Domitianus* preges kapittel 1 til 3 av et delvis negativt bilde av keiseren. Kapittel 4 til og med 9 er langt mer positive, men med innslag av flere lastefulle trekk. Fra kapittel 10 og utover blir imidlertid leseren møtt av en relativt ond keiser. Domitians *clementia* i kapittel 9, blir raskt avløst av *saevitia*, brutalitet, i påfølgende kapittel, og hans *civilitas* går over i *arrogantia* og *superbia*. Gjestebudene er med andre ord satt inn i en kontekst hvor Domitian er på slutten av sin regjeringstid og viser seg stadig mer ond. I samme kapittel nevner forfatteren at Domitian spilte terningspill på hverdager, og det avsluttes med benevnelsen av at gjestebudene var svært korte da keiseren brukte kvelden på ”å gå opp og ned helt alene og uten at noen kunne se han.” (*Dom.* 21). Dette er en referanse til hans natur, som kan forstås som paranoid og mistenksom, noe jeg vil komme tilbake til nedenfor.⁵⁷

Med utgangspunkt i denne drøftningen mener jeg at Svetons valgte kontekst for de ulike handlingene er et vesentlig og gjennomgående punkt, som påvirker det inntrykket som leseren sitter igjen med av de respektive keiserne. Ved å avløse Vespasians pengegriskhet med den motsatte dyden påvirker forfatteren leserens inntrykk. At de foregående kapitlene vitner om senatorenes *libertas* i keiserens regjeringstid, er også illustrerende. Disse er eksempler i et bredt perspektiv, ettersom det er kapitler det er snakk om. Slike trekk er også synlige når det kommer til enkelthandler i biografiene, men først og fremst i Domitians tilfelle da Vespasians laster er svært sjeldne, vi møter kun pengegriskhet, resten er rimelig harmonisk.

Domitians gode gjerninger derimot, finnes det flere referanser til: Han innførte reformer, restaurerte byggverk, arrangerte leker for folket og kriget på Romerrikets vegne. Slike trekk er som drøftet typiske for den gode keiseren, og handlinger som også Vespasian foretok. Til tross for dette sitter leseren igjen med et langt bedre bilde av Vespasian enn av

⁵⁷ Southern, 1997, 123-124

Domitian i disse episodene. Jeg mener at dette er et resultat av at det til stadighet, i beskrivelsen av Domitian, dukker opp det jeg vil betegne som forstyrrende detaljer, altså opplysninger som på en negativ måte påvirker helhetsinntrykket av en situasjon. Et eksempel fra Domitians offentlige arrangementer i kapittel 4 illustrerer bakgrunnen for min påstand:

Selv presiderte han ved konkurransene, med greske sandaler på benene, kledd i en purpurkappe av gresk fasong og bar om hodet en gullkrans med bilde av Jupiter, Juno og Minerva; ved sin side hadde han Jupiterpresten og prestekollegiet for slekten Flavius, helt likt kledd som han, bortsett fra at deres kranser også bar et bilde av ham selv. (*Dom.* 4)

I dette utdraget gis leseren inntrykk av at Domitian til tider feiret nærmest med seg selv som midtpunkt. At prestene også bar kranser dekorert med bilde av keiseren selv i tillegg til guddommene, indikerer at Domitian ønsket å fremstå som en gud, noe som vitner om en moderat keisers rake motsetning. Jeg vil hevde at utdraget er en typisk negativt forstyrrende del, som påvirker helheten av det inntrykket leseren sitter igjen med. At Domitian arrangerte leker for folket, noe en idealkeiser skulle gjøre, blir delvis negativt ladet ved at Sveton informerer om hans angivelige arrogante oppførsel.

På tilsvarende måte kan det hevdes at det i Vespasians tilfelle er blitt lagt til en positiv del som bidrar til å skape et godt inntrykk av keiseren. En sammenligning av to lignende tilfeller fra biografiene gjør det hele tydeligere: Kapittel 8 og 9 i Vespasians biografi og kapittel 5 i biografien over Domitian, presenterer de to keisernes byggeprogrammer, og spesielt deres gjenoppbygning av Kapitol. Vespasian så seg nødt til å restaurere bygningene på Kapitol, som et resultat av de ødeleggelsene borgerkrigen hadde etterlatt seg, og Sveton skildrer hendelsen slik: "Selv gikk han i gang med gjenoppbyggingen av Kapitol; han var den første til å gi seg i kast med grushaugene og bar bort litt av hvert på sine egne skuldre." (*Vesp.* 8). Om Domitians oppbygning av byggverkene på den religiøse høyden skriver Sveton følgende:

Mange herlige byggverk som var herjet av ildebrann, brakte han i den gamle stand, deriblant Kapitol som enda en gang var gått opp i luer; men som innskrift på dem alle sammen satte han bare sitt eget navn uten på noen måte å minnes dem som opprinnelig hadde latt dem bygge. (*Dom.* 5)

Begge keiserne gjenoppbygger rikets religiøse sentrum, men forfatteren har valgt å vektlegge forskjellige trekk ved de to handlingene. Vespasian fremstår som den gode keiseren og deltar selv i arbeidet, og opptrer således som folkets jevnbyrdige, med *civilitas*. Om Domitian får

leseren vite at det var keiseren selv som igangsatte arbeidet, men at han deretter var mer opptatt av å få anerkjennelse for sitt arbeid, uten tanke på den opprinnelige byggherren. Her er keiserens egoisme tydelig og avgjørende for det utfallet hendelsen får.

En slik forstyrrende del kan ta flere former. Plassering av en hendelse i en spesiell kontekst, kan som allerede nevnt ha innvirkning på det bildet leseren får av den omtalte skikkelsen. En tidligere eller senere opplysning kan også påvirke helhetsinntrykket av personen som blir skildret. Domitians streben etter personlig *gloria* i hans gjenoppbygning av Kapitol, vil jeg hevde at ytterligere sverter hans økonomiske politikk: Han samlet brutalt inn penger fra folket for så å ta æren for benyttelsen av dem på egenhånd. Jones hevder dette er typisk i Svetons behandling av de onde keiserne, deres gode kvaliteter blir først nevnt, for så å bli svertet ved den senere benevnelsen av laster. Helhetsinntrykket blir således langt mer negativt enn positivt.⁵⁸ Innskrifter som vitner om at flere bygninger faktisk ble preget med ”Domitianus ... restituit” er klassisk nok ikke nevnt hos Sveton.⁵⁹ Å utelate en hendelse på denne måten eller å overdrive den, vil utvilsomt prege det bildet leseren sitter igjen med.

Forfatteren påvirket også handlinger ved å oppgi angivelige intensjoner eller motiver.⁶⁰ Jeg vil hevde at Svetons bruk av slike, er av de mest åpenbare virkemidlene som illustrerer keiserens personligheter, og som også er blant de mest virkningsfulle. Vespasians allerede omtalte gjestebud danner et godt eksempel i denne sammenheng, da forfatteren belyser at årsaken til deres luksus var keiserens omtanke for kjøtthandlerne og deres profitt (*Vesp.* 19). Slik forklares Vespasians enorme utgifter med hans omsorg for folket.

Svetons utsagn om at Vespasians første prioritet var å gjenreise staten ”og så å sørge for dens glans og prakt”, er påfallende (*Vesp.* 8). Forfatteren legger vekt på at et slikt ansvar var noe keiseren følte gjennom hele hans regjeringstid. Jeg vil hevde at Sveton her presenterer en felles hensikt bak alle Vespasians handlinger, som var utslagsgivende for de resultater hans politikk fikk. På tilsvarende vis påvirker Domitians motiver hans egne handlinger: I beskrivelsen av Domitians felttog mot Gallia og Germania, opplyser Sveton leseren om at disse ikke ble foretatt av Domitian for å utvide Romerriket og skaffe ytterligere ressurser, men snarere fordi han ønsket å overgå sin bror Titus’ krigsprestasjoner.⁶¹ Således får felttoget et egennyttig preg, da de ble utført på personlig vegne, og blir stående i sterk kontrast til

⁵⁸ Jones, 1996, 33

⁵⁹ Jones, 1992, 80

⁶⁰ Schreiner, 2007, 44-45

⁶¹ Forholdet mellom Domitian og Titus er uklart. Sveton fremstiller det som at Domitian stadig rivaliserte mot sin bror (*Dom.2, Tit.9*), men at Titus elsket sin bror og at han ønsket at Domitian skulle dele disse følelsene (*Tit.9*); Jones hevder at brødrene, som følge av Vespasians og Titus’ stadige kriger under Domitians oppvekst, knapt kjente hverandre. Jones, 1992, 20-21; Southern tror heller ikke på noen fortrolighet mellom brødrene, men påpeker også at det trolig ikke eksisterte slike konflikter som Sveton indikerer. Southern, 1997, 27, 31-33

Vespasians intensjoner og ønske om å gjenetablere staten. I denne situasjonen er det Domitians angivelige motiv bak handlingen, sjalusi, som fører til at en handling som i utgangspunktet er i tråd med idealene, ikke gir noe godt helhetsinntrykk.

Jeg mener at Svetons fremstillinger av Domitians egennyttighet danner et motiv for flere av hans handlinger gjennom biografien. I tilfellet med gjenreisningen av Kapitol kan anerkjennelse av hans egen person tolkes som et av hovedmotivene bak handlingen. Og dersom hans gaver til folket virkelig kan årsaksforklares med at han var ute etter popularitet og ikke ønsket det beste for folket, så bryter han på flere områder med idealkeiserens viktigste formål: å arbeide for rikets og folkets beste. Nettopp disse hendelsene illustrerer et karakteristisk hendelsesforløp: Domitians motiver var egennyttige og således dårlige, noe som igjen resulterte i et negativt utfall: keiserens begikk overgrep på befolkningen i et forsøk på å stabilisere økonomien. Med andre ord så får hendelsesforløpet en negativ konsekvens, som er i overensstemmelse med motivet eller intensjonen bak handlingen. På tilsvarende måte får Vespasians gode hensikter positive utfall.

Keiseren som individ: Fremstilling av personlighet og egenskaper

Flere kapitler i keiserbiografiene er også reservert for beskrivelser av keiserens personligheter, og av deres daglige rutiner. Personlighet kan hevdes å ligge utenfor stereotypiene, da disse er sterkt forenklete. Jeg vil imidlertid hevde at de opplysningene leseren får om keiserens personlighet, understreker det bildet han eller hun allerede har etablert seg gjennom lesningen. Dette er i tråd med at idealkeiserens karaktertrekk kommer til uttrykk via hans handlinger, da det som regel er i forbindelse med disse hans dyder nevnes. Dette hevder jeg i kapittel III på bakgrunn av mitt arbeid med å danne et bilde av idealkeiseren. Med andre ord årsaksforklares en handling ofte med utgangspunkt i keiserens personlighet, da det i bunn og grunn var hvorvidt keiseren var god eller ond, som var utslagsgivende for handlingens resultat. Et eksempel på dette er at dårlig politisk dømmekraft i antikken, ble relatert til manglende moralsk innsikt, som nevnt i kapittel II.

Dette innebærer at Domitians og Vespasians moralske trekk stadig er i fokus via deres handlinger, og at deres motiver i denne sammenheng samsvarer med deres personlige moral. Nettopp ved å tillegge personlige motivasjoner bak handlingen sørget forfatteren for at hensikten var forankret i keiserens personlighet. Hvilket fører til at Domitians onde

handlinger, er en konsekvens av at han selv var ond, og derav av hans onde motivasjoner. Vespasian er her den rake motsetningen, en god keiser med gode intensjoner.

Svetons skildringer av keiserens motiver og hvilke utfall hendelsene fikk, vitner om den retoriske oppbygningen av narrative sekvenser. Spørsmålet er så hvorvidt Sveton kan ha hatt kjennskap til keiserens angivelige motivasjoner bak handlingene. Hadde Sveton eksempelvis viten om Domitians motivasjon bak hærtogene til Gallia og Germania? Riktignok kan biografen hatt tilgang til keiserens memoarer, korrespondanse og lignende. Det er imidlertid liten grunn til å tro at han kan ha hatt kunnskap om hva som styrte den enkelte keisers handlinger i flere tilfeller. Her mener jeg det er nærliggende å trekke tråder til den tidligere omtalte retoriske teknikken *inventio*. Cicero definerte *inventio* som å fremstille en sak sann eller sannsynlig, for å gjøre tilfellet overbevisende (*Inv. rhet.* 1.9).⁶² I denne sammenheng er det tydelig at Domitians hensikt bak krigene utvilsomt harmonerer godt med resten av biografien. Svetons bruk av *inventio* var derfor sannsynligvis fullstendig legitim.

Civilitas var blant idealkeiserens viktigste dyder, og dersom Sveton mente at Domitian på noe tidspunkt representerte denne dyden, så var det ikke ment som en kvalitet som preget han hele livet. Flere kapitler i keiserbiografiene vitner om en keiser som var langt ifra å føle en slags likeverdighet med folket, snarere hevdet han seg over dem ved flere anledninger. Fremtredende eksempler finnes i kapittel 13 der Sveton skriver at da folket under en konkurranse ba om at Palfurius Sura skulle bli gjenopptatt i senatet, ”gad han [Domitian] ikke engang å svare dem, men lot bare en herold rope ut at man skulle tie stille.”(*Dom.* 13). Dette er et kritisk punkt: offentlige leker og konkurranser var en viktig anledning for keiseren til å opptre høflig og ydmykt ovenfor folket, ved å menge seg og more seg med dem.⁶³ Å avfeie folkets vilje på en så hovmodig måte er et klart tegn på Domitians *arrogantia*.

Videre var Domitian, ifølge Sveton, svært fornøyd da tilskuerne ropte: ”Leve nådigherren og nådigfruen.”, da han trådte inn i amfiteateret. Han dikterte også et skriv som ble innledet med: ”Vår herre og gud befaler at følgende skal skje.”(*Dom.* 13).⁶⁴ I begge disse tilfellene er det latinske ordet *dominus* benyttet, og i det siste også *deus*, gud. ”Herre” ble først og fremst benyttet om tyranner eller om slaveherrer,⁶⁵ og Augustus hadde selv nektet å bli omtalt med en slik tittel (*Aug.* 53). Disse og flere lignende eksempler fra slutten av kapittel 12 og hele kapittel 13 vitner om Domitians arroganse. Som tidligere nevnt i dette kapittelet, er

⁶² Woodman, 1988, 87

⁶³ Wallace-Hadrill, 1995, 124

⁶⁴ Som allerede nevnt omtaler Martial Domitian som *dominus et deus* i *Epigr.* 5,8, 7.34, 8.2, 9.66.

⁶⁵ Jones, 1996, 108

det imidlertid lite annet som taler for at Domitian selv befalte bruk av guddommelige titler om seg selv.

Nok en gang finner vi Domitians motsats i biografien over Vespasian. I motsetning til sin sønn aksepterte han sjeldent æresbevisninger, og følgende tilfelle fra tidlig i hans regjeringstid vitner også om hans naturlige folkelighet: To menn trådte foran han, den ene blind og den andre halt, og hevdet at guden Serapis hadde kommet til dem i drømme og fortalt at dersom Vespasians spytt berørte den blindes øye og keiserens hæl berørte den haltes ben, så ville deres lidelser være over. Vespasian hadde ifølge Sveton liten tro på dette, men lot seg overtale til å forsøke, og spådommen gikk i oppfyllelse (*Vesp.* 7). Jeg mener at disse utdragene vitner om en ydmyk keiser som ikke trodde han hadde noen former for guddommelige egenskaper. Vespasian var en folkets mann, som ikke hevet seg selv over andre, han var "civilis et clemens", moderat og rimelig (*Vesp.* 12), Domitian var "minime civilis animi", lite omgjengelig (*Dom.* 12).

Således står Domitians arroganse i skarp kontrast til Vespasians taktfulle opptreden. Videre harmonerer deres øvrige personlighetstrekk med dette. Blant annet blir leseren opplyst om at Vespasian var langt fra hevnlysten, han sørget eksempelvis for at hans motstander Vitellius' datter ble giftet bort til en verdig familie. Da Mettius Pompusianus' horoskop spådde han keiserembetet, utropte Vespasian han til konsul (*Vesp.* 14). Domitian derimot, valgte angivelig i sin regjeringstid å ta livet av den samme Mettius Pompusianus. At dette ble gjort på samme grunnlag som hans far forfremmet han, illustrerer forskjellen mellom de to keisernes moral.

Domitian tok livet av flere senatorer på svært tynt grunnlag, og flere av disse fordi han fryktet konkurranse om keiserembetet (*Dom.* 10, 15). Vespasian taklet opposisjon mot regimet på en mer behersket måte, skal vi tro Sveton. Han tok ikke livet av noen, men nøyde seg stort sett med å slå tilbake verbalt (*Vesp.* 13). At Sveton i Vespasians biografi har utelatt å nevne at keiseren beordret drapet på Julius Sabinus med familie, fordi denne mente han var Julius Caesars avkom, er trolig utelatt da det strider i mot bildet av den milde keiserens *civilitas*.⁶⁶

Henrettelsen av Helvidius Priscus er det eneste tilfellet i *Divus Vespasianus* hvor Vespasian åpenbart er skyld i noen andres død, da det var han selv som sørget for Priscus' landsforvisning og for selve dødsdommen. Men i motsetning til Domitians henrettelser på bagatellmessig grunnlag, får leseren i dette tilfellet oppgitt en langt mer gyldig grunn. Priscus

⁶⁶ Jones, 2000, 85, 91, 126

hadde lenge vært uforskammet mot keiseren og også refset han (*Vesp.* 15). Det som imidlertid utgjør den største forskjellen mellom de to biografiene, er etter min oppfatning hvem som får leserens sympati. I Domitians tilfelle er det åpenbart at keiseren er urimelig og at medlidenheten går i ofrenes favør, da de blir drept på uberettiget grunnlag. Vespasians omstendigheter derimot er presentert på en slik måte at sympatien er like sannsynlig å gå til den angrende keiseren, som gråt og ikke ønsket livet av noen.⁶⁷ Episoden illustrerer keiseren som ydmyk og med stor medfølelse, altså nok en gang sin sønns rake motsetning. I denne sammenheng er det også verdt å gjenta, at både konteksten og situasjonens utfall er med på å skape helhetsinntrykket av den gode keiseren: Vespasian viser i det foregående kapittelet sin overbærenhet ovenfor Mettius Pompusianus, og etter henrettelsen av Priscus var gjennomført, viste keiseren seg som svært angrende.

Vespasian var også en svært lystig keiser ifølge Sveton. Spesielt omtaler kapittel 13, 20, 22 og 23 hans humoristiske sans. Andre kapitler henviser til at han var lite selvhøytidelig, da han hadde svært grov humor og ba også andre slå vitser om hans egen person (*Vesp.* 12, 14). J.P. Murphy hevder ut fra sine studier av anekdoter fra de flaviske biografier, at keiserens personligheter røpes av deres egne og andres kommentarer. I Vespasians tilfelle er svært mange av hans egne ytringer av humoristisk natur. Keiseren blir fremstilt som alt annet en selvhøytidelig. Både på personlig grunnlag, som blant annet hans siste ord illustrerer: ”O ve, O ve, jeg tror minsanten at jeg begynner å bli en gud.”(*Vesp.* 23), og på offentlig vegne. Blant annet stilte han seg opp som en statue med hånden ut og sa ”her står basis parat”, etter at sendebud fra en by fortalte at de ønsket å bruke en god pengesum på en statue av keiseren (*Vesp.* 23).⁶⁸

I Domitians tilfelle legges det heller ikke skjul på hans mer vittige sider: ””Jeg skulle ønske,” sa han for eksempel ”at jeg var så vakker som Maecius tror han er”” (*Dom.* 20). Til tross for slike innslag så fremstår keiseren, som langt mer selvhøytidelig, og med svært lite selvironi. Blant annet skriver Sveton at keiseren var så bitter over sin egen hårmangel at han tok det personlig dersom noen spøkte rundt dette generelt (*Dom.* 18).⁶⁹ En kilde som taler imot Svetons påstand i denne sammenheng er Martials arbeider, hvor enkelte epigrammer vitner om det som kan betraktes som en direkte hets av skallethet (*Epigr.* 5.49, 6.12). Martial var litterært aktiv under Domitian og det er nærliggende å tenke seg at han ville ha merket

⁶⁷ I *Aug.* 66 finnes en lignende episode der Augustus gråter etter at Gallus, som hadde planlagt en revolusjon, var blitt dømt til selvmord av senatet.

⁶⁸ Murphy, 1991, 3780-3786

⁶⁹ Murphy, 1991, 3787-3791

keiserens vrede dersom Domitian virkelig tok seg nær av dette. Det er imidlertid ingenting som tyder på at deres forhold ble dårligere.⁷⁰

Vespasian fremstår også som svært omgjengelig og tilgjengelig. Han valgte og ikke la sine besøkende ransakes før de trådte foran han (*Vesp.* 12), og han var mottakelig ovenfor folks ønsker (*Vesp.* 21). En parallell kan her trekkes til Titus' biografi: "Når folk ellers kom med sine anmodninger til ham, holdt han strengt på at ingen skulle gå bort igjen uten håp." (*Tit.* 8). Kontrasten er her meget stor til kapittel 3 i biografien over Domitian, hvor Sveton beskriver at keiseren hver dag tilbrakte timer alene i et rom hvor han spiddet fluer på en jerngriffel. Dette er en referanse til keiserens angivelige selvsentrerte og paranoide natur, og den står langt fra alene. Som allerede nevnt avsluttet han gjestebudene sine tidlig for å kunne gå frem og tilbake i keiserpalasset på egenhånd (*Dom.* 21). Disse eksemplene vitner om en keiser som trivdes i sitt eget selskap, noe som i seg selv ikke nødvendigvis var så ille, de aktivitetene han bedrev er det imidlertid legitimt å sette spørsmålsteget ved.

I beskrivelsen av hans død, og opptakten til denne i kapittel 14 til 17, når Domitians paranoide natur et slags høydepunkt. Han beskrives som svært urolig og overtroisk: "Han lot nå veggene i søylegangen der han pleide å foreta sine spaserturer, dekke med speilsten så at han på deres reflekterende overflate kunne se bilder av alt som gikk for seg bak ryggen på ham." (*Dom.* 14). Ment som en advarsel til tjenerstaben sørget han for at hans sekretær Epaphroditus ble myrdet, fordi Domitian hadde hørt at det var nettopp han som tidligere hadde hjulpet Nero til å begå selvmord (*Dom.* 14). Han stod også bak mordet på sin fetter Flavius Clemens og på en germansk varselyder som spådde et regjeringsskifte (*Dom.* 15, 16).

Domitians personlighet harmonerer med hele biografien over hans liv. Hans dyder og laster veksler om hverandre, i likhet med hans gode og onde gjerninger, med en god overvekt av siste. Også reaksjonene på hans død gjenspeiler dette, da de var svært varierte (*Dom.* 23). På grunnlag av dette mener jeg det til tider kan være vanskelig å avgjøre hvorvidt Sveton mente at Domitians ondskap lå til grunn for alle hans handlinger. Flere utsagn omtaler hans grusomhet, men det er ikke åpenbart når den begynte. Allerede i første kapittel finner vi referanser til hans natur som omtaler han som "tøylessløs" (*Dom.* 1). I det allerede omtalte kapittel 9, som kan kalles et vendepunkt i biografien, roses han likevel av forfatteren med flere dyder:

Det var knapt noen som ville finne på å mistenke ham verken for havesyke eller griskhet, verken da han var privatmann eller selv en god stund etterat han var kommet

⁷⁰ Iddeng, 2004, 222-223; Sullivan, 1991, 121

til makten; han ga tvert imot mange tydelige bevis ikke bare på selvbeherskelse, men også på gavmildhet. Han var generøs mot alle han kom i nærmere berøring med, og det var intet han advarte så ofte og så kraftig mot som å opptre knuslet på noe vis. (*Dom.* 9)

Utdraget kan virke som å være en presentasjon av Domitians gode sider, da han blir omtalt som gavmild, selvbehersket og rettferdig. Dette er i tråd med et av biografisjangerens trekk, som nettopp var å presentere individets både gode og dårlige sider. I tråd med dette legger han også vekt på Vespasians pengegriskhet og uverdige forretninger, som keiserens dårlige sider. Svetons biografiske tilnærming var slik balansert mellom gode og dårlige egenskaper.

Nærmere granskning av sitatet kan imidlertid avsløre at deler av dette avsnittet egentlig ikke fremgår som god omtale av Domitian. Sveton skriver strengt tatt ikke at Domitian *var* verken grådig eller grisk. Snarere skriver han at ingen *mistenkte* han for å være det. Videre forteller han at keiseren gav flere indikasjoner på at han var selvbehersket og sjenerøs. Slik kan sitatet gi inntrykk av en god keiser. Jeg mener imidlertid det er tydelig at Sveton fremstiller han som lastefull, men i stand til å kontrollere sine moralske kvaliteter. Jones presenterer også et slikt syn, og han påpeker at flere av de oversatte versjonene av *De vita Caesarum* representerer en misforståelse av dette avsnittet da de i større grad tolker Domitian som i besittelse av dyder.⁷¹

Således er det mulig å tolke Sveton dit hen, at alle Domitians gode gjerninger var resultat av hans påtatte dyder, og trolig av et ønske om å gjøre seg selv populær blant befolkningen.⁷² Dersom dette stemmer, påvirker dette alle hans gode handlinger. Sitatet ovenfor står heller ikke alene i å beskrive Domitians påtatte dyder. Allerede i kapittel 2 i *Domitianus* forteller Sveton: ”Selv ga han seg til å spille den ytterst beskjedne og late som om det var diktekunsten han gikk opp i – en tilbøyelighet man ikke før hadde merket hos ham og som han senere avviste med forakt”. Denne beskrivelsen er av Domitian før han tiltrådte som keiser.

Southern påpeker at Sveton på tre steder i biografien beskriver den unge Domitian som en skarp kontrast til den senere keiseren, i kapittel 3, 9 og 10.⁷³ Som allerede nevnt vil jeg hevde at beskrivelsene i kapittel 9 snarere beskriver Domitians falske dyder, og derav at dette i stor grad påvirker utsagnet i neste kapittel: ”Men han holdt ikke fast ved sin overbærenhet og uegennyttighet.”(*Dom.* 10). Også det tidligere nevnte eksempelet fra kapittel

⁷¹ Jones, 1996, 80, de oversatte versjonene i dette tilfellet er Loeb og Graves’.

⁷² Dette er tydelig også i biografiene over andre såkalte onde keisere: *Nero*, 9. Også i Dio Cassius finnes eksempler på dette, blant annet skriver han at Domitian lot som om han sørget over sin bror og elsket han, *Dio.Cass.* 67.2.6-2.7

⁷³ Southern, 1997, 34-35

3: ”Som regent var han en tid noe opp og ned idet fortrinn og mangler holdt hverandre noenlunde i sjakk; men tilslutt vek også hans dyder for lastene og han ble da, så vidt det er mulig å slutte noe her, utover sin medfødte natur rovgrisk av nød, grusom av frykt.” (*Dom.* 3), mener jeg ikke viser til noe skarp kontrast mellom Domitian som ung gutt og Domitian som keiser. Jeg tolker dette heller som at Sveton balanserer fremstillingen mellom den omtalte gode og dårlige sider. Denne gode omtalen ble imidlertid satt i en negativ kontekst, og hans gode sider fikk således et negativt preg.

Kun i kapittel 3 virker Domitians moralske kvaliteter å ha styrt keiserens personlighet. Sitatet er imidlertid å betrakte som dekkende for hele hans liv, med utgangspunkt i hans moralske kvaliteter. I kapittel 2, 9 og 10 derimot skildres en keiser som selv er i stand til å kontrollere sine dyder og laster. I kapittel II nevnte jeg at Gill presenterer et syn hvor hver enkelt person i antikken var i kontroll over sine egne moralske kvaliteter. Mellor presenterer et annet syn og hevder at personligheten ble satt ved fødselen.⁷⁴ Jeg mener å finne igjen begge disse i Svetons to biografier. Eksempelvis fremstilles Domitian, som selv i kontroll over sine egne moralske kvaliteter, men at hans dyder som regel bunner i hans gjennomgående dårlige karakter. Keisernes muligheter til selv å velge utfallet av enhver situasjon, vil bli drøftet videre nedenfor.

Idealkeiseren og den retoriske tyrann

Jeg har så langt i dette kapittelet belyst hvordan Vespasian og Domitian står i forhold til hverandre i deres respektive biografier i *De vita Caesarum*. Sammenligningen har som regel hatt utfallet at de står som rake motsetninger. Jeg vil i det følgende se hvordan Vespasian og Domitian passer inn i bildet av idealkeiseren og den retoriske tyrann. Her vil jeg ta utgangspunkt i den retoriske tyranns laster, som presentert i kapittel II, og de dydene jeg argumenterte for at var mest fremtredende for idealkeiseren.⁷⁵

Der Vespasian viser *clementia* ovenfor befolkningen, blant annet ved å spare livet til potensielle konkurrenter til keiserembetet (*Vesp.* 13-14), viser hans sønn *saevitia* ved å henrette og torturere på grusomme måter (*Dom.* 10, 11). På tilsvarende måte roser Sveton Vespasian for hans *liberalitas* (*Vesp.* 17, 18), og fordømmer Domitians brutale handlinger etter at han har ruinert staten (*Dom.* 12). I dette tilfellet er ikke lasten *avaritia*, som henviser

⁷⁴ Se side 25-26

⁷⁵ Se side 24 og 42

til tyrannens grådighet etter makt og rikdommer,⁷⁶ nevnt av Sveton. Derimot nevner han to ganger *cupiditas* (*Dom.* 9, 10), som i stor grad overlapper med *avaritia*.⁷⁷ *Civilitas*' betydelige rolle i keiserbiografiene er flere ganger blitt trukket frem, og dyden vitner om en ydmyk og medgjørlig keiser (*Vesp.* 12). Domitian oppfører seg alt annet enn ydmykt når han oppfordrer folket til å tiltale han som en gud, og i den sammenheng blir han omtalt med lasten *arrogantia* (*Dom.* 12), som har store fellestrekk med *superbia*.⁷⁸ *Libido* er nevnt i begge biografiene. I Domitians tilfelle kritiserer Sveton han for hans seksuelle utsvevelser (*Dom.* 22). Vespasian derimot fikk, ved lovgivning, slutt på alt begjær etter luksus og seksuelle utsvevelser (*Vesp.* 11). *Libidos* motsats er *moderatio*, som oftest kommer til uttrykk ved moderat bruk av makt, noe Vespasian i flere tilfeller demonstrer, i motsetning til sin sønn.

Slik passer fremstillingen av Vespasian og Domitian inn i et stereotypisk bilde av idealkeiseren og den retoriske tyrann. Dersom det fullstendige innholdet i biografiene tas i betraktning, er det imidlertid tydelig at dette er en forenkling, da det finnes rom for individualitet. Keiserne utfører også handlinger som strider mot den kategorien de har havnet i, hvilket problematiserer muligheten til å konstatere at den ene var god og den andre var ond. Jeg har imidlertid argumentert for at dette er et typisk sjangertrekk ved Svetons valgte form for biografi, og at deres angivelige motivasjoner farger selve handlingen. De stadige referansene til blant andre Jones og Levick i dette kapittelet indikerer at det på flere områder er legitimt å sette spørsmålstejn ved Svetons skildringer. Jeg mener det er nødvendig å forstå hvordan Sveton metodisk arbeidet, for så å forsøke å avdekke om fremstillingen av Vespasian som god og Domitian som en ond keiser, var stereotypisk konstruert fra Svetons side.

Svetons metode: Hvordan bygde han opp biografiene?

Når det gjelder oppbygningen av *Divus Vespasianus* og *Domitianus*, er det flere trekk som er karakteristiske: Kronologien er til stede i varierende grad, men oppbygningen styres snarere av assosiasjoner, det vil si at temaer som oppfattes som beslektede ofte dukker opp etter hverandre. Narrasjon forekommer kun av og til, men et helt hendelsesforløp presenteres sjelden. Snarere blir leseren kjent med skikkelsene gjennom rubrikker, altså mindre avsnitt med handling som blir avløst av hverandre. I disse blir anekdotene presentert, og dette er

⁷⁶ Dunkle, 1971, 19

⁷⁷ Morwood, 1994, *cupiditas*: 49, *avaritia*: 21; Ifølge Jones, 2000, 91, er *avarita* benyttet i denne situasjonen i andre kilder som Aurelius Victors historieskrivning.

⁷⁸ Dunkle, 1971, 19

ifølge Sveton selv også hans hensikt: ”Etter å ha gitt så å si et riss av hans liv, vil jeg behandle de enkelte deler av dem særskilt, ikke kronologisk, men etter deres art for på denne måten å gjøre min påvisning av dem tydeligere så at man lettere kan få kjennskap til dem.”(*Aug.* 9). Dette utdraget er blitt betraktet som Svetons beskrivelse av sin egen ambisjon, nettopp at han vil behandle temaene hver for seg i egne rubrikker. Hensikten bak dette er klart retorisk, da denne type inndeling også ble benyttet av talerne, for å skape tydelighet i sin argumentasjon.⁷⁹ Wallace-Hadrill påpeker imidlertid: ””rubric” describes the end-product, not the method”. Således er disse rubrikkene resultatet av Svetons arbeidsmetode, og ikke metoden i seg selv.⁸⁰

R.G. Lewis hevder at hver biografi i *De vita Caesarum* kan deles inn i tre: Den første delen omhandler keiserens egen bakgrunn og familiebakgrunn, og deres karriere før de tiltrådte keiserembetet. Den andre delen er selve regjeringsperioden, og den tredje delen har et mer narrativt preg, som dreier seg om tiden rundt dødstidspunktet. I dette forløpet opptrer temaer som opphav, *honores*, regjeringsstil og personlige sedvaner. I den første delen, altså tiden før de inntrådte som keisere, hevder Lewis å se en klar sammenheng mellom *De vita Caesarum* og Ciceros fremstilling av tilsvarende perioder i sine verk. Han mener på grunnlag av dette at det er svært sannsynlig at Sveton i sitt arbeid med disse delene fulgte et standardforløp. Riktignok er det ikke denne delen av biografiene som står i fokus her, men det er en påminner om at keiserens personligheter blir fastsatt allerede i innledningskapitlene. De bragdene som ble utført før keiserembetet, la listen for keiserlig oppførsel. Leseren får derfor tidlig inntrykk av om de er verdige sitt embete eller ikke.⁸¹ Dette er i tråd med den stereotypiske oppbygningen, som presentert i kapittel II. Den andre delen, hvor handlingen er lagt til hver enkelt keisers regjeringstid, mener Lewis er den mest statiske og skjematisk.⁸²

Jeg mener at en slik tydelig inndeling i ulike faser i biografiene indikerer at Sveton trolig hadde en metode for hvordan en biografi skulle bygges opp. Rubrikkene er ofte korte, noe som er ekstremt i flavisk sammenheng, da disse biografiene er betydelig kortere enn de juli-claudiske biografiene. Lite informasjon er gitt om omstendighetene rundt ulike tilfeller. Eksempelvis gir ikke forfatteren leseren innblikk i Helvidius Priscus' mange år som motstander av keiserinstitusjonen og Vespasian, men bare til enkelttilfeller av frekkhet. Noen

⁷⁹ Mellor, 1999, 148-149

⁸⁰ Wallace-Hadrill, 1995, 13

⁸¹ Caligulas laster ble tidlig fremtredende (*Calig.* 11). Neros far omtalte sin sønn som et uhyre rett etter fødselen (*Nero.* 6). Domitian var ussel allerede i ung alder (*Dom.* 1) Titus biografi derimot åpner med at ”Titus (...) er blitt kalt ”menneskeslektens lys og glede”” (*Tit.* 1). Tidlig i Vespasians biografi gjør Sveton det tydelig at keiseren har æren for at Romerriket igjen ble stabilt (*Vesp.* 1).

⁸² Lewis, 1991, 3641

informasjon om og rundt selve Saturniusopprøret blir heller ikke presentert, bortsett fra de negative konsekvensene det fikk i form av keiserens paranoia og grusomhet.

Hvilke kilder biografen har benyttet seg av er vesentlig for resultatet. Wallace-Hadrill peker på at det blir oppgitt flere detaljer i biografiene, som neppe ble hentet fra vanlige historieverk.⁸³ Opplysninger som at skuespilleren Apelles av Vespasian fikk fire hundre tusen sestertser (*Vesp.* 19), eller at Domitian økte soldatlønnen med tre stykker gull (*Dom.* 7), kom trolig fra andre kilder enn ren historieskrivning. Det er nærliggende å tenke seg at dette også gjelder for mange av de administrative detaljene, som lovgivningen. Trolig arbeidet Sveton ut fra en metode der det gjaldt å trekke ut det han mente var de viktigste detaljene i en situasjon, ut fra en eller flere kilder. Antagelig ble flere av hans anekdoter også skrevet på grunnlag av egen hukommelse, eller ut fra historier han hadde hørt. Referanser til hans kilder finnes i biografiene, men slike er få i de flaviske biografiene, og enda sjeldnere er opphavet navngitt. Trolig kunne Sveton for dette regimet konsultere flere personer som hadde gjort egne erfaringer, men han benyttet også andre kilder. Trolig etterlatte forfattere som Plinius den eldre og Josephus seg litteratur om Vespasian.⁸⁴ Karakteristisk for Sveton, er at han sjelden nevner de historiske kildene sine. Samtidig er det liten tvil om at han benyttet seg av slike. Helt klart benyttet han seg også av keiserens personlige memoarer,⁸⁵ eksempelvis siterer han fra keiserens *Om hårets pleie i Domitianus* (*Dom.* 18).

Noen eksempler fra keiserbiografiene kan illustrere hans metoder når det kommer til å tolke kildematerialet. I begynnelsen av *Gaius Caligula* skriver Sveton at det strides om hvor Caligula ble født, Gaetulicus hevder han kom til verden i Tibur, men Plinius den eldre skrev det var i Ambitarvium. Noen vers som gikk på folkemunne derimot fortalte at han ble født i en militærleir (*Calig.* 8). Her avslører Sveton at han i sitt arbeid har tatt flere kilder i betraktning. Nedenfor i samme kapittel fortsetter han drøftningen ved å henvise til enda en kilde: ”Av de daglige referater ser jeg at han er blitt født i Antium.” Deretter går han over i å drøfte de andre kildene, for så å avkrefte deres påstander ved å henvise til andre kilder, eller sette spørsmålsteget ved deres motivasjon for fremstillingen. Slike henvisninger til kilder forekommer i varierende grad i keiserbiografiene, og vitner om at Sveton arbeidet ut fra en mengde kildemateriale. Hvor flittig kildene ble benyttet, vet vi derimot lite om. I *Divus Vespasianus* forteller Sveton at han hadde gjort grundige undersøkelser om hvorvidt Vespasians forfar Petro var galler eller ikke (*Vesp.* 1). I forbindelse med Vespasians

⁸³ Wallace-Hadrill, 1995, 13-14

⁸⁴ Baldwin, 1983, 187

⁸⁵ Wallace-Hadrill, 1995, 63

pengegriskhet får vi vite at ”Noen sier at pengebegjærigheten var en medfødt skavank hos ham [...] Men det er også de som mener at nøden tvang han” (*Vesp.* 16). Her er det tydelig at Sveton i sitt arbeid først presenterer temaet, Vespasians pengegriskhet, deretter tar han ulike argumenter for årsaken til griskheten i betraktning, for så å ta et standpunkt: Vespasian var grisk fordi han måtte, hvilket bekreftes av den gode anvendelsen han gjorde av pengene. Disse to eksemplene indikerer en analytisk metode som fungerte både på litterære og muntlige kilder. Svetons analytiske metode blir ofte avløst av mer narrative sekvenser, men disse er ofte korte på grunn av det ensidige fokuset på enkeltpersonen.⁸⁶ Trolig er det derfor vi får vite påfallende lite om Saturniusopprørets karakter, Sveton påpeker jo nettopp at Domitian aldri rakk å delta i nedslåingen, derfor er det viktigste for Sveton vektlagt: den negative konsekvensen opprøret fikk for keiserens personlighet, og dermed for riket og borgernes velbefinnende.

Således kan Svetons metode hevdes å være analytisk, med et ensidig fokus på enkeltpersonen. Han var trolig selektiv ovenfor sine kilder, og trakk ut detaljene som var mest beskrivende for karakteren. Derfor var eksempelvis utenrikspolitikk der keiseren ikke var personlig involvert uinteressant for Sveton (*Vesp.* 8), selv om den selvsagt kan ha vært viktig for riket som sådan. Videre var hans metode evaluerende, da han tar begge keiserens både dårlige og gode sider i betraktning.⁸⁷ Hans fokus er derfor ikke utelukkende på enten god eller ond, til tross for at den ene moralske kvaliteten ender opp som dominerende på grunn av angivelige motivasjoner. Trolig var denne fremstillingen et resultat av hans egen retoriske skolering og påvirker det inntrykket leseren får av keiserne. Hans valgte sjanger gjorde det også mulig for han å være selektiv i forhold til hvordan han valgte å bygge opp biografiene. Ingen kronologiske krav var satt, og Sveton kunne selv velge hvilken kontekst anekdotene ble satt inn i. Å sette en negativ anekdote i en positiv kontekst og omvendt, er et uttrykk for at han ønsket å dempe effekten av anekdoten. Videre er det karakteristisk at der Domitian får god omtale, så lar Sveton det skinne igjennom at dette kun var av påtatt godhet (*Dom.* 9), og at keiserens dårlig moral lå til grunn for alle hans handlinger, gode som dårlige.

Divus Vespasianus og Domitianus: stereotyper?

Å fremstille to keisere som rake motsetninger kan også hevdes å være et metodisk grep. Det er mange av Domitians trekk som er sammenfallende med den retoriske tyranns dyder, og

⁸⁶ Wallace-Hadrill, 1995, 14-15

⁸⁷ Lewis, 1991, 3643

Vespasians får gjennomgående god uttelling i gjennomføringen av idealhandlingene. Dette, sett i sammenheng med forskningen som er presentert ovenfor, sår liten tvil om at fremstillingen på flere punkter kan hevdes å være gjengitt i strid med de faktiske hendelser. Følgelig kan det være beskrivende å spørre seg hvor ulike disse keiserne egentlig var. Her ønsker jeg å ta stilling til keiserens forutsetninger og muligheter til å handle annerledes. For dersom det viser seg at de hadde et valg, om enten å handle godt eller ondt i situasjonene som er presentert i dette kapittelet, vil det utfallet de angivelig selv valgte være illustrerende for deres personlighet. Videre vil det belyse hvorvidt Svetons fremstilling var stereotyp.

Som allerede nevnt så hevder Sveton at Vespasians griskhet på den økonomiske fronten var tvungen, da statens ressurser var utpint etter omveltninger som fant sted før han kom til makten. Med andre ord hadde ikke Vespasian annet valg enn å ”raske til seg fra alle kanter” (*Vesp.* 16). Domitian derimot gis inntrykk av å ha hatt et valg. Han hadde tross alt selv satt seg i økonomisk ruin, og hadde derfor valgt sin egen situasjon. I denne situasjonen kunne Domitian altså ha valgt å være mer moderat med ressursene, og dermed unngått å måtte ty til overgrep på befolkningen.

I flere situasjoner hadde Vespasian også muligheten til å velge på lik linje med sin sønn, eksempelvis ovenfor Mettius Pomposianus, som Vespasian benådet og utnevnte til konsul, men som Domitian tok livet av. Sveton forteller at Pomposianus stod anklaget for det samme under de to keiserne, dermed valgte de to flaverne helt forskjellig ut ifra en tilsynelatende lik situasjon. Domitian hadde valget om å reagere som sin far med *clementia*, men valgte motsatt. Flere eksempler indikerer det samme: Domitian velger nesten alltid den handlingen som får negativt utfall. Vespasian det motsatte: Senatoren fikk økt *libertas* under Vespasian, innskrenket under Domitian. Vespasian motsatte seg lenge ærestitler (*Vesp.* 12), Domitian derimot tok tilnavnet *Germanicus*, og det etter kriger som ikke får spesielt god omtale av Sveton (*Dom.* 13).

Mønsteret er tydelig, keiserne hadde like utgangspunkt for flere av sine handlinger, men deres egne valg avgjorde utfallet. Nettopp dette valget styrer og illustrerer deres personligheter, og slik blir deres dyder og laster motsetninger. Videre er det karakteristisk at Vespasians handlinger alltid ble foretatt til det beste for staten, selv hans laster. Hans kriger førte til fred i riket, han benådet senatorer og var ydmyk ovenfor folket. Domitians handlinger derimot ble foretatt på et egennyttig grunnlag. Hans kriger ble startet fordi han ønsket å hevde seg selv, han tok livet av senatorer og viste seg arrogant ovenfor folket. Videre er utfallet alltid i tråd med intensjonen: Vespasians kriger var rettmessige og førte til annekasjoner. Domitians hærtog ble foretatt på et urettmessig grunnlag, og førte til fint lite. Videre var

økonomisk stabilitet utfallet av Vespasians pengegriskhet. Domitians ønske om popularitet, hadde derimot rikets økonomiske ruin som konsekvens. De hensikter og årsaksforklaringer som er oppgitt, er derfor med på å skape et ytterligere skarpt bilde. Slik er det tydelig at den gode keiseren alltid handlet til det beste for riket og borgerne. Den onde keiseren handlet til det beste for seg selv. Slik viste de henholdsvis ydmykhet (*civilitas*) og arroganse (*arrogantia*).

Her må det imidlertid presenteres et ”men”. Domitians administrative tiltak er vanskelig å plassere, da Sveton viser seg lite kritisk til disse. Reformene fikk riktignok sine negative konsekvenser for senatorstanden, men dette er ikke poengtert på lik linje som hans politikk ovenfor dem, i kapittel 10. At flere av keiserens tiltak fikk sin negative konsekvens ved at han selv brøt med dem i ettertid, er imidlertid karakteristisk. Eksempelvis skiller han seg fra sin kone og tar henne deretter tilbake, i strid med sin egen lovgivning (*Dom.* 8, 13). At han ikke tok i mot arv fra folk som hadde barn i live, får sin motsats i hans pengegriskhet (*Dom.* 9, 12). Likevel viser Sveton seg positive til reformene og jeg tolker han dit hen at reformene skled ut med de påfølgende keiserne (*Dom.* 8).

Videre er det tydelig at det også er rom for personlighet i biografiene. Dette kan imidlertid hevdes å være relatert til den stereotypiske fremstillingen, da keiserens personlighet presenteres som knyttet til handlingene. Personlighetene som gjengis mot slutten av biografiene er også i stor grad i overensstemmelse med det inntrykket som er gitt underveis i teksten. Karaktertrekk generelt kan hevdes å ligge utenfor en stereotypisk tilnærming. Den nære relasjonen mellom handlinger og personlig moral i antikken argumenterer imidlertid for at også disse kan ligge innenfor stereotypiene. Personlighetene fortjener imidlertid en egen studie. Dette faller utenfor denne avhandlingen, men jeg ønsker å påpeke at jeg mener at de omtalte individualitet faller delvis utenfor Svetons stereotypiske tilnærming, da mer individuelle trekk finnes i biografiene, også utover den gode eller dårlige moralen (*Vesp.* 20-25; *Dom.* 14-20).

Komparasjonen i dette kapittelet har vist at Vespasian og Domitian er svært ulikt fremstilt i sine biografier. Med få unntak er Domitian fremstilt som en ond og egennyttig keiser. Vespasian er hans motsats, den gode keiseren. Slik er en stereotypisk tilnærming tydelig, men det er åpenbart at den ikke er gjennomgående, da Domitian får god omtale på enkelte områder. Til tross for slike unntak fra den stereotypiske tilnærmingen, er det imidlertid tydelig hva som karakteriserte den gode og den onde keiseren, og hva som var Svetons utgangspunkt.

Motivasjonen bak, noe Sveton kunne ha lite kjennskap til, bestemmer ofte konsekvensen av en handling. Som regel er det denne som styrer handlingen i retning av en stereotypi, som Vespasians ønske om statens velbefinnende eller Domitians streben etter personlig *gloria*. I sin vurdering av kildene valgte Sveton de episodene der det aktuelle enkeltindividet stod i fokus, og i sin evaluering lot han deres angivelig personlige hensikter spille inn som avgjørende for utfallet. At keiseren selv som regel stod fritt til å velge, forsterker dette bildet av enkeltpersonen som enten god eller ond, og av keiserne som motsetninger. Sveton arbeidet ut fra en metode der både de positive og negative sidene skulle betraktes, men ved å tillegge disse den motsatte motivasjonen, forsterket han den allerede dominerende egenskapen.

Som nevnt innledningsvis er det bred enighet om at bildet av Domitian er delvis konstruert. Jeg vil hevde ut fra min analyse og den moderne forskningen, at bildet av Vespasian også var preget av fabrikkeringer fra Svetons side. Sannsynligvis tilpasset Sveton handlingene til hver enkelt, ved å utelate detaljer eller plassere disse i en viss kontekst, samt tillegge hensikter. Slik behandlet han den gode og den onde keiseren forskjellig ved å velge det positive for den gode og det negative for den onde. Metoden derimot var den samme.

Når dette er sagt er det nødvendig å påpeke at Svetons metode alene ikke kan forklare årsaken til fremstillingen. Forfatterens egen samtid og hans litterære forutsetninger har utvilsomt farget resultatet. Neste kapittel vil således ta for seg tekstens historiske og tekstuelle kontekst, for å kunne si noe om Svetons hensikt bak teksten.

Kapittel V. Tolkning: *De vita Caesarum*s historiske og tekstuelle kontekst

For regelen er som følger, når gode gjerninger er gjort av onde menn, så må det tydeliggjøres at det er agenten som fortjener sensur, ikke handlingen.¹

Plinius, Panegyricus 46

Som litterært aktiv under adoptivkeiserne, regimet som sørget for Domitians *damnatio memoriae*, var Sveton i godt selskap i sin kritiske tilnærming til keiseren. Mye av litteraturen som ble skrevet under dette regimet, og først og fremst under Nerva, Trajan og Hadrian, hyllet de samtidige keiserne og fordømte den siste flaveren. Vespasian opptrer sjeldnere i disse tekstene, da de først og fremst kontrasterer de nye gode keiserne med tyrannen Domitian. Som følge av dette vil fokuset i dette kapitlet hovedsakelig ligge på Domitian og senere forfatteres persepsjon av keiseren.

Etter analysen i forrige kapittel melder det seg raskt oppfølgende spørsmål: Hva avslører god-ond-tematikken om forfatteren og opphavssituasjonen? Dette er min andre problemstilling, og fokuset rettes mot forfatteren og hans samtid. Følgelig vil *De vita Caesarum* i dette kapitlet bli benyttet som en levning, altså som en kilde til sin egen samtid. Min ambisjon i dette kapitlet er todelt. For det første ønsker jeg å se selve fremstillingen av Vespasian som god og Domitian som ond, i forhold til Svetons samtid. For det andre vil jeg drøfte forfatterens hensikt, både med selve teksten og med god-ond-tematikken.

Følgelig vil jeg i dette kapitlet studere Svetons samtid i en historisk kontekst og i en tekstuell kontekst.² Den historiske konteksten rommer temaer som ideologi, politikk og mentalitet. Sveton vil her ses i sammenheng med Plinius og Tacitus og deres tekster. Overgangen fra flavere til adoptivkeisere vil bli vektlagt, og videre vil det være essensielt å se hva tekstene kan fortelle om deres samtid. Den tekstuelle konteksten består av tidens litterære retningslinjer, altså de tekstlige forutsetningene for keiserbiografiene. Flere av disse som retorikk og sjanger er tidligere nevnt, men fortjener en ny drøfting i forbindelse med det nye regimet. Da Svetons biografier er bygget opp av anekdoter ønsker jeg spesielt å ta disse i betraktning. Drøftingene av de to kontekstene vil være avgjørende for studiet av forfatterens hensikter bak *De vita Caesarum*. Forfatterens motivasjon og tekstens funksjon vil derfor bli drøftet separat, men i lys av de kontekstuelle slutningene.

¹Egen oversettelse etter Radice, 1969

²Iddeng, 2005, 432, 437, 444

Kapittelets mål er således å peke på elementer, både historiske og tekstuelle, som styrer fremstillingen. Trolig er det et samspill av disse som avgjør hvilken form Svetons fremstilling av Vespasian og Domitian tar i *De vita Caesarum*.

Fra flavere til adoptivkeisere: historisk kontekst

De vita Caesarum ble utgitt i keiser Hadrians regjeringstid, den tredje keiseren i regimet som overtok etter flaverne. Arbeidet ble imidlertid antagelig påbegynt under Hadrians forløper, Trajan. Sveton arbeidet i adoptivkeiserens administrasjon. Under Trajan besatt han postene som *a bibliothecis* og *a studiis*. Embetet som Hadrians *ab epistulis* var imidlertid hans karrieremessige høydepunkt.³ Forfatteren og hans forutsetninger vil bli videre drøftet nedenfor. Her vil jeg nøye meg med å gjenta at jeg her regner regimene under Nerva, Trajan og Hadrian, som Svetons samtid og keiserbiografiens historiske kontekst.

I denne sammenheng er *De vita Caesarum*s samtid i fokus, da enhver teksts samtid er avgjørende for det litterære resultatet. Tidens politiske og sosiokulturelle strømninger preget mest sannsynlig forfatteren i skriveprosessen.⁴ Dette gjør kildematerialet rikere ettersom litteratur som er produsert på et tidspunkt, også kan benyttes som kilde til denne, uansett innhold. I dette tilfellet kan Sveton benyttes som en kilde til adoptivkeiserens regime, og især dets holdninger til keiserlige forløpere. Dette vil jeg komme nærmere inn på nedenfor. Først ønsker jeg å illustrere hvordan overgangen fra flavere til adoptivkeisere er blitt skildret av forfattere som tilhørte det sistnevnte regimet.

Til tross for deres ulike sjangre og tematikk, så berører både Sveton, Tacitus og Plinius overgangen fra en tyrannisk keiser til gode keisere. Domitian ble i år 96 utsatt for en sammensvergelse fra medlemmer av sitt eget hoff, med døden som følge for keiseren. Domitians minne ble deretter utsatt for *damnatio memoriae*, av den påfølgende keiser Nerva. Plinius skildrer denne overgangen flere ganger som revolusjonerende, i sin panegyrikk til keiser Trajan. Spesielt ved sammenlignelser mellom Domitian og den nye keiseren. Allerede i kapittel 2 kommer den første referansen til det tidligere regimets siste keiser:

Vekk med alle ytringer preget av frykt: Jeg vil ikke se disse lenger. Fortidens lidelser er forbi, så la oss kvitte oss med ordene som tilhører denne. En åpen hyllest til vår keiser krever en ny form, nå som språket for vår private samtale er endret. (*Pan.* 2)

³ Wallace-Hadrill, 1995, 5-6

⁴ Iddeng, 2005, 432-434

Til tross for at hans navn ikke nevnes, er referansen til Domitians regime tydelig. Utdraget indikerer en drastisk overgang mellom de to keiserdynastiene, der en tyrannisk keiser som bidro til folkets lidelser er blitt erstattet med en felles far og frihet for folket. Videre er det verdt å merke seg at Plinius hevder at både det private og det offentlige livet under de nye keiserne var annerledes enn tidligere. Noe som vitner om en total omveltning i samfunnet, ikke bare i det offentlige rom.

En litt annen tilnærming til overgangen møter leseren av *De vita Caesarum*, i det siste kapittelet av *Domitianus*:

Domitian selv hadde, sier man, drømt at det vokste en gullpukkel bak i nakken på ham og hadde ansett dette som et sikkert varsel om at staten etter hans død ville oppleve en tilstand av større glede og lykke. Slik gikk det jo også kort tid etter takket være de følgende keiseres rettskaffenhet og rimelighet. (*Dom. 23*)

Slik kontrasterer Sveton, i likhet med Plinius, de to regimene, og henviser til at maktskiftet førte til langt bedre tider. Likevel viser han seg mer behersket enn Plinius. Han nevner ikke engang Nervas, Trajans eller Hadrians navn, og kapittel 23 er blant få referanser til det sittende dynastiet. Plinius derimot bruker opptil flere ganger metoden med å sammenligne Trajan med hans onde forløper (*Pan. 6, 11, 20, 33, 48*). På tilsvarende måte er Sveton langt mer dempet i sin kritikk av den avdøde keiseren. Biografen er imidlertid her et unntak. Utover Plinius er det nemlig flere samtidige forfattere som ofte viser seg tilbøyelig til å nevne Domitians grusomhet i sammenligning med de nye gode keiserne. Den litterære autoriteten Tacitus kan hevdes å la sin bitterhet ovenfor Domitian skinne igjennom ofte, til tross for at han flere ganger benekter å være i besittelse av forutinntatte følelser (*Ann. 1.1; Hist. 1.1*). Spesielt er dette tydelig i de første og siste kapitlene av *Agricola*, her eksemplifisert med utgangspunkt i kapittel 3:

Men selv om keiser Nerva fra dette lykkelige tidevervs første daggry klarte å forene to lenge så uforenelige ting som prinsipatet og friheten, selv om keiser Trajan for hver dag har øket samtidens lykkefølelse, og selv om den offentlige sikkerhet ikke lenger bare er et håp og et hellig ønske, men bygger på en sterk og fast tro på oppfyllelsen av dette håp, fører menneskenaturens svakhet likevel til at botemidlene virker langsommere enn sykdommen selv. Og liksom våre legemer vokser langsomt mens livet hurtig slukkes, er det lettere å undertrykke begavelser og litterære sysler enn å vekke dem til live igjen, fordi uvirksomheten i seg selv virker tillokkende og den opprinnelig så forhatte lediggang til slutt blir noe som behager oss. Enda viktigere er den omstendighet at i løpet av disse femten år, som utgjør en betydelig del av et menneskes levetid, er mange omkommet av tilfeldige årsaker og nettopp de dyktigste som følge av keiserens grusomhet. (*Agr. 3*)

Utdraget forteller om to keisere som gjenopprettet friheten, sikkerheten og lykken i Romerriket etter det foregående tyranniet. I motsetning til Plinius, som omtaler sin samtid med stor positiv entusiasme, er det et melankolsk preg over Tacitus' tekst. Leseren gis inntrykk av at det til tross for keiserens gode innsats er en tendens i samfunnet, som ikke er gjenopprettelig. Selve mentaliteten i folket virker å være forandret, noe de nye keiserne ikke kan endre. På bakgrunn av dette vil jeg hevde, at Tacitus gir Domitians angivelige grusomhet en ny dybde, da hans gjerninger har gått langt mer i dypet, enn kun å henrette senatorer. Jeg tolker Tacitus dit hen, at Domitian gjennom sine 15 år som keiser berøvet folket for evnen til å uttrykke seg gjennom kunsten. Han henrettet folk som lovpriste andre enn keiseren og brant deres skrifter. Kyndige i filosofi ble landsforvist, og han hindret innovasjoner i kunst og vitenskap (*Agr.* 2). På denne måten går Domitians grusomhet utover det rent kjødelige, han berøvet også folket for kunsten og ånden. Hans grusomhet var dermed stor.

Tacitus presenterer her et pessimistisk syn på utviklingen mot et stadig mer autokratisk styre, som bidro til et stadig større fall i moral.⁵ Han skrev aldri historien om sin samtid, men at han betraktet denne som bedre tiden under Domitian er tydelig: "for vi kan tenke som vi ønsker, og tale som vi tenker" (*Hist.* 1.1).⁶ Tacitus' utsagn står her i kontrast til Domitians regime, hvor angivelig vel frittalende senatorer ble henrettet (*Dom.* 10). Talefriheten fremstilles både hos Tacitus og Plinius, som den fremste forskjellen mellom tyrannen og de gode keiserne. Slik kontrasteres ofte tilstandene under Domitian, med adoptivkeiserens regime, i en god-ond-tematikk. (*Agr.* 2, *Pan.* 47-48). De bevarte bøkene av Tacitus' *Historiae* inneholder kapitler hvor også Vespasian er omtalt. Ifølge Tacitus var han den første av alle keiserne som endret seg til det bedre (*Hist.* 1.50), og det er tydelig at Tacitus betraktet Vespasian som blant de gode keiserne (*Hist.* 2.5).⁷

Tacitus, Plinius og Sveton berørte altså felles temaer, til tross for deres ulike ambisjoner og sjangere. Deres holdninger ovenfor de omtalte keiserne var derimot varierende. Både Tacitus og Plinius åpner sine beretninger med en fordømmelse av Domitian. Keiserens økende autokrati og sensurering er utgangspunktet for fordømmelsen. Med andre ord får leseren inntrykk av en radikal overgang mellom de to regimene, fra tyranni til harmoni. En overgang som er modifisert med Sveton og *Domitianus*.

Til tross for at regimet var nytt, var ikke aktørene på toppen av samfunnet nye. Både Trajan og Nerva hadde viktige embeter under flaverne, som symboliserte det som

⁵ Mellor, 1993, 63-67

⁶ Egen oversettelse etter Wellesley, 1995

⁷ Levick, 1999b, 122

sannsynligvis var nære bånd til Domitian.⁸ Relasjonen til det foregående autokratiet er imidlertid kraftig nedtonet i tekstene. Plinius' beskrivelse av Trajans karriere under Domitian blir overskygget av Domitians angivelige sjalusi for Trajans dyder (*Pan.* 14). Videre blir Trajans holdninger fremstilt som de motsatte av Domitians angivelige *arrogantia*. Hans opptreden ovenfor folket vitnet om hans *civilitas*, blant annet ved hans moderate opptreden, og hans tilgjengelighet for de som ønsket å konsultere han (*Pan.* 23-24, 48, 55). Disse anti-domitianske holdningene ble sterkest formidlet av Plinius. Til tross for dette forsøket på å ta ideologisk avstand fra Domitian, var imidlertid Trajans politikk på flere områder i tråd med Domitians. Eksempelvis var det ifølge K.H. Waters uvanlig mange av Domitians rådgivere som fortsatte sin karriere under Trajan. Myntene som ble slått fulgte stort sett i det flaviske mønsteret. Trajan fortsatte også Domitians reguleringer av jordbruket.⁹ Det er bred enighet om at overgangen fra flavere til adoptivkeisere snarere var preget av kontinuitet enn brudd, og at dynastiskiftet snarere pekte i retning av økende autokrati.¹⁰

Den politiske kontinuiteten fortsatte også mellom Trajan og Hadrian. Den nye keiseren fortsatte i sin adoptivfars autokratiske styreform. Hadrian viste seg imidlertid langt mer interessert i litteratur og kunst enn Trajan. Spesielt var han hengiven til gresk kultur. Han skrev også selv, og diktet som nevnes mot slutten av *Vita Hadriani* i *Historia Augusta*, skal angivelig være ført av hans egen penn (*Hadr.* 25). Hadrians litteraturpolitikk er først og fremst aktuell i forbindelse med den tekstuelle konteksten, og vil derav drøftes nedenfor. Her vil jeg nøye meg med å påpeke at det finnes ingen *Panegyricus* fra Hadrians regime, ingen samtidig kilde som omtaler keiseren er bevart for oss i dag. Svetons *De vita Caesarum* derimot ble utgitt i hans regjeringstid, men var trolig påbegynt under Trajan. Dette vitner om verkets brede kontekst, og relevansen av Hadrians regime.

Den revolusjonerende overgangen, som tekstene vitner om, var trolig en illusjon skapt av et behov for å legitimere det nye regimet. Den rådende politikken var på flere felt den samme, trolig mer autokratisk, men med en politisk propaganda som hadde som hensikt å tale det motsatte.¹¹ P.A. Roche påpeker nettopp det paradoksale i at keiserens *moderatio* og *civilitas* blir skildret med over 30 dyder. *Panegyricus*' hovedbudskap var å poengtere *civilitas*, keiserens ydmykhet og likeverdighet med folket (senatorene). Benevnelsen av så mange dyder fører imidlertid til, at keiseren fremstår som langt over folket og senatorene både i

⁸ Bennett, 1997, 42-45

⁹ Waters, 1969, 390, 394, 398, 403

¹⁰ Iddeng, 2004, 262; Montgomery, 1996, 150-151; Waters, 1969, 385

¹¹ Roche, 2003, 433-435

verdighet og i moral. At han var han den eneste som frivillig kunne velge sitt eget forhold til lovene, forsterker dette inntrykket.¹²

Den sammenfallende god-ond-tematikken i disse tre tekstene taler for en rådende mentalitet under adoptivkeiserne om fordømmelse av den siste flaveren, og lovprisning av de nye keiserne. Sistnevnte er for så vidt ikke så overraskende, da lite litteratur i antikken kommer som direkte kritikk av den sittende keiseren. Samtidig er det nødvendig å ta med i betraktningen at disse tekstene, da de er produkter av sin samtid, også var med på å forme den.¹³ Dette er et viktig punkt, som jeg vil jeg komme tilbake til nedenfor. Forfatterens ufordelaktige beskrivelser av Domitian tjente ikke alene til fordømmelse av den avdøde keiseren. Samtidig fremhevet de Trajan som den gode keiseren, den ondes rake motsetning. Slik presenterer litteraturen og god-ond-tematikken nærmest en revolusjon på keisertronen. Trolig var det nettopp dette som var hovedmotivasjonen bak fordømmelsen. Slagordet *libertas* ble valgt av Nerva,¹⁴ og symboliserte forholdet mellom senatet og keiseren. *Panegyricus* viderefører denne tanken og forteller om Trajans ydmykhet ovenfor senatet. Domitians autokratiske styre var erstattet av en ny, liberal tidsperiode (*Pan.* 2).

Litteraturpolitikk under adoptivkeiserne: tekstuell kontekst

De vita Caesarum litterære forutsetninger har allerede blitt drøftet flere ganger så langt i avhandlingen. Disse kan imidlertid med fordel innordnes under den vidtfavnende kategorien tekstuell kontekst. Tekstuell kontekst er en fellesbetegnelse for de litterære retningslinjene en tekst forholder seg til, som videre er med på å bestemme tekstens uttrykk. Tekstens sjanger hører åpenbart, med sine sjangertrekk og sin tradisjon, til i denne kategorien. Språket som er anvendt, er også med å skape mening. I denne avhandlingen har jeg lagt særlig vekt på språkets moraliserende verdi, med fokus på dydene. Retorikkens brede gyldighet, og dens innflytelse på øvrig litteratur er blitt poengtert flere ganger, da dens relevans er essensiell. Svetons metode er også blitt drøftet, med fokus på hvordan han bygget opp sine biografier. Keiserbiografiene er også blitt studert intertekstuell, med fokus på dydene. Sistnevnte er imidlertid en kategori jeg mener det er fruktbart å betrakte ytterligere i samspill med *De vita Caesarum* og dens samtidige tekster.

¹² Roche, 2003, 436

¹³ Iddeng, 2005, 447-448

¹⁴ Iddeng, 2004, 230

Intertekstualitet forstås som en form for relasjon mellom tekster. Forbindelsen kan være et resultat av eldre teksters innflytelse på en forfatter, eller den kan komme av en større, felles litterær arv.¹⁵ Som tidligere nevnt benyttet Sveton seg av flere kilder av ulik karakter, som således var med på å forme hans verk. Blant annet er det blitt hevdet at Tacitus' arbeider var en inspirasjonskilde for biografen. Dette fordrer imidlertid at Tacitus' litteratur var tilgjengelig for Sveton.¹⁶ I en større sammenheng er prinsippet om intertekstualitet basert på oppfatningen om at det i en litterær krets, finnes noe som er allment for alle deltagende. Dette innebærer at noe er felles for flere på grunn av en allmenn litterær kulturarv. Ovenfor ble tre tilnærminger til overgangen fra flavere til adoptivkeisere presentert. Disse har en klar fellesnevner: en ond keiser ble avløst av gode keisere. Fellesnevneren kan ha vært et resultat av en rådende mentalitet uavhengig av tekstene, altså et felles tankegods. Med andre ord kan budskapet ha ligget latent hos forfatterne, på grunn av samtidens rådende mentaliteter, som preget forfatteren så vel som leseren. Eventuelt kan denne oppfatningen av Domitian som ond og Trajan som god, ha blitt presentert av en forfatter, for siden å bli gjenopptatt og eventuelt videreutviklet av andre.

Disse to variantene av intertekstualitet utelukker ikke nødvendigvis hverandre, da en ide kan utvikle seg til å bli en del av en felles mentalitet. Tekstene kan dermed ha påvirket samtidens eller ettertidens ideologi, i likhet med at tekstenes historiske kontekst hadde innflytelse på litteraturen. Slike vekselvirkninger vitner om det nære forholdet mellom tekst og kontekst. I denne sammenheng er det aktuelt å stille spørsmålet om Plinius og Tacitus skrev i tråd med en rådende oppfatning, eller om de var mer eller mindre ansvarlig for å introdusere denne.

Plinius og Tacitus var litterært aktive omtrent samtidig. *Agricola* ble utgitt i år 98. *Historiae* kom rundt ti år senere, og uvisst hvor lenge etter kom *Annales*.¹⁷ *Panegyricus* ble holdt i år 100. Av de to forfatterne er det Plinius som sterkest uttrykker motstand mot Domitian og foretar lovprisning av Trajan. Oppfatningen var likevel presentert tidligere, i Tacitus' *Agricola*. Samtiden er imidlertid ikke det rådende emnet i noen av Tacitus' tekster, selv om den riktignok er referert til. Således er ros av Nerva og Trajan, samt sverting av Domitian, langt fra hovedtemaet i *Agricola*. Snarere er teksten en lovtale over hans svigerfar, med en helt annen hensikt; å hylle hans minne. M. Wilson fører et lignende resonnement. Han konkluderer med at i *Agricola* blir Domitian ikke kontrastert med Trajan, men med

¹⁵ Iddeng, 2005, 446-447

¹⁶ Det er sannsynlig at Tacitus' litteratur var tilgjengelig for Sveton. Diskusjonene står om hvorvidt Sveton benyttet seg eller var inspirert av denne, Wallace-Hadrill, 1995, 1-2, 9-10; Wardle, 1998, 430-431

¹⁷ Mellor, 1993, 10, 14, 23

hovedpersonen, den gode Agricola. Domitian blir i teksten fremstilt som sydebukken, som angivelig skal ha forgiftet forfatterens svigerfar (*Agr.* 43).¹⁸ Jeg vil derfor hevde at Tacitus' litterære fremstilling av Domitian, ikke bør betraktes som noen propaganda for adoptivkeisernes regime, da hovedtemaet er et annet. Trolig har de rådende oppfatningene om den siste flaveren heller preget resultatet. Imidlertid tyder dette på at kontrasten mellom Domitian og Trajan var kjent før Plinius skrev sin panegyrikk. Plinius lanserte altså ikke noen form for anti-domitiansk propaganda med sin *Panegyricus*. Hans fremstillinger kan likevel ha fungert som normgivende for senere litteratur.

Budskapet om fordømmelsen av Domitian kan ha blitt spredt via sirkulasjon av litteratur. Forestillingen kan også ha vært allmenn, for så å bli forsterket av litteraturen. Balansen her var trolig hårfin, da ulike kretser og stender mest sannsynlig ikke delte de samme oppfatninger. Et eksempel på dette blir presentert av Sveton i *Domitianus*, i forbindelse med reaksjonene på keiserens død. ”Mordet på ham tok folket med stor sinnsro, men pretorianerne meget tungt, og de forsøkte straks å gi han navnet Divus [...] Senatet derimot viste en slik glede at senatorene om kapp skyndte seg til senatshuset som snart ble fullsatt” (*Dom.* 23). Langt fra hele befolkningen gledet seg altså over Domitians død, noe opptøyene i kjølvannet av mordet vitner om. Sveton hadde åpenbart heller ikke noe ønske om å fremstille det slik. Reaksjonene på dødsbudskapet indikerer at Domitian hadde god oppslutning blant pretorianerne, som også gjorde opprør under Nerva og krevde at keiserens mordere ble straffet (*Dio Cass.* 68.3.3; *Pan.* 6). Folket derimot viste verken glede eller sorg. Domitian var dermed verken hatet eller elsket av folket, skal vi tro Sveton. Trolig delte ikke disse gruppene Plinius' fordømmelse av den siste flaveren.

Da Plinius holdt sin panegyrikk til Trajan, var keiserens regime knappe to år gammelt. Budskapet gir imidlertid inntrykk av et veletablert styre, som nøt stor oppslutning blant folket. Opposisjon var likevel et faktum også under adoptivkeiserne, og klassisk nok kom denne fra den øverste standen. Nerva måtte takle flere uroligheter i kjølvannet av Domitians død, og senatorer ble henrettet under både Trajan og Hadrian (*Dio Cass.* 68.3.3, 68.5.4; *Hadr.* 9, 15).¹⁹ Samtidens tekster derimot vitner om standens brede bifall av keiserne, hovedsakelig hos Plinius, som gir inntrykk av å tale på vegne av hele senatet i sin panegyrikk. Det er nærliggende å tenke seg, at dersom det eksisterte misnøye med keiseren, kan det ha blitt vanskeligere å ytre denne etter Plinius' kraftuttrykk, som trolig la grunnlaget for keiserlig omtale fremover. H. Montgomery hevder i tråd med dette at *Panegyricus* i stor grad var rettet

¹⁸ Wilson, 2003, 532

¹⁹ Iddeng, 2004, 232

mot senatorene.²⁰ Lovtalen er blitt tolket som ren propaganda fra et regime, som var avhengig av å legitimere seg på grunn av motstand. At det eksisterte en form for propagandasystem styrt fra keiserne, er imidlertid blitt angrepet fra flere hold.²¹ Holdningene til det foregående regimet ble antagelig likevel kommunisert fra keiseren.²² Plinius' posisjon som keiserens nyutnevnte konsul taler for at hans fremstilling av Domitian ikke var i strid med Trajans egne ambisjoner. Da hadde han neppe presentert disse på et slikt tidspunkt, og det er trolig at *Panegyricus* aldri ville blitt utgitt. Sannsynligvis skrev Plinius i tråd med den allerede rådende oppfatningen. Uansett hensikt så kan *Panegyricus* regnes som å ha vært normgivende hva angikk omtale av det eksisterende regimet, da flere forfattere fulgte i hans fotspor.²³

Talefriheten var et viktig punkt på programmet for det nye regimet. Både Plinius' og Tacitus' tekster vitner om en liberal litteraturpolitikk, da folk endelig kunne mene som de ville, og ytre dette uten konsekvenser. At det var keiseren som måtte skape det liberale klimaet av toleranse, er vesentlig. Kun under en god keiser kunne derfor *libertas* komme til uttrykk.²⁴ Drøftingene som ble foretatt i forrige kapittel, indikerte at Domitian blir presentert som en motstander av senatorenes ytringsfrihet. Jeg har allerede påpekt at den reelle overgangen mellom regimene var langt mindre dramatisk enn tekstene uttrykker. Videre er det også trolig at Domitians litteraturpolitikk var mer moderat enn det de senere kilder vitner om.²⁵ Var dette også et område preget av kontinuitet?

J. Bennett hevder at flere av Trajans tidligere kolleger i keiserembetet hadde sensurert så kraftig at litteraturen hadde mistet mesteparten av sitt innhold, til fordel for retorikken. Det nye litterære klimaet beskrives videre som svært liberalt, og erklæres som arnested for en gjenfødelse av litteraturen. Bennett stiller imidlertid ikke spørsmålstegn ved mangelen på uttalt regimekritikk, og virker å være overbevist av de samtidige forfatternes lovprisning av talefriheten.²⁶ Et slikt syn kan kritiseres fra flere hold. Iddeng problematiserer gjenutgivelsen av Martials tiende bok under Trajan, og argumenterer for sannsynligheten av at dette ble foretatt under press av den nye keiseren.²⁷ Montgomery trekker frem to av Plinius' brev, hvis innhold står i strid med *Panegyricus*' talefrihet. I brevene advarer Plinius mot de farlige konsekvensene som kan følge av å skrive samtidens historie (*Ep.* 5.8, 9.27). Montgomery

²⁰ Montgomery, 1996, 151

²¹ Iddeng, 2003, 242-245; Wilson, 2003, 526-533

²² Iddeng, 2004, 245

²³ Wallace-Hadrill, 1995, 155

²⁴ Morford, 1991, 3432

²⁵ Iddeng, 2004, 189-190

²⁶ Bennett, 1997, 131-137

²⁷ Iddeng, 2004, 238-241

tolker dette dit hen, at Plinius mente at kritikk tryggest burde rettes mot avdøde personer.²⁸ Med sine anbefalinger indikerer Plinius at den virkelige talefriheten ikke stod i sammenheng med den som ble presentert i *Panegyricus*. Følgelig har vi meget få overleverte, regimekritiske verk fra denne tiden.

Til tross for deres uttalte *libertas*, førte trolig både Trajan og Hadrian en streng litteraturpolitikk, hvor krenkende litteratur ikke hadde noen plass. Hadrian tålte riktignok Florus' vitsing om sin egen person (*Hadr.* 16), men denne var så uskyldig at den ikke fremsatte noen trussel mot hans regime.²⁹ Juvenals satirer derimot er åpenbart kritiske til keiserinstitusjonen, og kritikk av Hadrian kan ofte spores i indirekte vendinger. Iddeng har imidlertid argumentert for at satirene ikke ble utgitt under Hadrian, og at keiseren derfor aldri leste disse, og at det er derfor "Juvenal tør der andre tier".³⁰ Mest sannsynlig la både Trajan og Hadrian bånd på samtidens retorikk, ved å gi uttrykk for hva som var akseptert og ikke. Tacitus skrev i *Historiae* at han senere ønsket å skrive historien om sin samtid (*Hist.* 1.1). Dette ble likevel aldri gjort, og vi får aldri vite om dette var årsak av hans bortgang, eller av at han aldri våget.

I et brev til sin venn Romanus, skriver Plinius om oppbygningen av *Panegyricus*. Her fremhever han den retoriske oppbygningen og bruken av retoriske virkemidler på bekostning av innholdet, som han omtaler som allerede kjent (*Ep.* 3.13). Retorikkens regler fordret at ros skulle kontrasteres med ris i en panegyrikk, og at denne gjerne kunne deles mellom to personer.³¹ Slik oppfordres det til en god-ond-tematisk innfallsvinkel til litteraturen. I tråd med dette valgte Plinius å kontrastere den gode Trajan med den onde Domitian. Hovedutfordringen til Plinius var imidlertid ikke tekstens innhold. Snarere var det den retoriske utformingen som bød på utfordringer. Bennett hadde derfor kanskje et poeng da han hevdet at en streng litteraturpolitikk førte til at de retoriske vendingene ble dominerende. At Trajans førte en liberal litteraturpolitikk er derimot mindre trolig.

Anekdoter som et retorisk grep

Anekdoter kommer inn som en kategori i den tekstuelle konteksten. Ved sine korte narrative fremstillinger, er det først og fremst anekdotene som illustrerer Vespasians og Domitians gode

²⁸ Montgomery, 1996, 149

²⁹ Kraggerud, 1996, 122-123

³⁰ Iddeng, 1996, 110-111

³¹ Montgomery, 1996, 145, 151

og onde sider i keiserbiografiene. Det historiske bildet av den gode Trajan, hos Plinius og Dio Cassius, er tilsvarende skapt av anekdoter. Jeg har i denne avhandlingen henvist til at flere stiller seg kritiske til Svetons bilde av Vespasian og Domitian, samt til Plinius' fremstilling av Trajan. Årsaken til denne kritiske tilnærmingen er forståelig: For det første var litteraturpolitikken trolig langt fra liberal, og det sittende regimet kan ha stilt krav til de litterære fremstillingene. Videre betraktes selve anekdotene, som en lite pålitelig kilde. Flere var resultat av sladder og sirkulering på folkemunne. Andre var resultatet av at forfatteren hadde fulgt godt med i retorikkundervisningen.

Jeg sammenlignet i kapittel II biografien med den epideiktiske retorikken, en retorikktype hvor Aristoteles, ifølge Andersen, hevdet at det gjaldt å overdrive.³² Å plassere Sveton i noen epideiktisk tradisjon var ikke min hensikt med dette, men snarere å poengtere at han gjennom sin retoriske dannelse, var påvirket av talekunstens retningslinjer. Han var trolig skolert i å sammenligne, med den hensikt å kunne avgjøre et positivt eller negativt utfall. Å fremsette historiske *exempla* for å belyse et poeng var også en del av den retoriske opplæringen. Anekdoter er utvilsomt underholdende, og ikke minst illustrerende for den omtalte personlighet, og nettopp dette er et viktig punkt: Anekdoter ble skrevet inn for å understreke en personlighet. Med andre ord var ikke *exemplumet* i seg selv hovedpoenget, men snarere hva dette belyste. Saller hevder at det for forfatterens del var underordnet hvorvidt anekdotene gjenspeilet et korrekt historisk forhold.³³ Bruken av den retoriske teknikken *inventio*, understreker dette. Cicero hevdet at det kun var et krav til en kjerne av sannhet i historieskrivning. Resten kunne diktes opp, men fremstilles som sannsynlig.

Flere av *De vita Caesarum*s anekdoter er karakteristiske. Eksempelvis er bildet av Domitian som spidder fluer i all ensomhet en klassiker. Jeg påpekte i kapittel IV at dette sannsynligvis er ment som en referanse til Domitians paranoide natur, et karaktertrekk som er tydelig flere steder i biografien.³⁴ Hensikten bak anekdoten er således etablert, den skulle beskrive keiserens natur. Når det er sagt, så melder spørsmålet om anekdotens sannferdighet seg. Alle narrative sekvenser skulle ha en kjerne av sannhet. Woodman skriver imidlertid at Cicero påpeker en svakhet ved dette punktet: Flere teksters kjerner av sannhet viser seg å være falske.³⁵ Flere anekdoter og mye av historieskrivningen kan således ha vært ren retorisk diktning fra forfatterens side. Slike forhold taler for at anekdotene kan ha vært inkludert kun for å skape et interessant hendelsesforløp.

³² Andersen, 2007, 29

³³ Saller, 1980, 70

³⁴ Southern, 1997, 123-124

³⁵ Woodman, 1988, 91

Dersom anekdoten fra *Domitianus* ikke hadde noen rot i virkeligheten, så problematiserer dette videre de moderne tolkningene av den. Jones tolker Domitians fluespidding som en referanse til keiserens behov for ensomhet, åpenbart satt i en negativ kontekst.³⁶ Utfordringen her er det faktum at dersom anekdoten ikke har noen rot i virkeligheten, så uthuler dette Jones' poeng. Riktignok argumenterer han med utgangspunkt i kapittel 21 i samme biografi, samt med beskrivelser fra *Panegyricus* (*Pan.* 49). Dette styrker utvilsomt argumentet, men disse er også anekdoter og representerer de samme problemene. Saller stiller spørsmålstegn ved den moderne forskningstradisjonen, her representert ved Jones, som ikke tar nok høyde for at anekdoter kan være dannet kun etter forfatterens fantasi. Han mener at anekdotene egner seg dårlig til å korrigere eller forstå det historiske bildet av keisere. Ut ifra disse kan vi verken avkrefte eller bekrefte det bildet de viser, da vi ikke kjenner til hvorvidt de har noen rot i virkeligheten eller ikke. Ifølge Saller kan vi vanskelig oppnå kunnskap om hvorvidt det fantes en kjerne av sannhet i anekdotene, og dersom denne eksisterte vet vi ikke hvilken del av fremstillingen kjernen representerer.³⁷ Hans tilnærming er forståelig dersom Waters' forklaring på fluespiddingen betraktes i forhold til Jones'. Waters foreslår at den kan være et symbol på Domitians jaktinteresse.³⁸

Ettersom anekdotene ble benyttet for å skissere en personlighet, kan denne personligheten ha endt opp som stereotypisk. Derfor er det sannsynlig at anekdoten kan ha gjenspeilet svært lite av den opprinnelige karakteren. Dunkles retoriske tyrann er et godt eksempel på dette, hvor dårlige herskere i ulike verk blir fremstilt med de samme egenskapene. Anekdotene kan ha blitt tilpasset til det uttrykket forfatteren ønsket å gi av sin skikkelse. Dette kan hevdes å være spesielt relevant for biografier, da de tilgjengelige kildene trolig inkluderte flere historiske enn biografiske detaljer. Jeg var i forrige kapittel inne på at Sveton mest sannsynlig ikke hadde kunnskap om Vespasians og Domitians motivasjoner bak sine handlinger. Andre detaljer som at Vespasian gråt selv over en rettferdig dødsdom (*Vesp.* 15), er det nærliggende å tenke seg at kan ha vært et resultat av enten rykter eller diktning fra Svetons side. Momigliano skriver at overgangen mellom fakta og ren diktning var mindre i biografi enn i historieskrivning, på grunn av mangelen på biografiske detaljer i kildene.³⁹ Rykter og sladder fikk en større plass i biografien, da disse ofte var de eneste kildene.

Anekdotene ble således tilpasset den ønskede personligheten til vedkommende. Dette innebærer at stereotypene kan benyttes som kilde til hvilke trekk, som ble betraktet som

³⁶ Jones, 1992, 32-33

³⁷ Saller, 1980, 79; Saller, 2000, 5-7

³⁸ Waters, 1964, 53, fotnote 9

³⁹ Momigliano, 1971, 56-57

karakteristiske ved den gode og den onde keiseren. En slik tilnærming ble gjort i avhandlingens kapittel III og IV. De moraliserende slutningene en kilde tar, vitner om samtidig mentalitet, og er slik en god kilde til ideologi. Vi er nok på tryggest grunn dersom vi tar utgangspunkt i at anekdotene kan benyttes som en levning og som et uttrykk for samtidens Roma. Anekdotebasert litteratur er for øvrig verdifull også som beretninger, da vi har få overleverte kilder. Her er det verdt å merke seg, at anekdoter ikke alene bygde opp Svetons keiserbiografier. *De vita Caesarum* inneholder referanser til annen kildelitteratur, som ikke er anekdotisk.

I kapittel IV drøftet jeg Svetons analytiske metode og hans tilnærming til sine kilder. Flere rubrikker inneholder konkrete opplysninger om administrative reformer, lover, økonomiske trekk og lignende. Sannsynligvis hadde Sveton tilgang til denne type kilder i arkivene, i likhet med rene historiske detaljer som knyttes til keiseren. Slike faktaopplysninger er også mer unike for hver keiser, og er derfor i mindre grad utsatt for stereotypier. At forfatteren kan ha vært selektiv i sitt utvalg er imidlertid et poeng. Han kan ha valgt ut de opplysningene som passet best inn i det bildet han ønsket å skape. Uansett er det verdt å merke seg, at ikke alle opplysningene som finnes i biografiene er resultat av en anekdotisk fremstilling. Enkelte kan betraktes som mer troverdige enn andre, gjerne etter en sammenligning med andre kilder. Det narrative og retoriske preget det har, må imidlertid alltid ligge bevisst hos leseren.

Svetons hensikt og tekstens funksjon

Drøftingene som er blitt gjort så langt i dette kapittelet vitner om at god-ond-tematikken er gjennomgående i *De vita Caesarum*, og i flere av dens samtidige tekster. Forskjellene mellom den gode og den onde illustreres ofte ved hjelp av anekdoter, som belyser hver enkelts personlighet. Domitian er en felles syndebukk hos både Plinius og Tacitus, som hos Sveton. Den gode Vespasian derimot er byttet ut med Trajan og Agricola.

Sveton viser seg mindre opptatt av sin egen samtid i sine biografier, enn sine kollegaer. Plinius egner seg her dårlig i en sammenligning med biografen. Tacitus derimot skrev i likhet med Sveton i et historisk perspektiv. Flere referanser til det sittende regimet er likevel å finne hos Tacitus, ofte innledningsvis og avslutningsvis i hans tekster. Tapet av keiserbiografiens forord er her betydelig, da dette fullt mulig kan ha inneholdt referanser til det sittende regimet. Vi vet at keiserbiografiene var tilegnet Septicus Clarus, som var

pretorianerprefekt en periode under Hadrian. Mest sannsynlig ble denne dedikasjonen nevnt i forordet, men utover dette har vi ikke kjennskap til dets innhold. At Sveton var mer nøktern med hensyn til lovprisning av det sittende regimet enn Tacitus, er imidlertid sannsynlig. Den korte, referansen i *Domitianus'* kapittel 23 antyder dette. Videre var også tiden en annen. Da keiser Hadrian entret tronen i år 117 var det gått 21 år siden henrettelsen av Domitian, og det er nærliggende å tenke seg at de anti-domitianske holdningene var, om ikke gått ut på dato, så mer labre enn 10-15 år tidligere.⁴⁰ At Sveton også viser seg mer nyansert i sin kritikk av Domitian i forhold til Plinius og Tacitus, taler for dette.

Utover hans egne holdninger til det sittende regimet, kan Svetons forord også ha rommet en beskrivelse av hensikten bak de tolv biografiene. Hvorfor valgte han å skrive biografiene? Var det av egen historisk interesse, eller var han styrt av en annen hensikt eller motivasjon? Hans relativt sett mer beherskede beskrivelser av Domitian kan, som nevnt, ha vært resultat av at denne retorikken var på vei ut. Hvorfor gjenoppstår den da så tydelig hos historikeren Dio Cassius rundt hundre år senere? Det er karakteristisk at Dio Cassius viser seg langt mer fiendtlig innstilt mot Domitian enn Sveton gjør, til tross for at sistnevnte hadde opplevd det såkalte terrorregimet. Stikkordet her er trolig sosial status. Forholdet mellom keiser og senat vekket trolig senatorenes engasjement, som følge av deres sosiale posisjon. I tråd med dette fordømte de mangelen på *libertas* under de onde keiserens regimer. Slike politiske temaer er mindre fremtredende hos Sveton.

Svetons valgte sjanger spiller her inn som et viktig moment. Biografi er, til tross for flere historiske detaljer, ikke historieskriving, og politikk, her eksemplifisert ved keiserens forhold til senatet fra Julius Caesar til Domitian, var ikke forfatterens hovedtema. Keiserens personlighet derimot stod i fokus, og det er mindre rubrikker og anekdoter som gjelder, ikke lengre narrative sekvenser. Historiske detaljer i biografiene har ikke som hensikt å presentere et historisk forløp, men er inkludert for å illustrere keiserens personlighet. Følgelig får enkelte temaer og hendelser mindre oppmerksomhet i biografien, enn de ville gjort i et historieverk.

Valg av sjanger kan derfor være illustrerende for motivasjonen bak fremstillingen. Forfatteren må ha hatt en ambisjon knyttet til fremstilling av enkeltindividet, og ikke til den politiske situasjonen under hver enkelt keiser. I tråd med dette er det blitt hevdet at Sveton med sine biografier over de onde keiserne gjør et personlig angrep på keiser Hadrian. Ifølge T.F. Carney skrev Sveton anti-hadriansk-propaganda inn i *De vita Caesarum*, og spesielt i biografien over Nero. Han argumenterer med at flere av Hadrians interesser og karaktertrekk

⁴⁰ Wilson, 2003, 531

er å finne gjengitt hos de onde keiserne. Blant annet sikter han til at homoseksualitet er noe som sammenfaller mellom de onde keiserne og Hadrian, noe de gode keiserne på sin side ikke bedrev. Videre hevder han at keiserens begeistring for Hellas og det greske, sammenfaller mellom Hadrian og Nero.⁴¹ Baldwin påpeker også en påfallende likhet mellom Hadrian og Caligula i beskrivelsene av keiserens litterære preferanser (*Calig.* 34; *Hadr.* 16).⁴²

Argumentasjonen som Carney representerer, har Hadrians avskjedigelse av Sveton, antagelig i år 122, som utgangspunkt.⁴³ *Historia Augusta* forteller at årsaken til avskjedigelsen var Svetons ubehøvlede omgang med keiserinne Sabina (*Hadr.* 11). Townend hevdet i 1959 at avskjedigelsen er merkbar i biografens arbeid, da det er forskjell i både biografiens lengde og kvalitet.⁴⁴ Fra *Divus Augustus'* 101 kapitler, er det et stort sprang til *Divus Vespasianus'* 25 kapitler, hvilket er blitt tolket som en mangel på kilder i de senere biografiene. I sine embetsstillinger hadde Sveton trolig tilgang til de keiserlige arkiver, som han flittig kan ha benyttet i sitt arbeid med keiserbiografiene og andre tekster. Både Baldwin og Wallace-Hadrill stiller seg imidlertid kritiske til den dramatiske virkningen av avskjedigelsen. Nedgangen i antall kapitler er tydelig nok, men det registreres også en endring i forfatterens bruk av detaljer og hans skarpe vendinger. Denne endringen kan vitne om forfatterens dalende interesse for sitt tema,⁴⁵ en påstand som Townend for øvrig var kritisk til.⁴⁶ Forklaringen kan virke noe enkel, men Wallace-Hadrill argumenterer med at en lignende utvikling også er tydelig i et av Svetons andre verk, *De viris Illustribus*.⁴⁷ Videre poengterer Baldwin at kildeomfanget som var tilgjengelig ikke bør overvurderes. Sveton kan ha erfart en mangel på kilder også før han tiltrådte som embetsmann.⁴⁸ Utover dette er det også verdt å minnes at det er trolig at keiserbiografiene ble påbegynt før Hadrian kom inn i bildet. For alt vi vet, kan mesteparten ha vært ferdigskrevet innen 117. Eller han kan ha vært ferdig med kildearbeidet innen denne tid.

Allusjonene til Hadrian, som Carney hevder å finne er også blitt problematisert av D. Wardle, som videre avviser en slik tolkning. Han hevder at Svetons fremstillinger av de dårlige keiserens egenskaper ikke var et personlig angrep på Hadrian, men heller et uttrykk for en allmenn romersk moral. Han argumenterer med utgangspunkt i Hadrians litterære

⁴¹ Carney, 1968, 7, 9, 12-13

⁴² Baldwin, 1983, 366

⁴³ Carney, 1968, 7

⁴⁴ Townend, 1959, 286-293

⁴⁵ Baldwin, 1983, 180-181; Wallace-Hadrill, 1995, 62

⁴⁶ Townend, 1959, 286

⁴⁷ Wallace-Hadrill, 1995, 61-62

⁴⁸ Baldwin, 1983, 194

interesser. Trolig ville keiseren oppdaget et slikt angrep, noe Sveton måtte vært klar over.⁴⁹ Carneys påstand åpner imidlertid opp for at forfatterne, utover sine rent ideologiske forutsetninger, kan ha hatt en personlig motivasjon bak sine fremstillinger. Både Tacitus og Plinius, som skrev i etableringsfasen av regimet, kan ha øynet muligheten til gjennom litteraturen å kunne påvirke hvilken retning adoptivkeiserens politikk tok. Som tidligere politisk aktive under flaverne kan de også ha hatt et behov for å nedtone sin relasjon til Domitian, og de kan ha benyttet god-ond-tematikken for å markere denne avstanden. Iddengs konkluderinger om litteraturens brede innflytelse styrker denne påstanden.⁵⁰

Baldwin hevder i sin avhandling om Sveton: “Historians and biographers reveal a good deal of themselves in their attitude toward power and its practitioners.”⁵¹ Dette innebærer at tekstene kan bære vitnesbyrd om forfatternes holdninger, ikke bare til de enkelte keiserne, men også til keisermakten generelt, og således vitne om hensikten med litteraturen. Svetons holdning til keiserne var temaet for kapittel IV. Hans holdning til selve keisermakten er derimot ikke blitt drøftet. Som følge av biografisjangerens tematikk er det imidlertid lite annet som blir behandlet enn selve keiseren, og det som er umiddelbart aktuelt for hans person. Med andre ord vitner *De vita Caesarum* i liten grad om utvikling innenfor selve keiserinstitusjonen, da dette kun blir omtalt indirekte. Eksempelvis nevner ikke Sveton *lex de imperio Vespasiani*, som uansett når den opprinnelig ble innført, fastsatte keiserens suverene makt. Jeg vil hevde at Sveton ikke hadde noe å utsette på keiserens brede autoritet, så lenge han forvaltet den med *civilitas*. Ingen kritikk av selve keiserinstitusjonen forekommer verken i *Divus Vespasianus* eller *Domitianus*. Domitians administrative reguleringer, som mest sannsynlig samlet makten ytterligere hos keiseren, får til og med god omtale av Sveton. Jeg konkluderer her med at Sveton ikke hadde noe ønske om å fordømme keiserinstitusjonen som sådan, men heller å kritisere de som misbrukte den makten de hadde.

Sveton har dermed en annen holdning til keiserinstitusjonen enn sin kollega Tacitus. Tacitus’ litteratur taler for at han var kritisk til selve keiserinstitusjonen, og særlig til tidens økende autokrati (*Ann.* 4.33). Han var selv senator og likte trolig ikke å se sin stands makt bli gradvis uthulet. Uansett reell makt var senatet et politisk organ, og Tacitus som senator var politisk engasjert. Følgelig var politiske spørsmål som *libertas*, sentrale i hans litteratur. Hos Sveton derimot faller disse innenfor en større kategori, nemlig administrasjon. Uthulingen av senatorens makt under Domitian kan leses mellom linjene i kapitlene som tar for seg keiseren

⁴⁹ Wardle, 1998, 430-435

⁵⁰ Iddeng, 2004, 267-268

⁵¹ Baldwin, 1983, 339

som administrator. Vespasians fordelaktige behandling av senatet er også tydelig gjennom Svetons beskrivelser av blant annet hans lovgivning.

Keisernes reformer innenfor det rent administrative har fått stor oppmerksomhet fra Sveton. At biografen fremstiller Domitians handlinger i et relativt sett godt lys på dette området er karakteristisk. Til tross for at keiserens reformer ofte får sin negative konsekvens ved at han selv bryter med dem, så fordømmer ikke Sveton disse åpenlyst, og han oppgir heller ingen egennyttig hensikt. Forfatterens egen interesse skinner her trolig gjennom, da han som ridder var tilknyttet nettopp den keiserlige administrasjonen. Svetons egen sosiale forankring er således tydelig i biografiene.

Svetons hensikt bak forestillingene er ikke like åpenbare som Tacitus sine. Historikeren ønsket nemlig at hans historieskrivning skulle være pragmatisk, og han skriver følgende i sine årbøker:

således vil det nå, da situasjonen er en helt annen og romerstaten så å si regjeres av en eneste, være nyttig å samle sammen og overlevere til ettertiden slikt som viser denne enes sinnelag, fordi få bare ut fra egen innsikt kan skille mellom det hederlige og det vanærende, det nyttige og det skadelige, mens flere blir belært av det andre er kommet ut for. (*Ann.* 4.33)

Litteraturen skulle således være belærende ved at folk kunne dra lærdom av tidligere hendelser. Som drøftet i kapittel II er det grunnlag for å tro at Tacitus tillia historieskrivningen en tiltalende, samt avskrekkende funksjon. Det kan derfor hevdes at hans motivasjon bak å benytte en god-ond-tematikk, var å fordømme autokratiske keisere til ettertidens fordel. Slektskapet mellom retorikken og historieskrivningen er her tydelig, de var begge ute etter å overtale leseren eller tilhøreren.

Sveton nevner ingen lignende didaktisk ambisjon i sine biografier, og nok en gang er tapet av forordet betydelig. Jeg vil imidlertid hevde at keiserbiografiene fungerer dårlig som et kongespeil. Flere elementer spiller inn i denne argumentasjonen: For det første var det flere viktige sider av keiserembetet som lå utenfor biografisjangerens tematiske rekkevidde. Svetons bruk av rubrikker som fremstillingsform fører til en kort og informativ presentasjon, som ikke oppleves som belærende, til tross for at den er forankret i den allmenne romerske moralen. Sjeldent er forhold beskrevet og forklart, forfatteren gikk åpenbart ut fra at leseren satt med en del kunnskap, hvilket understreker den informative hensikten. Keiserbiografiens evaluerende, fremfor didaktiske stil er også et viktig poeng. Hver enkelt keisers handlinger og personlighet blir i biografiene målt mot de romerske keiseridealene. Sett slik fungerte idealene som en forutsetning for Svetons arbeid, og ikke som konklusjonen av hans evalueringer. Hans

konklusjon var snarere hvordan hver enkelt keiser oppførte seg i forhold til idealet. Fokuset var således ikke på hvordan en keiser *skulle* oppføre seg, men på hvordan keisere *hadde* oppført seg.⁵²

Svetons evaluerende stil er årsaken til at han oppfattes som mer nøktern i sine fremstillinger. Han tok keisernes både gode og dårlige sider i betraktning. Hensikten bak den nøytrale tonen, var trolig å informere om de faktiske forhold, slik at leseren selv skulle gjøre seg opp en mening om den beskrevne.⁵³ Til tross for den evaluerende tonen mener jeg det er tydelig at Sveton er langt fra nøytral i sine fremstillinger, selv om han kanskje ønsket å gi inntrykk av det. I kapittel IV var jeg inne på at til tross for at Domitians dyder og laster nevnes om hverandre, så skinner Svetons standpunkt igjennom. Han presenterer dårlige motivasjoner bak Domitians gode handlinger, og gode hensikter bak Vespasians dårlige gjerninger. Følgelig farger han handlingene ved sin presentasjon.

I Svetons keiserbiografier kommer derfor god-ond-tematikken til uttrykk på to måter. For det første betrakter han hver enkelt keisers både gode og onde sider. For det andre er det tydelig hvilke av de tolv keiserne som er gode, og hvilke som er onde. Hans hensikt med keiserbiografiene og god-ond-tematikken, var antagelig å informere, fremfor å belære, derav den evaluerende og analytiske tonen. Ved å ta flere sider av keiserne i betraktning, avslører han at han var retorisk skolert. Hans anekdoter fremstår som historiske *exempla* på gode og dårlige handlinger, men uten noen didaktisk hensikt. Disse var snarere et resultat av hans egen forankring i romersk moral. At noen av hans keisere ligger i gråsonen mellom god og ond, er nettopp en konsekvens av hans evaluerende metode. Relativt sett er Sveton lite moraliserende, mest fordi han trekker få moralske slutninger, her i motsetning til sin kollega Plutark. Sveton bedømmer Domitian og Vespasian ut fra et ideal, men tar ikke et like sterkt standpunkt, som Tacitus og Plinius gjør.

Svetons objektivitet og upartiskhet mener jeg imidlertid kan problematiseres. Som nevnt i kapittel I eksisterte det ikke noe ord for vårt ”objektivitet”, men å fremstille noe på en upartisk måte skulle etterstrebes. I tråd med dette skildrer han både gode og onde sider. Sveton var trolig preget av samtidens retorikk som fordømte Domitian. Trolig var det ikke noen vei uten om å fremstille Domitian som en ond keiser. Hans kilder kan også ha vært preget av en tilsvarende god-ond-tematikk, dersom dette var normen. Eksempelvis er det nærliggende å tenke seg at litteraturen kan ha vært negativ til både Nero og Caligula, da også disse avsluttet sin regjeringstid på samme vis som Domitian. Motivasjonene, som Sveton

⁵² Wallace-Hadrill, 1995, 24-25

⁵³ Mellor, 1999, 135-136, 153; Wallace-Hadrill, 1995, 23-25

tillegger de beskrevne keiserne, var det trolig opp til han selv å skrive. Disse skulle imidlertid tilpasses keiserens personlighet, så anekdotene nettopp skulle belyse den aktuelle personligheten.

Så langt er Svetons hensikt bak biografiene drøftet. Et viktig element, som imidlertid bare så vidt er blitt berørt, er leseren. Hadrian er blitt foreslått som en intendert lesere av keiserbiografiene, noe som riktignok ikke er umulig, med tanke på hans litterære interesser. Imidlertid henvendte Sveton seg mest sannsynlig til en større leserskare, som likevel var begrenset, på grunn av de kunnskapene dette fordret. Ethvert litterært verk vil være preget av hvem forfatteren henvender seg til. Leseren har sitt eget sett med forestillinger og interesser. Disse vil forfatteren prøve å appellere til, ved å tilpasse sin tematiske bredde og eventuelle allusjoner.⁵⁴

Svetons latente interesser som ridder er allerede blitt poengtert. Muligens var det nettopp til denne gruppen han henvendte seg med sine biografier. Biografens sosiale status kan være en mulig tolkning av biografienes relativt beherskede ladning ovenfor den siste flaveren, da flere av keiserens administrative reformer gikk i riddernes favør. Svetons evaluerende, fremfor moraliserende tone, kan imidlertid også ha forårsaket denne ladningen. Senatorene er også en mulig målgruppe, men etter drøftingene som er gjort så langt i dette kapitlet, vil jeg si meg enig med Wallace-Hadrill i at forfatteren da trolig ville vektlagt annerledes tematisk.⁵⁵ Mellor hevder at *De vita Caesarum* intenderte lesere var ridderne. Dette er sannsynlig av hensyn til den tematiske forankringen.⁵⁶

Hvordan teksten ble mottatt i sin tid, vet vi lite om. Den eneste referansen til Sveton i *Historia Augusta* er hans tilfelle med Sabina. At teksten har overlevd taler imidlertid mot at den ble utsatt for noen form for sensur eller lignende. Kanskje ble den godt mottatt og fungerte som et alternativ til senatorlitteraturen som var gjennomsyret av politisk tematikk og retoriske vendinger. Det er blitt hevdet at forfatteren(e) av *Historia Augusta* var påvirket av Sveton, på grunn av den lignende oppbygningen av biografiene.⁵⁷ I den moderne forskningstradisjonen er *De vita Caesarum* blitt benyttet som en kilde, både til sin samtid, altså som en levning, videre som beretning, som kilde til den tiden den skildrer. Drøftingene som er blitt gjort i denne avhandlingen vitner om at teksten egner seg best som en levning, da den kan betraktes som et uttrykk for sin samtid og dens holdninger til fortiden. De hyppig benyttede anekdotene, hvor *inventio* og andre retoriske grep trolig gjorde seg gjeldende, taler

⁵⁴ Iddeng, 2005, 450-452

⁵⁵ Wallace-Hadrill, 1995, 24-25

⁵⁶ Mellor, 1999, 152

⁵⁷ Birley, 2003, 128; Mellor, 1999, 158

for at keiserbiografiene i stor grad kan være konstruert fra Svetons side. Den bør derfor brukes som beretning med stor forsiktighet

Min ambisjon i dette kapitlet har vært å betrakte hva god-ond-tematikken forteller om Sveton og hans samtid. Plinius', Tacitus' og Svetons litteratur vitner i varierende grad om fordømmelse av Domitian og lovprisning av de nye, gode keiserne. Utgangspunktet for dette var trolig politisk, ettersom Trajan var nødt til å legitimere sitt nye regime. En *damnatio memoriae* ble imidlertid ikke reversert, og de anti-domitianske holdningene gjorde seg gjeldende fremover. Utover at å bli formidlet fra politisk hold, var fordømmelsen av Domitian også et produkt av intertekstualitet. At Dio Cassius 100 år senere viser seg like fordømmende ovenfor Domitian, er et resultat av dette.

Litteraturpolitikken var streng, men forfatterne skrev likevel med ulik ladning for sine karakterer. Sveton viser seg langt mindre negativt innstilt til Domitian enn det Plinius og Tacitus gjør. Samtidig er hans ros av Vespasian langt mer nøktern, enn Plinius lovprisning av Trajan. Sveton var selvsagt preget av holdningene til den siste flaveren, men regimet var i hans tid trolig mer stabilt enn i etableringsfasen. Hans sjanger fordret også at han var mer nyansert i sin framstilling. God-ond-tematikken var således essensiell for Sveton, da hans informative stil krevde at både gode og onde sider skulle evalueres. En rent politisk hensikt, er ikke synlig, til tross for at det er blitt hevdet at han ønsket å kritisere Hadrian. Hans egne interesser derimot er tydelige, da administrative detaljer har fått stort spillerom i biografiene.

Kapittel VI. Avslutning og konklusjon

Bakgrunnen for denne avhandlingen har vært den åpenbare inndelingen av keisere som enten gode eller onde i antikk litteratur generelt, og spesielt i Svetons *De vita Caesarum*. Med et slikt utgangspunkt har jeg betraktet hva den karakteristiske god-ond-tematikken innebærer, hvordan den kommer til uttrykk i tekstene og hvordan den bør forstås.

Som resultat av min første problemstilling har jeg drøftet hva som konstituerer den gode og den onde keiseren. Dette er blitt belyst ved et egenkomponert bilde av idealkeiseren og en casestudie av *Divus Vespasianus* og *Domitianus*.

Sveton veier i sine biografier Vespasian og Domitian opp mot en etablert idealstandard. Hva denne bestod av har vi dessverre ikke kjennskap til. Variasjonen i nevnte dyder mellom *Res Gestae*, *Panegyricus* og *De vita Caesarum*, taler imidlertid mot at idealstandarden for keisere i antikken var konstituert av et fast sett med dyder. Idealene kan selvsagt ha variert over tid, men det er påfallende at keiserne får god omtale i en rekke sammenfallende situasjoner. Jeg har tolket dette som at det eksisterte en forestilling om hvordan den gode keiseren skulle handle innenfor en rekke områder, som eksempelvis krig, fred og administrasjon. Disse sammenfallende handlingene, som keiserne foretok i de utvalgte tekstene, ga jeg betegnelsen idealhandling i kapittel III. Måten keiseren handlet innenfor disse områdene avgjorde om han var god eller ond. Var han god, som Augustus og Trajan, sørget han gjennom sine gode gjerninger for rikets og borgernes velbefinnende. Hvilke dyder som symboliserte keisermakten varierte derimot mellom både enkeltkeiserne og keiserdynastiene.

I casestudien benyttet jeg idealhandlingene som innfallsvinkel til en analyse av *Divus Vespasianus* og *Domitianus*. Hvordan keiserne handlet i utenrikspolitiske og innenrikspolitiske anliggender ble gjort rede for og sammenlignet, med den hensikt å finne ut av hvorvidt de ble fremstilt som rake motsetninger. I analysen konkluderte jeg ofte med, at der Vespasians handlinger blir skildret som gode, blir Domitians omtalt som onde. Eksempelvis ruinerte Domitian staten, mens Vespasian fikk den på fote igjen. Videre var Vespasians kriger rettmessige, der Domitians var urettmessige. Stadig møtes leseren av slike kontrasteringer mellom de to keiserne. Likevel er det rom for Vespasians laster og Domitians dyder. Svetons bilde er med andre ord ikke alltid svart/hvitt.

Svetons valgte sjanger, biografien, fordret et utelukkende fokus på enkeltpersonen. Hans metode kan hevdes å være analytisk og evaluerende, og i tråd med dette tar han de

omtalt, både gode og dårlige sider, i betraktning. Likevel sitter leseren igjen med et klart bilde av Vespasian som god og Domitian som ond. Jeg har argumentert for at dette er et resultat av hvordan Sveton valgte å bygge opp sine biografier. Med en tematisk, snarere enn en kronologisk oppbygning, kunne forfatteren selv velge hvilken kontekst han satt de ulike handlingene og personlighetstrekkene inn i. Som et eksempel på dette kan kapittelet om Vespasians griskhet, umiddelbart etterfulgt av kapitlene om hans sjenerøsitet, nevnes. Videre presenterer Sveton intensjoner bak handlingene. Domitians oppbygning av Kapitol får slik et egennyttig preg, ved at keiseren selv tar æren for byggverket, til tross for at han kun restaurerte. Jeg vil hevde at Vespasians ønske om å gjenoppbygge staten og Domitians ønske om personlig *gloria* gjennomgående er presentert som deres hensikter eller intensjoner bak handlingene. Dette til tross for at Sveton, på grunn av sine korte presise fremstillinger, ikke alltid oppgir disse. Utfallet av dette, er at Vespasians dårlige gjerninger er foretatt på et godt grunnlag, der Domitians gode gjerninger er tatt på et egennyttig og således dårlig grunnlag.

Hensiktene harmonerer utvilsomt godt med resten av kapitlene i deres respektive biografier, hvilket indikerer en stereotypisk oppbygning. I tråd med dette argumenterte jeg i kapittel IV for at det bildet Sveton presenterer av keiserens personligheter mot slutten av hver biografi, allerede er kjent for leseren gjennom skildringer av keiserens handlinger og de gitte intensjonene. Karakteristisk ved dette er det faktum at alt blir relatert til enkeltpersonens moral. Vespasian som god og Domitian som ond blir etablert allerede i de første kapitlene av deres biografier.

På bakgrunn av min analyse vil jeg hevde at det som karakteriserer den gode keiseren, er at han alltid har riket og borgernes beste som hensikt bak sine handlinger. Hans intensjoner var derfor allmennyttige. Den onde keiseren er den godes rake motsetning og tanken bak alle hans handlinger var egennyttighet. Således kommer deres personligheter til uttrykk gjennom deres intensjoner. Den moralske verdien ved disse intensjonene avgjør utfallet av handlingen. Den gode keiserens handlinger får positivt utfall, der den ondes handlinger får et negativt utfall. På grunnlag av dette vil jeg videre hevde at den gode og den onde keiseren karakteriseres ut ifra sin personlige moral. Idealhandlingene presentert i kapittel III var således noe begge keiserne utførte. Intensjonene bak bestemte imidlertid utfallet av disse.

Fremstillingen i *De vita Caesarum* er således klart stereotypisk. Vespasian har alltid riket og borgernes beste som sin hensikt, der Domitian har sitt eget beste som hensikt. Likevel er det rom for individualitet i biografiene. Domitian får god omtale for sine administrative reformer, og til tross for at hans egennyttighet er gjennomgående i *Domitianus*, er ikke reformene relatert til en slik intensjon. Utover dette har begge keiserne karakteristiske

personlighetstrekk, til tross for at disse kan hevdes å være knyttet direkte til deres personlige moral. Uansett slike unntak, er det tydelig hva som karakteriserer den gode og den onde keiseren i Svetons *De vita Caesarum*.

Min andre problemstilling tok for seg hva god-ond-tematikken sier om forfatteren og hans samtid. Som følge av at casestudien tok for seg Svetons keiserbiografier, har adoptivkeiserregimet stått i fokus. Fordømmelsen av Domitian hadde en tydelig fordel for Trajan. Først og fremst hos Plinius kontrasteres den nye keiseren med den siste flaveren, hvilket kan ha bidratt til å styrke Trajans regime. Slik kan god-ond-tematikken, utover å være et rent retorisk grep, også hevdes å ha hatt en politisk relevans. Både Nerva, Trajan, Plinius og Tacitus var knyttet til Domitians regime. Å ta avstand fra han i ettertid kan tolkes som et forsøk på å nedtone dette politiske forholdet.

Et viktig poeng i kapittel V var vekselvirkningene mellom den historiske og den tekstuelle konteksten. Samtidig som en tekst kan være influert av sin samtids ideologi, kan den også påvirke denne. Antagelig forsterket den anti-domitianske litteraturen fordømmelsen av den siste flaveren. Rent intertekstuellet kan oppfatningene således ha blitt normgivende til tross for at bildet kan hevdes å være konstruert i sin samtid. Dio Cassius inntar senere det samme standpunktet ovenfor Domitian, som forfatterne gjorde hundre år tidligere. Dette kan som sagt ha vært som følge av hans sosiale status som senator, men også som følge av at hans kilder trolig vitnet om den onde versjonen av Domitian.

På samme måte kan kildene som Sveton benyttet seg av, ha vært negativt innstilt til de keiserne han fremstiller som onde. Her føyer kapittel V et viktig argument til kapittel IV: Bildet av Domitian som ond og Vespasian som god, var etablert innen Sveton skrev sine keiserbiografier. Konstruksjonen var derfor ikke gjort alene av hans penn. Særlig å fremstille Domitian som ond var i tråd med normen, og det er nærliggende å tenke seg at minneforbannelsen over Domitian og samtidens litteraturpolitikk ikke ga biografen mye valg. Likevel har Domitians mer nyanserte personlighet vært gjennomgående i de to siste kapitlene. Jeg har allerede konkludert med at Domitians dyder og Vespasians laster er forklart med deres henholdsvis onde og gode moral. Jeg ønsker imidlertid å understreke, at ved å ta både gode og onde sider i betraktning, skrev Sveton i tråd med sin valgte sjanger. Således er god-ond-tematikken et sjangertrekk, og dermed også et trekk innad i hver biografi.

Tacitus hadde en didaktisk, og trolig også en politisk ambisjon med sine tekster. Mine drøftninger vitner om at politiske hensikter bak Svetons biografier er blitt foreslått, men avvist av blant andre Wardle. Jeg har argumentert for at Sveton heller ikke hadde en didaktisk ambisjon. Han oppleves ikke som belærende og moraliserende, som flere av sine kolleger,

men snarere er han informativ og evaluerende. Han er likevel forankret i romersk moral, hvor det var vanlig å forstå mennesker ut fra deres moralske trekk. Til tross for at han trolig ikke ønsket å belære, så stod hans positive og negative *exempla* for ettertiden. Sveton var, som forfatter, antagelig bevisst denne betydningen av sin egen tekst. Dette understreker nettopp den informative stilen, som han er blitt tolket som å formidle.

Sammenfatning: Hvordan bør Svetons *De vita Caesarum* forstås?

Min hovedutfordring i denne avhandlingen har vært hvordan de litterære fremstillingene av keisere som gode eller onde bør forstås. En umiddelbar respons på denne utfordringen var å betrakte de faktorene som kan ha påvirket forfatteren i hans arbeid. Dette ble innledet i kapittel II, men utfordringen har vært relevant i hele avhandlingen, noe konkluderingsene så langt i denne avslutningen vitner om.

Beskrivelsene av keisere som gode og onde vekker umiddelbart et behov for å betrakte den moralske innflytelsen på litteraturen. Å skildre en persons moral som grunnleggende for alle hans handlinger, er unaturlig for oss i dag. Derfor er det videre komplisert å forsøke å forstå de litterære skikkelsene. Denne måten å fremstille mennesker på, er imidlertid grunnleggende for god-ond-tematikken som formidles i litteraturen, og vitner om at forfatteren var forankret i den romerske moralen.

Retorikkens relevans innenfor de litterære disiplinene er også vesentlig å kjenne til. Fokus på enkeltpersoner ble satt både i den forensiske retorikken i rettsalene og i den epideiktiske retorikken. Svetons metode med å ta både gode og dårlige kvaliteter ved enkeltpersonen i betraktning, hadde trolig derfor sitt opphav her. Retorikken var veltalenhetens kunst, med den hensikt å overbevise. Ofte var selve utformingen av en tekst viktigere enn innholdet, og sannheten var underordnet sannsynligheten. I tråd med dette har jeg argumentert for at de motivene Sveton oppgir i keiserbiografiene, var noe han neppe hadde kjennskap til, men som fungerer som illustrerende for keiserens personlighet. Slik gjør han sin fremstilling overbevisende. Denne formen for informasjon tar imidlertid ofte en anekdotisk form, og kan betraktes som underlagt forfatterens retoriske sans.

Leseren av *De vita Caesarum* må således være bevisst på, at det bildet som illustreres i tekstene kan inneholde lite av den opprinnelige keiserens personlighet og karaktertrekk. Forfatteren var retorisk skolert, og benyttet seg av retoriske teknikker. Følgelig må det tas forbehold om at anekdotene kan ha vært ren diktning fra forfatterens side, med den hensikt å

gi den omtalte keiseren det ønskede uttrykk, eller rett og slett å underholde leseren. Den nyere forskningstradisjonen vitner om at det på flere punkter i begge biografiene, kan settes spørsmålstegn ved innholdets sannhetsverdi. Gjerne blir dette gjort med utgangspunkt i andre kilder, og det er karakteristisk at litteraturen som ble skrevet under Domitian, reflekterer et ganske annet bilde av keiseren enn ettertidens litteratur. Dette innebærer imidlertid ikke at noen kilder er mer troverdige enn andre, men snarere at de hadde forskjellige historiske og ideologiske utgangspunkt.

De vita Caesarum må derfor forsås som et uttrykk for både de historiske og de litterære forholdene som rådet under adoptivkeiserregimet, og i mindre grad som et historisk bilde av keiserne. Utover dette kan teksten hevdes å bære preg av mer tidløse romerske idealer, som at idealkeiseren skulle sørge for rikets og borgernes velbefinnende. Biografisjangeren er vesentlig for å forstå keiserbiografiene. Den la bånd på hva som var relevant for fremstillingen og fordret en orientering mot enkeltindividet. Således er *De vita Caesarum* snarere en bedre kilde til personlighetskarakteristikker, enn til de historiske begivenhetene under hver keiser. God-ond-tematikken må derfor forstås ut fra et knippe faktorer som retorikk, moral og litterære retningslinjer. Disse har utvilsomt satt sitt preg på resultatet og er avgjørende for hvordan vi bør lese den antikke litteraturen generelt.

Bibliografi

Oversatte kilder

Basore, J.W. 1928, *Seneca. Moral Essays*, bd. 1, Harvard University Press

Mørland, H. 1974, *Sveton. Romerske keisere*, H. Aschehoug & Co

Mørland, H. 1988, *Tacitus. Årbøkene (Annales)*, H. Aschehoug & Co

Radice, B. 1969, *Pliny. Letters. Panegyricus*, Harvard University Press

Rusten, J. 2002, *Theophrastus. Characters*, Harvard University Press

Shipley, F. W. 1924, *Res Gestae Divi Augusti*, Harvard University Press

Wellesley, K. 1995, *Tacitus. The Histories*, 9.utgave, Penguin Classics

Width, T. 1997, *Agricola og Germania*, 2. utgave, H. Aschehoug & Co

Sekundærlitteratur

Adams, G.W. 2005, "Suetonius and His Treatment of the Emperor Domitian's Favourable Accomplishments", *Studia Humaniora Tartuensia*, bd.6.A.3, s. 1-15,
(<http://www.ut.ee/klassik/sht/2005/index.html>)

Andersen, Ø. 2007, "Muntlighet, skriftlighet, retorikk", i Iddeng J. W. (red.), *Ad Fontes: Antikkvitenskap, kildebehandling og metode*, 2. utgave, Norsk Klassisk Forbund, s. 7-35

Baldwin, B. 1979, "Biography at Rome", i Deroux, C. (red.), *Collection Latomus. Studies in Latin Literature and Roman History I*, Latomus Revue Dèudes Latines, s. 100-118

Baldwin, B. 1983, *Suetonius*, Adolf M. Hakkert

Barnes, T.D. 1984, "The Composition of Cassius Dio's *Roman History*", *Phoenix*, bd. 38, nr. 3, s. 240-255

Bennett, J. 1997, *Trajan: Optimus Princeps*, Routledge

Berry, E.G. 1948, "Hamlet and Suetonius", *Phoenix*, bd. 2, s. 73-81

Birley, A.R. 1962, "The Oath Not to Put Senators to Death", *The Classical Review*, bd.12, nr. 3, s. 197-199

- Birley, A.R. 1975, "Agricola, the Flavian Dynasty, and Tacitus", i Levick, B. (red.), *The Ancient Historian and his Materials*, Gregg International, s. 139-154
- Birley, A.R. 1997, *Hadrian: The Restless Emperor*, Routledge
- Birley, A.R. 2003, "The Historia Augusta and Pagan Historiography", i Marasco G. (red.), *Greek & Roman Historiography in Late Antiquity. Fourth to Sixth Century A.D.*, Brill, s. 127-149
- Born, L.K. 1934, "The Perfect Prince According to the Latin Panegyrists", *The American Journal of Philology*, bd. 55, nr. 1, s. 20-35
- Bradley, K.A. 1985, "Review: Review Article: The Rediscovery of Suetonius", *Classical Philology*, bd. 80, nr. 3, s. 254-265
- Bradley, K.R. 1991, "The Imperial Ideal in Suetonius' Caesares", i Haase, W. (red.), *Aufstieg und Niedergang der Römischen welt*, II. bd. 33.5, Walter de Gruyer, s. 3701-3732
- Braund, S.M. 1998, "Praise and Protreptic in Early Imperial Panegyric: Cicero, Seneca, Pliny", i Whitby, M. (red.), *The Propaganda of Power: the Role of Panegyric in Late Antiquity*, Brill, s. 53-76
- Braund, S.M. 2002, *Latin Literature*, Routledge
- Brunt, P.A. 1977, "Lex de Imperio Vespasiani", *The Journal of Roman Studies*, nr. 67, s. 95-116
- Cape Jr., R.W. 1997, "Persuasive History: Roman Rhetoric and Historiography", i Dominik, W.J. (red.), *Roman Eloquence: Rhetoric in Society and Literature*, Routledge, s. 212-228
- Carney T. F. 1968, "How Suetonius' Lives Reflect on Hadrian", *The Proceedings of the African Classical Association*, bd. 11, s. 7-24
- Coleman, K.M. 1986, "The Emperor Domitian and Literature", i Haase, W. (red.), *Aufstieg und Niedergang der Römischen welt*, II. bd. 32.5, Walter de Gruyer, s. 3087-3115
- Coleman, K.M. 2000, "Latin Literature After AD 96. Change or Continuity?", *American Journal of Ancient History*, bd. 15, nr. 1, s. 19-39
- Currie, H.M. 1972, "Seneca as Philosopher", i Dudley, D.R. (red.), *Neronians and Flavians*, Routledge & Kegan Paul, s. 24-61
- Cox, A.S. 1965, "To Do as Rome Does?", *Greece & Rome*, bd. 12, nr. 1, s. 85-96
- Diggle, J. 2004, *Theophrastus: Characters*, Cambridge University Press
- Dominik, W.J. 1997, "The Style is the Man: Seneca, Tacitus and Quintilian's Canon", i

- Dominik, W.J. (red.), *Roman Eloquence: Rhetoric in Society and Literature*, Routledge, s. 50-67
- Dunkle, J.R. 1967, "The Greek Tyrant and Roman Political Invective of the Late Republic", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, bd. 98, s. 151-171
- Dunkle, J.R. 1971, "The Rhetorical Tyrant in Roman Historiography: Sallust, Livy and Tacitus", *The Classical World*, bd. 65, nr. 1, s. 12-20
- Egeland, M. 2001, *Biografiens retorikk*, Doktoravhandling, Det historisk filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo
- Fantham, E. 1996, *Roman Literary Culture. From Cicero to Apuleius*, The John Hopkins University Press
- Fishwick, D. 1987, *The Imperial Cult in the Latin West. Studies in the Ruler Cult of the Western Provinces of the Roman Empire*, E.J. Brill
- Geiger, J. 1985, *Cornelius Nepos and Ancient Political Biography*, Franz Steiner Verlag Wiesbaden GMBH
- Gill, C. 1983, "The Question of Character-Development: Plutarch and Tacitus", *The Classical Quarterly*, bd. 33, nr. 2, s. 469-487
- Gill, C. 2003, "The School in the Roman Imperial Period", i Inwood, B. (red.), *The Cambridge Companion to the Stoics*, Cambridge University Press, s. 33-58
- Gossage A.J. 1967, "Plutarch", i Dorey, T.A. (red.), *Latin Biography*, Routledge and Kegan Paul, s. 45-77
- Gossage, A.J. 1972, "Statius", i Dudley, D.R. (red.), *Neronians and Flavians*, Routledge & Kegan Paul, s. 184-235
- Habinek, T.N. 2000, "Seneca's Renown: Gloria, Claritudo, and the Replication of the Roman Elite", *Classical Antiquity*, bd. 12, nr. 2, 264-303
- Habinek, T. 2005, *Ancient Rhetoric and Oratory*, Blackwell Publishing
- Hammond, M. 1963, "Res Olim Dissociabiles: Principatus ac Libertas: Liberty under the Early Roman Empire", *Harvard Studies in Classical Philology*, bd. 67, s. 93-113
- Hornblower, S. & A. Spawforth, 2003, *The Oxford Classical Dictionary*, rev. 3. utgave, Oxford University Press
- Iddeng, J. 1996, "Juvenal – en regimekritiker, inkognito?" i Schreiner, J. H. & K. Ødegård (red.), *To gode keisere? Roma under Traianus og Hadrianus*, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, s.103-113
- Iddeng, J.W. 2003, "*Pax imperatoria*: Prinsipat, paradigmer og paradokser", i Iddeng, J.W.

- (red.) *Antikke samfunn i krig og fred*, Novus Forlag, s. 198-209
- Iddeng, J.W. 2004, *Princeps et Vis Liborum: Literature, Liberty and the Flavian Regime*, Doktoravhandling, Faculty of Arts, University of Oslo
- Iddeng, J.W. 2005, "Litteratur som historisk kilde", *Historisk Tidsskrift*, bd 84, s. 429-452
- Iddeng, J.W. 2007, "Antikk litteratur: Tekst og kontekst", i Iddeng J. W. (red.), *Ad Fontes: Antikkvitenskap, kildebehandling og metode*, 2. utgave, Norsk Klassisk Forbund, s.63-83
- Jones, B.W. 1979, *Domitian and the Senatorial Order*, The American Philosophical Society
- Jones, B.W. 1992, *The Emperor Domitian*, 2 utgave, Routledge
- Jones, B.W. 1996, *Suetonius Domitian: Edited with Introduction, commentary and Bibliography*, 2. utgave, Bristol Classical Press
- Jones, B. W. 2000, *Suetonius Vespasian: Edited with Introduction, commentary and bibliography*, 2. utgave, Bristol Classical Press
- Jones, B. W. & R. Milns, 2003, *Suetonius: The Flavian Emperors: A Historical Commentary, with Translation and Introduction*, Bristol Classical Press
- Kjelstadli, K. 2000, *Fortida er ikke hva den en gang var*, Universitetsforlaget
- Kraggerud, E. 1996, "Kunstnerkeiseren og hans sorti", i Schreiner, J. H. & K. Ødegård (red.) *To gode keisere? Roma under Traianus og Hadrianus*, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, s. 119-130
- Levick, B. 1999a, *Vespasian*, Routledge
- Levick, B. 1999b, "Worries about Vespasian: The Achievements of an Emperor", *Acta Classica*, bd. 42, s. 121-137
- Lewis, R.G. 1991, "Suetonius' 'Caesares' and their Literary Antecedents", i Haase, W. (red.), *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, II. bd. 33.5, Walter de Gruyer, s. 3623-3674
- Lind L. R. 1979, "The Tradition of Roman Moral Conservatism", i Deroux, C. (red.), *Collection Latomus. Studies in Latin Literature and Roman History I*, Latomus Revue Dèudes Latines, s. 7-58
- Lind, L.R. 1989, "The Idea of the Republic and the Foundations of Roman Morality", i Deroux, C. (red.), *Collection Latomus. Studies in Latin Literature and Roman History V*, Latomus Revue Dèudes Latines, s. 5- 34
- Lind, L.R. 1992, "The Idea of the Republic and the Foundations of Roman Morality, II", i Deroux, C. (red.), *Collection Latomus. Studies in Latin Literature and Roman History VI*, Latomus Revue Dèudes Latines, s. 5-40

- Lind, L. R. 1994, "Thought, Life, and Literature at Rome : the Consolidation of Culture", i Deroux, C. (red.), *Collection Latomus. Studies in Latin Literature and Roman History VII*, Latomus Revue Dèudes Latines, s. 5-71.
- Luce, T. J. 1989a, "Ancient Views on the Causes of Bias in Historical Writing", *Classical Philology*, bd. 84, s. 16-31
- Luce, T.J. 1989b, "Tacitus on "History's Highest Function": Praecipuum Munus Annalium (Ann 3.65)", i Haase, W (red.), *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, II. bd. 33.4, Walter de Gruyer, s. 2904-2927
- MacCormack, S. 1975, "Latin Prose Panegyrics", i Dorey, T.A (red.), *Empire and Aftermath. Silver Latin II*, Routledge & Kegan Paul, s. 143-205
- Manning, C.E. 1985, "'Liberalitas' – The Decline and Rehabilitation of a Virtue", *Greece & Rome*, bd. 32, nr. 1, s. 73-83
- Mattingly, H. 1937, "The Roman "Virtues"", *The Harvard Theological Review*, bd. 30, nr. 2, s. 103-117
- Mellor, R. 1993, *Tacitus*, Routledge
- Mellor, R. 1999, *The Roman Historians*, Routledge
- Millar, F. 1977, *The Emperor in the Roman World (31 BC – AD 337)*, Cornell University Press
- Momigliano, A. 1971, *The Development of Greek Biography: Four Lectures*, Harvard University Press
- Momigliano A. 1977, *Essays in Ancient and Modern Historiography*, Blackwell
- Momigliano. A. 1978, "The Historians of the Classical World and Their Audiences. Some Suggestions", *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa, Classe de Lettere e Filosofia*, bd. 8, s. 59-75
- Montgomery, H. 1996, "Necessitas et libertas. Yttrandefriheten i Trajanus' rike", i Schreiner, J. H. & K. Ødegård (red.) *To gode keisere? Roma under Traianus og Hadrianus*, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, s. 145-158
- Morford, M. 1991, "How Tacitus Defined Liberty", i Haase, W. (red.), *Aufstieg und Niedergang der Römischen welt*, II. bd. 33.2, Walter de Gruyer, s. 3420- 3450
- Morford, M. 1992, "Tubes Esse Liberos: Pliny's Panegyricus and Liberty", *The American Journal of Philology*, bd. 114, nr. 4, s. 575-593
- Morwood, J. 1994, *Pocket Oxford Latin Dictionary*, Oxford University Press
- Murphy, J.P. 1991, "The Anecdote in Suetonius' Flavian "Lives"", i Haase,

- W (red.), *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, II. bd. 33.5, Walter de Gruyter, s. 3780- 3793
- Newbold, R.F. 1997, "Hostility and Goodwill in Suetonius and the *Historia Augusta*", *Ancient Society*, nr. 28, s. 149-174
- Newbold, R.F. 2000, "Non-verbal Communication in Suetonius and the *Historia Augusta*: Power, Posture and Proxemics", *Acta Classica*, bd. 43, s. 101-118
- Newlands, C. 2003, "The Emperors *Saturnalia*: Statius, *Silvae* 1.6", i Boyle A. J. & W. J. Dominik (red.), *Flavian Rome. Culture, Image, Text*, Brill, s. 499-522
- Noreña, C.F. 2001, "The Communication of the Emperor's Virtues", *The Journal of Roman Studies*, bd. 91, s. 146-168
- North, H.F. 1966, "Canons and Hierarchies of the Cardinal Virtues in Greek and Latin Literature" i Wallach, L. (red.), *The Classical Tradition. Literary and Historical Studies in Honor of Harry Caplan*, Cornell University Press, s. 165-183
- Pelling, C.B.R. 2000, *Literary Texts and the Greek Historian*, Routledge
- Pigon, J. 1992, "Helvidius Priscus, Eprius Marcellus, and Iudicum Senatus: Observations on Tacitus, *Historiae* 4.7-8" *Classical Quarterly*, bd. 42, nr. 1, s. 235-246
- Pitcher, R.A. 1990, "The Emperor and his Virtues: The Qualities of Domitian", *Antichthon*, bd. 24, s. 86-95
- Potter, D. S. 1999, *Literary Text and the Roman Historian*, Routledge
- Radice, B. 1968, "Pliny and the "Panegyricus"", *Greece & Rome*, bd. 15, nr.2, s. 166-172
- Ramage, E.S. 1983, "Denigration of Predecessors under Claudius, Galba, and Vespasian", *Historia*, bd. 32, s. 201-214
- Ramage, E.S. 1987, *The Nature and Purpose of Augustus' "Res Gestae"*, Franz Steiner Verlag Wiesbaden GMBH
- Roche, P.A. 2003, "Mixed Messages: Trajan and the Propaganda of Personal Status", i Deroux, C. (red.), *Collection Latomus. Studies in Latin Literature and Roman History XI*, Latomus Revue Dèudes Latines, s. 428-446
- Rogers, R.S. 1960, "A Group of Domitianic Treason-Trials", *Classical Philology*, bd. 55, nr. 1, s. 19-23
- Rogers, P.M. 1984, "Domitian and the Finances of State", *Historia*, bd. 13, s. 60-78
- Saller, R. 1980, "Anecdotes as Historical Evidence for the Principate", *Greece & Rome*, bd. 27, nr. 1, s. 69-83
- Saller, R. 2000, "Domitian and his Successors. Methodological Traps in Assessing

- Emperors”, *American Journal of Ancient History*, bd. 15, nr. 1, s. 4-17
- Schofield, M. 2003, ”Stoic Ethics” i Inwood, B. (red.), *The Cambridge Companion to the Stoics*, Cambridge University Press, s. 233-256
- Schreiner, J. H. 2007, ”Historieskriving”, i Iddeng J. W. (red.), *Ad Fontes: Antikkvitenskap, kildebehandling og metode*, 2. utgave, Norsk Klassisk Forbund, s. 37-61
- Scott, K. 1933, ”Stattius’ Adulation of Domitian”, *The American Journal of Philology*, bd. 54, nr. 3, s. 247-259
- Sedley, D. 2003, ”The School, from Zeno to Arius Didymus”, i Inwood, B. (red.), *The Cambridge Companion to the Stoics*, Cambridge University Press, s. 7-32
- Shotter, D.C.A. 1991, ”Tacitus’ View of Emperors and the Principate”, 1991, i Haase, W. (red.), *Aufstieg und Niedergang der Römischen welt*, II. bd. 33.5, Walter de Gruyter, s. 3263-3331
- Shuttleworth Kraus, C. 2005, ”Historiography and Biography” i Harrison, S. (red.), *A Companion to Latin Literature*, Blackwell Publishing, s. 241-269
- Sinclair, P. 1993, ”The Sententia in *Rhetorica ad Herennium*: A Study in the Sociology of Rhetoric”, *American Journal of Philology*, bd. 114, nr. 4, s. 561-580
- Southern, P. 1997, *Domitian: Tragic Tyrant*, Routledge
- Stevenson, T.R. 1992, ”The Ideal Benefactor and the Father Analogy in Greek and Roman Thought”, *The Classical Quarterly*, bd. 17, nr. 2, s. 421-436
- Sullivan, J.P. 1991, *Martial: the Unexpected Classic*, Cambridge University Press
- Syme, R.S. 1971, *Emperors and Biography. Studies in the Historia Augusta*, Oxford University Press
- Thompson, L. 1984, ”Domitianus Dominus: A Gloss on Statius Silvae 1.6.84”, *The American Journal of Philology*, bd. 105, nr. 4, s. 469-475
- Townend, G. 1959, ”The Date of Composition of Suetonius’ Caesares”, *The Classical Quarterly*, bd. 9, nr. 2, s. 285-293
- Townend, G. 1967, ”Suetonius and his Influence”, i Dorey, T.A. (red.), *Latin Biography*, s. 79-111
- Tuplin, C. 2000, ”Nepos and the Origin of Political Biography”, i Deroux, C. (red.), *Collection Latomus. Studies in Latin Literature and Roman History X*, Latomus Revue Dèudes Latines, s. 124-161
- Vervaeke, F.J. 2003, ”Domitius Corbulo and the Rise of the Flavian Dynasty”, *Historia*, bd. 52, nr. 4, s. 436-464

- Vidén, G. 2007, "Vad skrev författaren egentligen? – om texttradition och textkritik", i Iddeng J. W. (red.), *Ad Fontes: Antikkvitenskap, kildebehandling og metode*, 2. utgave, Norsk Klassisk Forbund, s. 85-94
- Wallace-Hadrill. 1981, "The Emperor and His Virtues", *Historia*, bd. 30, s. 298-323
- Wallace-Hadrill. 1982, "Civilis Princeps: Between Citizen and King", *The Journal of Roman Studies*, bd. 72, s. 32-48
- Wallace-Hadrill, A. 1995, *Suetonius: The Scholar and His Caesars*, 2. utgave, Bristol Classical Press
- Wardle, D. 1998, "Suetonius and His Own Day", i Deroux C. (red.), *Collection Latomus. Studies in Latin Literature and Roman History IX*, Latomus Revue Dèudes Latines, s. 425-447
- Wardman, A. E. 1971, "Plutarch's Methods in the Lives", *The Classical Quarterly*, bd. 21, nr. 1, s. 254-261
- Waters, K.H. 1964, "The Character of Domitian", *Phoenix*, bd. 18, nr. 1, s. 49-77
- Waters, K.H. 1969, "Traianus Domitiani Continuator", *The American Journal of Philology*, bd. 90, nr. 4, s. 385-405
- White, P. 1975, "The Friends of Martial, Statius, and Pliny, and the Dispersal of Patronage", *Harvard Studies in Classical Philology*, bd. 79, s. 265-300
- Wilson, M. 2003, "After the Silence: Tacitus, Suetonius, Juvenal", i Boyle A. J. & W. J. Dominik (red.), *Flavian Rome. Culture, Image, Text*, Brill, s. 523-542
- Woodman, A.J. 1988, *Rhetoric in Classical Historiography: Four Studies*, Areopagitica Press
- Ørsted, P. 1978, *Romersk historieskrivning*, Gyldendal